

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО»

Факультет богословських і гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

УДК 271.2-528-549-312-47
Т 88

ТУРКЕВИЧ Петро Петрович

**ПРОСЛАВЛЕННЯ БОЖОЇ МАТЕРІ В ЛІТУРГІЧНИХ ТЕКСТАХ
СХІДНИХ ЦЕРКОВ**

Магістерська дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
за освітньо-професійної програми «Богослов'я»
спеціальності 041 «Богослов'я»

Науковий керівник:
Василів Павло Романович
доктор наук з богослов'я,
доцент кафедри богослов'я

м. Івано-Франківськ
2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ВЧЕННЯ ПРО МАРІЮ В ДОГМАТИЧНОМУ БОГОСЛОВ'Ї.....	11
1.1. Поняття Маріології.....	14
1.2. Маріологія в Соборах Церкви.....	21
1.3. Маріологічні догмати.....	36
РОЗДІЛ 2. МАРІОЛОГІЯ В ЛІТУРГІЙНИХ ТЕКСТАХ СХІДНОЇ ЦЕРКВИ....	39
2.1. Маріологія в Службі Божій.....	49
2.2. Маріологія в добовому колі.....	53
2.3. Маріологія в приватній молитві.....	56
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНЕ ВЧЕННЯ ЦЕРКВИ ПРО ПРИСНОДІВУ.....	67
3.1. II Ватиканський Собор про Матір Христа	69
3.2. Вчення про Марію в Екцикліках понтифіків.....	71
ВИСНОВКИ.....	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108
ДОДАТКИ.....	113

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕННЯ

антиєкумен.	-антиєкуменічний
антицерк.	- антицерковний
бл.	- близько
д-р	- доктор (наук)
о.	- отець
ок.	- около (старослов'янiзм) = приблизно
оо.	- отці
В.Р.Ц.	- Всесвітня Рада Церков
Єп.	- Єпископ
П.Д.М.	- Пресвята Діва Марія
Преч. Діва	- Пречиста Діва
У.П.Б.	- Успіння Пресвятої Богородиці
укл.	- укладач
Ч.С.В.В.	- Чин святого Василя Великого
абс.	- абсолютний
адм.	- адміністративний
афр.	- африканський
богослов.	- богословський
божеств.	- божественний
букв.	- буквальний
вавил.	- вавилонський
ватик.	- ватиканський
в-во	- видавництво
візант.	- візантійський
вітч.	- вітчизняний

внутр.	- внутрішній
всеафр.	- все африканський
всезаг.	- все загальний
гол.	- головний
гр.; грецьк.	- грецький
греко-катол.	- греко-католицький
д-ва	- держава
див.	- дивіться
досл.	- дослівно
єкумен.	- єкуменічний
єванг.	- євангельський
євр.	- єврейський
єгип.	- єгипетський
заг.	- загальний
загальнохрист.	- загальнохристиянський
зах.	- західний
ін.	- інший
ін-т	- інститут
іран.	- іранський
італ.	- італійський
катол.	- католицький
кін.	- кінець
кол.	- колишній
лат.	- латинський
л-ра	- література
лінгвіст.	- лінгвістичний
металев.	- металевий
міжнар.	- міжнародний
місіонер.	- місіонерський
міст.	- містичний

місц.	- місцевий
н.е.	- нашої ери
наз.	- називається
напр.	- наприклад
нац.	- національний
невід.	- невідомий
орг-ція	- організація
осн.	- основний
офіц.	- офіційний
п.	- помер
пізньолат.	- пізньолатинський
політ.	- політичний
польс.	- польський
поч.; початков.	- початок
правосл.	- православний
Пресв.	- Пресвятий
прибл.	- приблизно(бл.-близько)
протест.	- протестантський
проф.	- професор (з прізвиськом)
реліг.	- релігійний
рим.	- римський
рос.	- російський
св.	- святий (з ім'ям)
серед.	— середина, середній
ст.;стол.	- століття
старогрецьк.	- старогрецький
старод.	- стародавній
староєвр.	- староєврейський
старокатол.	- старокатолицький
сусп.	- суспільний

сучас.	- сучасний
східн.	- східний
т.,тт.	- том, томи
т. зв.	- так званий
т. ін.	- та інший
т. ч.	- в тому числі; таким чином
теолог.	- теологічний
тепер.	- теперішній
традиц.	- традиційний
укр.	- український
філос.	- філософський
франц.	- французький
христ.	- християнський
христ.-богослов.	- християнсько-богословський
церк.	- церковний
язичн.	- язичницький
ЦС:	- церковнослов'янський
Ів.	- Івана
Дії	- Діяння апостолів

ВСТУП

Актуальність даного дослідження:

Маріологія – галузь християнського богослов'я, що займається вивченням питань, що належать до Матері Божої Богородиці Марії. Основне Маріологічне питання – про співвідношення божественної та людської природи в Матері Божої.

Ця магістерська дипломна робота, присвячена проблемі «Прославлення Божої Матері в літургічних текстах Східних Церков» виконується в рамках комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри богослов'я, науково-дослідного інституту родини і капеланства та науково-дослідного інституту канонічного права: «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму», термін виконання з 01.10.2022 року по 30.09.2025 року (затвердженої рішенням Вченої ради Академії, протокол № 2 від 15.09.2022 року).

Об'єктом дослідження: – розвиток богословської думки про Богородицю у літургічних текстах Східних Церков.

Предметом дослідження: є літургійні тексти: Святе Письмо, Часослов, Псалтир, тощо.

Мета дослідження: комплексно висвітлити аспект прославлення Божої Матері в літургічних текстах Східних Церков.

Для досягнення вказаної мети необхідно розв'язати наступні дослідницькі завдання:

- здійснити аналіз першоджерел та наукової літератури щодо проблеми прославлення Богородиці в літургічних текстах Східних Церков;
- з'ясувати процес формування церковного вчення та догматів про Марію як Богородицю на Вселенських Соборах;
- охарактеризувати Богородичні літургійні тексти в Службі Божій;

- проаналізувати їх в добовому колі; показати богословський зміст стихир літургійних текстів.

- дослідити вчення про Богородицю в приватній молитві;

- проаналізувати формування сучасного розуміння про Богородицю як Матір Христа в документах II Ватиканського Собору;

- розкрити розвиток науки про Марію в енцикліках сучасних Римських понтифіків Івана Павла II, Бенедикта XVI і Франциска I.

Методологічну основу складають наукові принципи об'єктивності та історизму, а також загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення та класифікації, конкретно-наукові методи – діяхронний (періодизації), порівняльно-історичний; міждисциплінарні методи – структурно-функціонального аналізу тощо. Зокрема, діяхронний метод (періодизації) сприяв послідовному виокремленню й опису етапів життя Богородиці.

Матеріали дослідження: публікації, статті, монографії, джерела Церкви.

Наукова новизна. На основі доступних нам першоджерел та наукової літератури нами здійснено спробу перекладу та аналізу літургійних текстів.

У магістерській роботі **вперше:**

- введено до наукового обігу окремі неопубліковані матеріали з Музею Релігії у м. Львові;

- здійснено комплексне висвітлення проблеми культу Богородиці в Східних Церквах.

Отримали **подальший розвиток теми:**

- розуміння молитовних текстів присвячених Божій Матері.

- Показано догматичний контекст почитання Богородиці

- Здійснено аналіз літургійних текстів Східних Церков.

Удосконалено:

- висвітлення проблеми перекладів літургійних текстів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що емпіричний матеріал, висновки та рекомендації можуть бути використані у лекційних курсах з

дисциплін «Основи християнської етики», «Літургійне богослов'я», «Догматичне богослов'я», «Літургійний спів» та «Устав Богослужінь», при написанні навчально-методичних посібників, спеціальних праць (монографій, наукових статей, дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора філософії, дипломних робіт за ОР магістра) з проблематики догматичного та літургійного богослов'я, а також будуть корисними для курсів катехизації та недільних шкіл при парафіях УГКЦ.

Апробацію результатів дослідження здійснено під час обговорення результатів підготовки магістерських дипломних робіт на засіданнях кафедри богослов'я та кафедри соціально-гуманітарних дисциплін у 2023-2024 роках, а також на різних наукових конференціях, зокрема конференції та наукові академії, які проводилися в місті Івано-Франківську 2024-2025 році., публікації в наукових виданнях вищих навчальних закладах по цій темі і пов'язаними з нею.

Структуру роботи складають перелік умовних скорочень, вступ, 3 розділи, 3 підрозділи, висновки, перелік використаних джерел і літератури (всього 73 позиції) та додатки (всього два). Основний зміст висвітлено на 80 сторінках, загальний обсяг роботи становить 113 сторінок.

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

У першому розділі представлена особу Марії (Богородиці) у світлі Догматичного Богослов'я. Цей розділ складається із трьох підрозділів. У першому підрозділі (представлено) подано визначення Маріології, як галузь Догматичного Богослів'я. У другому підрозділі висвітлено науку про Богородиці (Матір Бога у молитві правила.) в світлі документів Соборів Церкви. У третьому підрозділі (висвітлено думки про Марію.) екскурс в проблематику маріологічних догм з призми католицького вчення.

У другому розділі проведено погляд на Матір Божу через призму літургічних тестів Східних Церков. Даний розділ складається із трьох

підрозділів. У першому підрозділі розглянута сакраментологія Марії в Літургії, як великому таїнстві любові Христа через молитву Матері. У другому підрозділі представлено науку про Богородицю в молитві правила. У третьому підрозділі висвітлені думки про Марію Діву в індивідуальній молитві.

У третьому розділі розглянуте сучасне вчення Церкви про Приснодіву з призми католицького вчення. У першому підрозділі розглядаємо постанови II Ватиканського Собору про Марію Діву. У Другому підрозділі розглянуто аналіз енциклік понтифіків Риму в контексті вчення про Матір Христа.

Для того щоб зрозуміти в повноті проблематику маріології в літургійних текстах потрібно вважати на всі причини і передумови богословських думок як попередників так і сучасників. Щоб висвітлити проблематику вчення про Богородиць в житті церкви, молитві до Матері Божої і розвиток поклоніння і прославлення в сучасності.

Для того, щоб зрозуміти в повноті проблематику вчення про Приснодіву в літургійних текстах варто вважати на всі причини і передумови богословських думок (наук), як попередників, так і сучасників.

Щоб показати проблематику вчення про Богородицю в житті церкви, молитви і розвиток поклоніння та прославлення у сучасності.

РОЗДІЛ 1

ВЧЕННЯ ПРО МАРІЮ В ДОГМАТИЧНОМУ БОГОСЛОВ'Ї

В розділі розповідається про догматичну науку Маріологію, як вона виникла, які вселенські собори говорили про Богородицю. Що таке догмат і для чого нам потрібні Марійні доктрини церкви.

Култ Богоматері завжди був у пошані християн Сходу, і становить також одну з характерних рис їх духовності. Аби пояснити цей феномен, не досить поверховим чином послатися на більш «сентиментальну» ментальність мешканців Сходу; більш глибокою причиною є те, що поклоніння Theotokos¹ співзвучне з істотними рисами східної духовності.²

З «антропологічної» точки зору у східній духовності Марія постає як *преподобніша*³ – істота, яка найбільше зі всіх людей подібна до божественного Образу, до втіленого Логосу,⁴ а отже, вона є та, в якій можна споглядати Бога, що увійшов у людське життя, і бачити у ній взірць для наслідування.⁵

З точки зору «есхатологічної» Марія є eschaton⁶, остаточне і повне обожествлення людської особи, після самого Ісуса Христа. В зв'язку з цим

¹ гр., Theotokos – Теотокос.

² Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу / (пер.)переклад з італ. М. Прокопович. Львів: Видавництво (ЛБА)Львівська богословська академія, 1999. С. 133.

³ Преподобна – так величають літургійні тексти дівиць, які вибрали монаше життя, в цьому випадку стосується чесноти чистоти і Богородиця постає як та яка в «до Різдва, в Різдві і по Різдві діва».

див Шимчій Д. (о., ЧСВВ) Основи Аскетики; / Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут; Івано-Франківськ: 1999.С 226.

⁴ Логос(від грецьк. logos – слово, думка, вчення, розум, сутність) – в більшості реліг. і філос. вчень – божеств. закон. Геракліт Ефеський, який ввів цей термін у філософію, під Л. розумів всезаг. (світову) закономірність, розумну основу світу. Стоїки в Л. бачили божество, розум, що виявляє себе у всіх речах і сприяє їх розвитку. Планон і Арістотель розглядали Л. і як закон буття, і як логічний принцип. У філософії Філона ним позначається сила й розум божества, божеств. творчої енергії.

Філософи-гностики, в т.ч. гностичні секти християн, використовуючи ці терміни, стверджували, що Л. – це Бог-Син (Христос), посередник між Богом-Отцем і створеним ним світом, «голос Божий і мудрість». Відгомін цього знаходимо в Євангелії від Іоана (Івана), яке починається словами: «Спочатку було Слово, і Слово було в Бога, і Бог був Слово» (Іоан (Ів.) 1. 14-16). В християнстві Л. розуміється і як «Син Божий», який з'явився просвітити людей, відкривши їм Божий план світу.

В Ріг-Веді Слово – «мудрість, що сходить від божества», в Зенд-Авесті Слово – першосутність, що творить світ. Ідею божеств. Л. пробували відробити реліг. філософи.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 180

⁵ Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу / (пер.)переклад з італ. М. Прокопович. Львів: Видавництво (ЛБА)Львівська богословська академія, 1999. С. 134.

⁶ гр., eschaton – есхатон.

обожествленням Східна Церква воздає Марії Θεοπρεπηςδοξα ⁷, божественну славу; вона є неначе «межа між сотвореним і несотвореним». ⁸

У східній «церковній» духовності культ Марії настільки великий, що його можуть виправдати лише традиція та почування Божого народу. ⁹

Схід має «споглядальний» характер. Як *преподобніша*, Марія постає перед народом як ікона, ¹⁰ як взірець для споглядання, для роздумів. Крім того, вона (як і Іван Хреститель) перша зійшла на вершину theoria ¹¹: вона «бачила Бога», Логос, у його скромній людській подобі. ¹²

Завдяки спогляданню Логос, народжений з її плоті, завжди залишається у її серці, як це показує ікона Знамення ¹³: Богоматір, яка молиться з божественним Словом у серці. Молитва Марії, таким чином, має участь у всемогутті Божому; вона є поміч і найвища сила для спасіння християн. ¹⁴

Богословствування з вже часів НЗ відводить Божій Матері хоч скромне, але промовисте місце. Новозавітні тексти: Гал 4, 5 (прибл. 50 р. по Хр.); Мк 3, 31-35; 6, 1-6 (прибл. 50 р. по Хр.); Мт 1, 18-25 (прибл. 70 р. по Хр.); Лк 1-2

⁷ гр., Θεοπρεπηςδοξα; Theoprepisdoxa – Божа слава

⁸ Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу / (пер.)переклад з італ. М. Прокопович. Львів: Видавництво (ЛБА)Львівська богословська академія, 1999. С. 134.

⁹ Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу / (пер.)переклад з італ. М. Прокопович. Львів: Видавництво (ЛБА)Львівська богословська академія, 1999. С. 134.

¹⁰ Ікона(від грецьк. eikon – зображення, образ) – живописне, рідше реліг. святих та ін. надприродних істот, яке служить предметом реліг. поклоніння і вшанування. Іконовшанування поширене в католицизмі, православ'ї, буддизмі, ламаїзмі, іран. мусульманстві. Раннє християнство не мало ікон, їх розглядали як ознаку язичництва. Культ І. був визнаний лише на 7-му Вселенському соборі (787). Деякі І. церкви оголошують чудотворними. В православ'ї І. визнається святиною, рівнозначною Біблії. І. повинна бути в оселі кожного віруючого. Своїми молитвами до первообразу І. віруючий прагне забезпечити його сприяння у своєму повсякденному житті. В іконо вшануванні помітний слід фетишистських і магічних вірувань.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 126

Ікона – це також образно виражене вчення Церкви, тому її слід писати не довільно, а тільки згідно з іконописним каноном. Завдяки цьому канону лики Христа, Богородиці та святих є пізнаваними завжди і всюди.

Одним із перших, хто надав іконопочитанню богословського обґрунтування, був святий Йоан Дамаскин, який навчає: «Поклоняюся іконі Христа як волоченого Бога. Бо честь, яку віддаємо образіві, належить Первообразіві».

Катехизм / Української Греко-Католицької Церкви: Христос - наша Пасха; Львів: Свічадо, 2012. С. 189

¹¹ лат., theoria – теорія.

¹² Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу / (пер.)переклад з італ. М. Прокопович. Львів: Видавництво (ЛБА)Львівська богословська академія, 1999. С. 134.

¹³ Ікона Богородиця Знамення зображає пророцтво Ісаї: «Оце ж сам Господь дасть вам знак: Ось дівиця зачала, і породить сина і дасть йому ім'я Емманїл» (7:14). Саме ім'я Емманїл означає З нами Бог.

див. ілюстрація Додаток А

Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. Львів: Свічадо, 2002. С. 90.

¹⁴ Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу / (пер.)переклад з італ. М. Прокопович. Львів: Видавництво (ЛБА)Львівська богословська академія, 1999. С. 134.

розділ (прибл. 70 р. по Хр.); Дії 1, 14 (прибл. 63 р. по Хр.); Йо 1, 14; 1, 1-12; 19, 25-27 (прибл. 90 р по Хр.); Об'явл 12, 1-6; 13-17 (прибл. 70 р. по Хр.) і т.зв. апокрифічні писання (напр., Протоєвангеліє Якова, розповідає про народження і дитинство Марії; євангелії никодима і Гамаліїла – про спів страждання Марії, *Transito Romano* і книга Псевдо-Івана – про Успення Богородиці) свідчать, що церковні спільноти з самого початку цікавилися особою Матері Ісуса і мали до неї особливіше пошану.¹⁵

¹⁵ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 244

1.1. Поняття Маріології

У т. зв. народній побожності Божа Мати теж займає великий простір: місця пов'язані із її вшануванням, появи й ікони, храми і каплички, поезія та пісні, яких нараховується біля 100.¹⁶

Під кінець II-го ст. у маріології¹⁷, крім очевидної і недискутованої правди, що Марія-Діва є Матір'ю Ісуса, появляється цікавий богословський паралелізм: Марія – Єва¹⁸. Першим вказав на нього св. Юстин Мученик¹⁹ (прибл. + 165), а св. Іриней Ліонський²⁰ (прибл. +202) дав богословську основу

¹⁶ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 244

¹⁷ Маріологія – вчення про Марію, одна з галузей теології. Систематичне, наук. поглиблення правди про особу Марії Богородиці і її роль в історії спасіння людей. Церква, свідоцтво Євангелій (зокрема св. Луки, розділи 1-2 і св. Іоана (Івана), розділи 2 і 19), вказує на Пресв. Діву Марію як на взірць для віруючих, їхню матір, бо вона – Мати Спасителя, що його зачала непорочно. В день П'ятидесятниці разом з апостолами отримає Дар Св. Духа. Вона – Мати Церкви, тобто Голови (Христа) і її членів (віруючих). Вселенський собор в Ефесі (431) офіційно проголосив Марію Богородицею – Theotokos. 1854 був проголошений догмат про її Вознесіння. II Ватик. собор (1962-1965) представив системний маріологічний трактат у догматичній конституції про Церкву «Lumen gentium» (номер 52-69).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 186

¹⁸ Єва (староевр. Хава – та що дає життя) – згідно з Біблією перша жінка на Землі, прамати людства, створена Богом на 6-й день його творіння з ребра Адама і приведена йому як дружина. За непослух Бог вигнав Є. разом з Адамом із раю і засудив їх. Є. за свій гріх мала в болях ... народжувати дітей», а чоловік буде панувати над нею.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 111

¹⁹ св. Юстин, філософ і мученик (+ ок. 165) - найвидатніший апологет II ст. Народився в римській колонії Флавія Неаполіс (біблійне Сіхем, сьогоднішнє Наблус) в Палестині, в родині поганських колоністів. Замолоду займався філософічними студіями та пошуками правди. Почувши проповідь старця про Христа став християнином. Став першим християнським філософом. Прийняв мученицьку смерть у Римі за префекта Юнія Рустика прибл. 165 р.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 68

²⁰ св. Іриней, еп. Ліону (+ ок. 202) - походив з Малої Азії, народився десь в рр. 135-140 в Смирні або в околиці Смирни. Слухав учення Полікарпа владика виніс основн освіту. Переселився до Галлії. В 177 р. він удається з Ліону до папи Елевтерія. Помер мученицькою смертю в Ліоні за Септіма Севера ок. 202 р.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 95

у контексті сотеріології ²¹, у якій Марія завдяки своїй вірі співпрацює з Богом на основі власного добровільного виробу. ²²

Від кінця II-го століття до IV-го ст. в маріології виникають і нуртують три тривожні питання, щодо:

- 1) титулу Марії гр.(Deipara, Богородиця),
- 2) дівоцтва Марії до і по народженні Ісуса Христа,
- 3) святості Марії. ²³

1) Свідоктва щодо появи терміну гр. з перед 325 року є або неавтентичні, або сумнівні. Першим певним документом є Лист Олександра Олександрійського ²⁴, ч. 12 з 325 р. (PG 82, 908 A), в якому читаємо:

Наш Господь Ісус Христос мав від (гр.) Марії справжнє, а не сповідне тіло. ²⁵

Починаючи з другої чверті IV ст., число свідоктв щодо терміну Teotokos нагло зростає особливо в Олександрії. Підтекстом спротиву проти Teotokos був ще живий і практикований культ поганських «богородиць», таких, як Кібела, Ізида, Рея, Гея, Деметра, Церера, тощо. ²⁶

Першим, хто відкрито виступив проти титулу гр., був Анастасій, пресвітер ²⁷ Константинопольської Церкви, а першим, хто проголосив анатему ²⁸ на прихильників терміну гр., був Доротей Маркіанопольський. ²⁹

²¹ Сотеріологія (від грецьк. soterion – спасіння і logos – вчення) – вчення про спасіння, проголошуване світовими та ін. релігіями; частина богослов'я, що тлумачить питання про умови, шляхи та засоби спасіння. Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 313

²² Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 244

²³ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 244.

²⁴ Олександр еп. Олександрійський (+ 328) - єпископ Олександрійський. Був учасником на Першому Вселенському Соборі (325) засудив аріанство. Був святителем Св. Атанасія Великого, який після його смерті став еп. Олександрії.
див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 204.

²⁵ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 244.

²⁶ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245.

²⁷ Пресвітер (від грецьк. presbyteros, досл. – старійшина) – в ранніх христ. громадах особа, яка виконувала адм. функції керуючого. В христ. церкві – священник і взагалі священнослужитель, в протестантизмі – обраний із мирян керівник громади.

Святі отці не вагалися називати Богородицею святу Діву, звичайно, не тому, що природа Слова чи його божество мало б мати початок від святої Діви, але тому, що народилось від неї святе тіло, наділене розумною душею, з яким Слово є істотно з'єднане, тому мовиться, що Слово за тілом народилося (Denzinger, *Enchiridion Symbolorum*, 251).³⁰

2) З великим спротивом зустрілася теж теза щодо дівоцтва Марії і по народженні Христа. Її не приймав Тертуліан,³¹ а теж мав деякі труднощі і св. Єронім. Це було пов'язане з двома протилежними собі єресьми маніхейців,³² з одного боку, які вважали подружжя грішним у самій своїй основі і тому були за дівоцтвом Марії по народженні Христа і Гельвідіуса, що стверджував протилежне та підкреслював приклад Марії як матері багатодітної сім'ї. А також й іншими двома крайностями: докети³³ гаряче виступали за дівоцтво

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 257.

²⁸ Анафема (від грецьк. *anathema* – прокляття) – у християнстві церк. прокляття від імені Бога, запроваджене в серед. 5 ст. Халкідонським Вселенським собором. Вважається найвищою карою для віруючого, яка означає і його відлучення від церкви, позбавлення надії на вічне спасіння.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 14.

²⁹ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245.

³⁰ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245

³¹ Квінт Септім Флорент Тертуліан (+240) – народився в Карфагені ок. 160 р. Батько був військовим. Тертуліан був людиною сильною індивідуальності і наскрізь оригінальним письменником. Є автором багатьох творів проти єресей одним із його відомих творів – *De pudicitia*. Тертуліан прожив таки в своєму рідному місті до ок. 240 р. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 134.

³² Маніхейство – релігія, що виникла в ранньофеодальну епоху в 3 ст. н.е. в Персії, а опісля поширилася в Європі і Азії. Назву одержала від імені свого засновника – напівміфічного проповідника Мані (216-277). В ідейному плані М. є результатом синтезу зороастризму та християнства, в соціальному – своєрідною формою супротиву маси вільних общинників процесу феодального примусу. Запозичивши з християнства ідею месіанства, М. скористалося зороастрійським принципом дуалізму, який визнавав співіснування божого світла, добра, духу і царства п'їтьми, зла, матерії. В результаті їх боротьби матерія загине, а дух знайде свободу. Людина також є подвійною істотою: її душа – породження світлого, доброго, а тіло – темного, злого начал. Вона має сприяти світлу, умертвляючи свою плоть, дотримуючись вегетаріанства, безшлюбності. М. викриває неправду, злодійство, виступає проти багатства і навіть приватної власності.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 185

³³ Докети (від грецьк. *dokeo* – здаватися) – ранньохрист. гностична секста (2-3 ст.). Обстоювали неможливість втілення Христа в земну людину Ісуса й вважали уявним його тілесне існування на Землі, а особливо його смерть. Визнаючи Христа лише космічним божеством, Д. тим самим руйнували єванг. уявлення про Боголюдину. Докетизм знайшов своє відображення у вченні Йосипа Флавія і Філона Александрійського, в апокрифічних євангеліях Маркіона, Базиліда і частково Петра, що утверджували лише духовну природу Христа, у вченні Аполінарія і Євтихія про поглинення в Христі божеств. людського, в єресьх валентиніан, які утверджували лише чуттєвий образ Христа.

Марії у народженні Ісуса, бо навчали, що Він мав позірне тіло, а з іншого боку Тертуліян й Єронім їм на противагу з великим реалізмом говорили про перебіг пологів Божої Матері. Отже ж, треба було вирішити проблему інтегрального фізично-тілесного материнства й інтегрально фізично-тілесного дівоцтва. Це чудово зробив св. Амвросій ³⁴, ясно стверджуючи, що Христос дійсно, а не сповидно, народився від Марії, що її пологи були не протиприродними, але надприродними, тобто чудесними, внаслідок чого її дівоцтво було збережене. ³⁵

3) Складним було питання святости Богородиці. Причиною було протиставлення Божої абсолютної святості відносній святості людини. Помилка противників святости Марії (до яких належали, між іншим, такі оо., як Оріген ³⁶, св. Василій Великий ³⁷, св. Григорій Назіянський ³⁸, особливо св. Йоан Золотоустий ³⁹ і сам Кирило Олександрійський ⁴⁰) полягала у тому, що

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 97

³⁴ Св. Амвросій – Був єпископом міста Медіолани (сучасний Мілан) Народився в Трір 333 або 340 р., в родині римських патрициїв, і раніх мучеників. Поборник ересей. Вчитель Св. Августина. Помер у страсну суботу 395 р. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 319.

³⁵ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 246

³⁶ Оріген (+ 254-255) – церковний письменник, філософ, християнський учитель олександрійської школи. Народився ок. 185 р. в Єгипті, в багатій, освіченій, християнській родині. Батько Леонід мученик за часів переслідування Септіма Севера. Учитель і письменник в Олександрії ок. 204-230 р. Був в Римі ок. 212 р. Помер в Тирі в Фенікії в 254 або 255 р. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 110.

³⁷ Св. Василій Великий (+379) – єпископ міста Кесарії в Каппадокії. Народився 330 р. в Кесарії, в родині християнській з Понту. Навчався в Царгороді, Атенах. Названий за життя Великим. Помер 379 році. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 228.

³⁸ Св. Григорій з Назіянзу (+390) – Богослов, єпископ Назіаза. Народився 329 р. на родинному хуторі Аріанзі біля Назіянзу (Діокесарії) в південній Каппадокії. Названий церквою Богослов. Вибрав наступника єпископа Євфалія в 383 р. Помер в усамітненні 389 чи 390 році. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 239.

³⁹ Св. Іван Золотоустий (+407) – Учитель Євхаристії, автор Літургії, єпископ Константинопільський. Народився в Антіохії ок. 344 р. в християнській родині. Став монахом в Антіохії. Був на Вселенському Соборі у 381 році, тогож року був дияконом. В 386р. став пресвітером. В 397 році став єпископом. Помер у Понті 14 вересня 407р. Остані слова його були *Δόξα τῷ θεῷ παντὸν ἐνεχα* (Слава Богу за все). див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 267.

⁴⁰ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів

вони застосовували ту саму мірку до Марії, що й до інших людей й у своїх проповідях підкреслюючи гріховність людини, шукали прикладу у Божій Матері. На Заході св. Амвросій і св. Августин причинилися до утвердження віри у святість Марії, а Схід без жодних спротивів це прийняв.⁴¹

У 377 р. виникла ще одна проблема Внебовзяття⁴². Її цілком випадково порушив св. Єпіфаній Кіпрський⁴³, єп. Саламіні у своєму листі до арабських християн (PG - 42, 716 AD).⁴⁴ Описуючи палестинські традиції, він каже:

«Нехай досліджують Писання, але не знайдуть відомостей про смерть Марії, ні про те, чи вона померла, ні про те, що вона похоронена, чи не похоронена. ...не стверджую, що Марія була безсмертною. Не стверджую теж, що вона є смертна. Св. Письмо залишає це питання в тіні з огляду на повагу до цієї незрівнянної Дивиці, щоб ніяка низька і тілесна думка її не торкнулася. Отже ж, чи Марія померла – не знаємо?».⁴⁵

У 429 р. виринула ще одна трудність – Непорочне Зачаття Пречистої Диви Марії у зв'язку з суперечкою св. Августина з пелагіянами.⁴⁶ Останні,

боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Діва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлиною, незмішаною (ασυγχυτος ενωσις). Помер у 444 р.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

⁴¹ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 246

⁴² Успіння Пресвятої Богородиці – христ. свято, яке належить до числа дванадесятих і замикає їх цикл. Відзначається 15 (28) серпня як день пам'яті Божої Матері, коли віруючі оплакують її кончину (успіння). В Євангелії відсутні відомості про останні роки життя і смерть Диви Марії. Як церк. свято У.П.Б. було встановлено на прикін. 5 – на поч. 6 ст. Оскільки в Україні-Русі воно хронологічно співпадало з народними святами з нагоди закінчення жнив, ряд їхніх елементів було включено до ритуалу свята Успіння (звичай влаштовувати хід з прикрашеним стрічками снопом жита, зберігати останній сніп у хліву та ін.).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 351.

⁴³ Св. Єпіфаній (+403) – Був єпископом Саламіс на Кіпрі. Народився на селі коло Елевтерополя в Юдеї, в християнській родині, ок. 315 р. Заснував монастир в двадцять років. Був улюбленим учнем Ієроніма за знання мовами: грецькою, єврейською, сирійською, коптською і латинською. В 381 р. був у Римі у справі антиохійської схизми. Помер на кораблі 403 році.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 197.

⁴⁴ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 246

⁴⁵ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 246.

⁴⁶ Пелагіанство – течія у християнстві, яка виникла на рубежі 4-5 ст. Назва за іменем її засновника британського ченця Пелагія (бл. 360 – після 418), що розвивав етико-теолог. вчення про «свободу вибору». Тяжінючі до гуманістичних традицій античної філософії, П. виступало проти найбільш песимістичних сторін

стверджуючи можливість спастися людині самою силою своєї волі, вишколеної аскезою ⁴⁷, сильно наголошували на особистій святості Марії і її свободі від первородного гріха. ⁴⁸ Так Юліян з Елкани ⁴⁹ писав Августині:

Приписуючи Марії стан первородного гріха, сам віддаєш її владі сатани. ⁵⁰

Св. Августин ⁵¹ відповів пелагіанцям, що святість Марії є винятковим даром Божої ласки, а не результатом зусиль її волі, а щодо первородного гріха висловився не зовсім ясно. ⁵²

августиніанства і звеличування аскетизму. Осн. положення П.: первородний гріх не зруйнував духовну природу людини, тому спасіння досягається не стільки за допомогою божої благодаті (а отже, і церкви), скільки завдяки власним силам особи, її волі, свободі вибору. В зв'язку з цим церк. хрещення розглядається не як акт, що очищує від гріха і відроджує душу до прийняття благодаті, а лише як засіб прилучення віруючого до громади. Через свою антицерк. спрямованість П. було оголошене ересю і засуджене III Вселенським собором у Ефесі (431). Сам Пелагій був підданий анафемі і вигнаний, а його послідовники зазнавали переслідувань.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 237

⁴⁷ Аскеза – це змагання зміцнити життя релігійне і моральне. Це намагання звільнитися від світу та прив'язання до нього. Це боротьба заради того, щоб бути вільним від гріха та всього, що до нього веде. Водночас, це – старання розвивати чесноти і природні, і Божі, і моральні.

Сама назва з'явилася у XVII столітті і походить від грецького слова «ασκητη», що означає прикрашати, вправлятися в штуці, на арені, як це казав Ісус Христос (Мт. 11,12): «Царство Небесне здобувається силою»; а св. Павло порівнює християнське життя з бігом змагунів (1 Кор. 9, 24-25).

Шимчій Д. (о., ЧСВВ) Основи Аскетички; / Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут; Івано-Франківськ: 1999.С 7

Аскетика – це наука, яка дає засади, систему, докази, виробляє висновки. Це наука теологічна і надприродна, яка говорить про Бога та вічність.

Шимчій Д. (о., ЧСВВ) Основи Аскетички; / Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут; Івано-Франківськ: 1999.С 7

Аскетизм релігійний (від грецьк. askesis – вправа, подвиг) – концепція і певний спосіб життя, що передбачають добровільну відмову від життєвих благ та задоволень, які хоча християнством і не заборонялися, але утримання від яких вважається за богоугодну справу. Досягнення христ. ідеалу А.р. вбачає на шляху безшлюбності, посту, молитви, послуху, стримання тілесних прагнень тощо. А.р. практикується у широкому діапазоні – від поміркованих до крайніх форм. Поширеною серед вітч. чернецтва є аскеза духовно-внутр. характеру. А.р. властивий не лише християнству, а й ряду ін. релігій. Основоположники христ. аскетизму – Антоній Великий, Павло Фівейський, Пахомій Великий та ін. Вивченням і обґрунтуванням аскетичних принципів займається аскетичне богослов'я (аскетика).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 24

⁴⁸ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 247

⁴⁹ Юліян з Елкани італійський єпископ, який підтримував Пелагія і його ересь пелагіанство. св. Августин писав листи проти ересі (419-430). Папи Інокентій і Зосим осудили ересь пелагіанство.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 374.

⁵⁰ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 247

⁵¹ Св. Аврелій Августин (430) народився 13 листопада 354 р. в Тагасте у Нумідії (сьогодні в Альжирі). Його батько Патрикій належав до громадської ради, поганин помер християнином. Мати св. Моніка була ревна християнка. 17 років Августин був катихуменом (не охрещений). Мав кар'єру ретора. Навчався в Тагасте; м. Мадаври, Картагени. В 374 р. завершив навчання. Христився 387 р з рук св. Амросія. В 391 р. стає священником-проповідником в м. Гіппо Регіус. В 395 р. став єпископом-помічником з правом наслідства. В. 396 р. єпископом м. Гіппо Регіус. Августин захворів на пропасницю й помер 28 серпня 430 р.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 363.

⁵² Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 247

1.2. Маріологія в Соборах Церкви

У боротьбі з хибними науками треба було час від часу заступатися за правду цілій Церкві. До речі, такі маніфестації не є конечні, бо ж сам Папа, маючи владу непомильності, може проголосити з катедри істинну й чисту науку Христову. Однак люди є людьми і зовнішній вплив вагомо діє на загальну опінію. Предтечею таких вселенських соборів був Єрусалимський Собор⁵³ Апостолів у 50-му році. Тоді св. Петро скликав з цілого світу перших проповідників св. Євангелії, щоб спільно обмірковувати питання співжиття юдео-християн інших народів. Такі з'їзди та наради владик всієї Церкви, або й певної її частини (Собори провінціальні⁵⁴, Синоди⁵⁵) скликалися і в пізніші віки.⁵⁶

Щоб вселенський Собор⁵⁷ був правосильним і обов'язував усю Церкву, його має скликати, очолити і затвердити Папа⁵⁸. Хоча участь самого Вселенського Архієрея не конечно має бути особиста та безпосередня.⁵⁹

⁵³ Собор – 1) кафедральний чи гол. храм міста або монастиря, де здійснюють богослужіння особи вищої духовної ієрархії; храми, що мають особливе значення;

2) зібрання представників певної чи кількох церков для обговорення і вирішення питань віровчення, внутр. устрою і дисципліни, моральної поведінки членів церкви. Першим С. традиційно вважається зустріч апостолів в Єрусалимі (Дії 15). С. розрізняють за значенням, яке вони відіграють у житті віруючих (вселенські і помісні), за назвами церков, країн чи народів, у яких вони відбувалися, за складом членів чи титулом головуючого (архієрейські, монастирські, народно-церк., змішані, патріарші тощо), а також за тривалістю проведення (тимчасові і постійні), віросповіданням (правосл., протест.) і т. ін.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 311

⁵⁴ Собори провінціальні – іде мова про регіональні або провінційні (лат. provincia) – так в Стародавньому Римі і Римській імперії називалися райони які входили в склад імперії, в даному тексті іде про Помісні Собори. Наприклад Трульський і Розбійничий Собори розглядаються в контексті Вселенських хоча стосуються стосовно приписів посту та літургійних норм для конкретних Східних Церков.

⁵⁵ Синод (грецьк. sinodos – зібрання) – дорадчі органи при правосл. патріархах та Папі Римському. До складу С. входять представники вищої ієрархії. Число членів та порядок функціонування визначаються кожною церквою у відповідності з місц. традиціями. За певних обставин С. може бути найвищою інституцією церкви, як це було з 1721 по 1917 в Рос. правосл. церкві. Нині в Україні діють синоди Укр. правосл.церкви (УПЦ) Київського Патріархату, Укр. автокефальної правосл церкви, Укр. греко-католич. церкви (УГКЦ).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 305

⁵⁶ Зінко В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.)Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 42

⁵⁷ Вселенські Собори – зібрання вищого духовенства із делегованих представників христ. помісних церков, на яких опрацьовувалася і ухвалювалася система віровчення і культу, формувалися канони, богослужбні правила. В.с. спочатку скликалися і проводилися за ініціативою візант. імператорів, які головували на них і надавали їх рішенням статусу церк. законів.

1) Нікейський Собор 325 року

Єресь⁶⁰ аріянізму⁶¹, що поширювалася перед Нікейським Собором (325), привела до освідомлення привілею Божого Материнства Марії з причини таїнственого з'єдинення в Особі Христа Божої природи з людською.⁶²

I В.с., Нікейський (325), прийняв у першій редакції «Символ віри», засудив як єресь аріанство, опрацював 20 канонів.

II В.с., Константинопольський (381) доповнив і уточнив «Символ віри», зокрема догмат про Трійцю, надав Константинопольському патріарху другу після Римського Папи перевагу перед ін. єпископами.

III В.с., Єфеський (431), засудив несторіанство і визнав Діву Марію Богородицею.

IV В.с., Халкідонський (451), засудив монофізитство, ухвалив формулу про Ісуса Христа як Боголюдину, що має два єства, але одну іпостась. Після цього відбувся поділ християн на халкідонців і монофізитів.

V В.с., II Константинопольський (533), засудив «трьох глав» - богословів Феодора Мопсуестського, Феодорита Кирського та Іву Едеського, які не вважали Христа Боголюдиною, а Марію – Богоматір'ю і підтримували несторіанство. Засуджено як єресь вчення Орігена.

VI В.с., III Константинопольський (680-681), знову засудив як єресь монофізитство, відновив мир з папством.

VII В.с., II Нікейський (787), засудив іконоборство і ухвалив шанування ікон і хреста.

У 869-870 IV Константинопольський собор виявив гострі суперечності між зах. христ. і східн. христ. церквами.

Православ'я і католицизм, які оформилися як окремі течії християнства в 11 ст., оцінюють IV Константинопольський собор по-різному: католики визнають його як VIII В.с., а православні не визнають, тому що його рішення були спрямовані проти політики Константинопольського Патріарха Фотія.

Наступні В.с. скликалися уже в Рим. Папами після поділу церков.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 68

⁵⁸ Папа Римський (від грецьк. *papas*, лат. *papa* – батько, наставник, вихователь) – глава катол. церкви і верховний правитель держави-міста Ватикан. Повний титул П.Р.: Єпископ Риму, намісник Ісуса Христа, намісник князя апостолів, верховний понтифік Вселенської церкви, Патріарх Заходу, примас Італії, архієпископ і митрополит Рим. провінції, монарх держави-міста Ватикан, раб рабів Божих. Обирається конклавом – зборами кардинальської колегії – пожиттєво. В церк. реєстрації фігурує 264 Папи. Нинішній П.Р. – Іоан Павло II (кол. польс. кардинал Кароль Войтила).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 231

⁵⁹ Зінко В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 43

⁶⁰ Єресі (від старогрецьк. *aíreisi* – відбір, переконання, осягання) реліг. вчення, відмінні від офіц. доктрини та орг-ції. Як правило, Є. відображали інтереси пригноблених мас і досить часто ставали ідеологічним прапором соціально-політ. рухів. Є. витупали проти основних пунктів христ. догматики – вчення про Трійцю, приречення, христологію тощо. В 4-13 ст. ідейною основою Є. був дуалізм, згідно з яким земний світ як творіння диявола перебуває «у злі», в т. ч. феодальне суспільство з його д-вою і церквою. Звідси впливало заперечення єретичними школами маніхейців, катарів, альбігойців, офіц. церк. культу, таїнств і догматики. Пізніше Є. спирались на міст. пантеїзм, з якого походила ідея рівності станів, непотрібності церкви у справі спасіння. Церква засуджувала Є. як тяжкий злочин. Для боротьби з ними були створені ордени й суди інквізиції.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 115

⁶¹ Аріанство – одна з течій у християнстві 4-6 ст., родоначальником якої був єгип. священик з м. Александрії Арій (п. в 336). звинувачувало офіц. церкву у визнанні двобожжя і виступало проти її вчення про єдиносущність Бога-Отця і Бога-Сина (Христа), вважаючи, що останній за своїми божеств. атрибутами стоїть нижче Бога-Отця, який лише один є вічним і нествореним, тоді як Син Божий був створений ним з нічого. Христос, за уявленнями Арія та його послідовників, відрізняється від людини тільки тим тим, що його наділено більш високими достоїнствами, Богом же він став завдяки співучасті свого творця і власному прагненню до блага і досконалості. Тим самим відкидався основоположний христ. постулат – ідея Боголюдини. А. являло собою раціоналістичну спробу подолати суперечність між старозавітним монотеїзмом і церк. догматом про Христа як Бога. Воно двічі засуджувалося Вселенськими церк. соборами (в 325 і 381) як єресь, але знайшло

2) I Константинопільський Собор 381 року

На I Константинопільському Соборі 381 р., де осуджено ересь константинопільського єпископа Македонія, який твердив, що Св. Дух не був Богом, 150 Отців Собору признало константинопільському єпископові почесне першенство після єпископа Риму. Одначе в латинській Церкві була прийнята тільки догматична частина Собору.⁶³

3)Ефеський Собор 431 року

Третім Собором був Ефеський (431), що осудив Несторія⁶⁴. Його можна вважати за перший Марійський Конгрес⁶⁵. На ньому урочисто визнано Марію за Богородицю⁶⁶. Цей Собор сприяв утвердженню влади Папи.⁶⁷

прихильників не лише в Єгипті, а й за його межами. У період Реформації його ідеї були сприйняті рядом протест. сект, зокрема, у видозміненій формі віддзеркалилися у вченні соцініан. А. існувало й на Україні в серед. 17 ст.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 22

⁶² Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 7.

⁶³ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 167.

⁶⁴ Несторіанство – христ.-богослов. вчення, виникло в 5 ст. у Візантії.

Його засновник Несторій – Константинопольський патріарх, визнаючи Христа «предвічно народженою» від Бога людиною, вважав, що месією він став завдяки подоланню людських слабкостей та «натхненню Св. Духа», а «Слово Боже» («логос») перебувало в ньому лише у відносному поєднанні. Це послужило для Несторія підставою оголосити Марію не Богородицею, а людинородицею. Н. своїх послідовників знайшло в міських колах Візантії. Ефеський Вселенський Собор (431) визнав Н. єретичним вченням, що прихвело до гонінь на несторіан, спонукало їх розселитися за східн. кордони Візант. імперії. В наш час несторіанські громади є в Туреччині та Іраці.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 214

⁶⁵ Конгрес – (лат. congressus – зустріч, збори), в цьому реченні розуміється, як перший Марійний Собор.

⁶⁶ Богородиця, Богоматір – жіноче божество у багатьох релігіях, Богиня-мати; у християнстві – Діва Марія, мати Ісуса Христа. Культ Б. склався у християнстві під впливом східн. релігій, де особливо шанувалися жінки-богині родючості, матері божеств. синів. Такими були єгип. Ісіда, вавил. Іштар, фіргійська Кібела та ін., культ яких був тісно пов'язаний з уявленнями про вмираючих і воскресаючи богів. Питання про те, чи можна вважати Діву Марію, Б. стало предметом тривалих дискусій між христ. теологами. Офіц. церк. визнання її як Б. відбулося тільки на III Вселенському соборі в Ефесі (431). Найбільш популярним культ Б. став у католицизмі, де вона іменується Мадонною. Тут розроблено ціле вчення про Діву Марію – марієлогія, прийнято відсутні у православ'ї догмати про непорочне зачаття Марії її матір'ю Анною (1854) і посмертне тілесне вознесіння Б. на небо (1950). Культ Б. дуже поширений і серед прихильників ін. христ. конфесій. На честь Б. споруджено багато храмів, встановлено

Коли богословський спір загострився, тоді імператор⁶⁸ Теодосій II окружним листом з 19 листопада 430 р. зверненням до митрополитів⁶⁹ Сходу й Заходу (через імператора Валентиніана III) заповів скликання III Вселенського Собору до Ефезу, на празник П'ятдесятниці⁷⁰ 431 р. Там була велика церква посвячена Пречистій Діві Марії і вона стала церквою Собору. Особистим листом імператор запросив на Собор найбільшого тоді богослова західної Церкви св. Августина⁷¹ (однак помер він в оточенні Вандалів Гіппоні, ще заки прийшло імператорське письмо).⁷²

окремі христ. свята, в т. ч. 4 дванадцяті у православ'ї. В Україні Б. здавна вважалася заступницею перед Богом, покровителькою хліборобів. Свою небесну патронесу бачили в Діві Марії запорізькі козаки.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 41

⁶⁷ Зінко В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 43

⁶⁸ Імператор (лат. imperator; походить від дієслова impere – керувати, наказувати.) – титул правителя Римської імперії; військового полководця в період війни.

⁶⁹ Митрополит (від грецьк. metropolitēs – букв. людина з головного міста) – вищий духовний сан у правосл. та деяких ін. церквах. У церквах з патріаршою системою управління – другий після патріарха чин в церк. ієрархії. В православ'ї призначається патріархом і синодом.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 194

⁷⁰ П'ятдесятниця - див Трійця

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 269

Трійця – 1) христ. догмат, згідно з яким Бог одночасно існує у трьох особах (або іпостасях) Бога-Отця, Бога-Сина, Бога-Духа Святого. Як елемент загальнохрист. символу віри був прийнятий 2 Вселенським собором (Константинопольським) в 381. Церква оголошує даний догмат «великою таємницею», «незбагненною вічною істиною», що має засвідчити його неземне походження. На вироблення христ. догмату про Т., крім язичн. уявлень, вплинули також деякі ідеї античних реліг.-філос. систем (ідея логоса-слова у Філона Александрійського, вчення неоплатоніків про еманацию Єдиного та ін.). Вцілому догмат про Т. – продукт компромісу між успадкованою від іудаїзму вірою в єдиного Бога і ще поширеними серед маси християн, недавніх язичників Рим. імперії, елементами багатобожних культів. Не всі христ. конфесії визнають положення традиц. християнства про нероздільну, єдиносущу Т. З приводу цього існують постійні дискусії в богослов. л-рі. Так, в єгипетському віровченні, Ісус Христос не визнається Богом і Богом-людиною, а духовним сином Єгови. В теології Церкви Ісуса Христа святих останніх днів обстоюється думка, що божество складають три окремі особи – Бог-Отець, його син Ісус Христос і Св. дух, які діють в довершеній єдності і гармонії мети й учення. Якщо для Бога-Отця всі люди є дітьми, то для Бога-Сина – його братами і сестрами. Саме Ісус Христос є згідно з цією теологією Творцем всесвіту, Викупителем і Спасителем людства;

2) одне з найбільших христ. свят, яке відзначається на 50-й день після Пасхи і тому ще наз. П'ятидесятницею. В православ'ї належить до дванадцятих свят. У його основі лежить взята з книги «Діяння св. апостолів» розповідь про сходження Св. Духа на апостолів в 50-й день після воскресіння Христа, внаслідок чого вони «почали говорити ін. мовами, як їм Дух промовляти давав» (Діян 2.4). Христ. традиція трактує даний сюжет як повеління Христа нести християнство «всім народам і язикам». На Русі свято Т. злилося з популярним ряд старовинних обрядів слов'ян, які шанували духів рослинності. З 1990 Т. є офіц. святковим днем на території України.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С 342

⁷¹ Св. Аврелій Августин (430) народився 13 листопада 354 р. в Тагасте у Нумідії (сьогодні в Альжирі). Його батько Патрикій належав до громадської ради, поганий помер християнином. Мати св. Моніка була ревна християнка. 17 років Августин був катихуменом (не охрещений). Мав кар'єру ретора. Навчався в Тагасте; м. Мадаври, Картагени. В 374 р. завершив навчання. Христився 387 р з рук св. Амросія. В 391 р. стає священником-проповідником в м. Гіппо Регіус. В 395 р. став єпископом-помічником з правом наслідства. В. 396 р. єпископом м. Гіппо Регіус. Августин захворів на пропасницю й помер 28 серпня 430 р.

Очевидно найзавзятішою постаттю Собору був св. Кирило ⁷³ з 50 єпископами і він як представник Папи відкрив Собор 22 червня 431 р. (із 16-денним спізненням), при участі 153 єпископів, хоч антіохійці з своїм патріярхом Іваном ще не прийшли були.⁷⁴

Царгородський патріярх Несторій із 16 єпископами приїхав до Ефезу, однак по мимо трикратного зазиву не прийшов до церкви на Собор. Крім цього місцеве населення, глибоко набожне до Пречистої Діви Марії, було таке вороже, що він просив імператорську сторожу для особистої охорони.⁷⁵

На першій сесії Собору прочитано й схвалено науку Кирила ⁷⁶ про гіпостатичну єдність двох природ в Христі.⁷⁷

Патріярх Константинопольський Несторій (прибл. 380- +450) необдуманно зайняв їх сторону (противників терміну Богородиця)⁷⁸, хоч він особисто не був проти терміну гр., вважаючи його слабшим від Χριτοτοκος, Οεοφορος чи αὐΟρwnotokos.⁷⁹

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 363.

⁷² Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 125

⁷³ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Діва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлиною, незмішаною (ασυυχuтoς ενωσις). Помер у 444 р.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

⁷⁴ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 126.

⁷⁵ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 126.

⁷⁶ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Діва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлиною, незмішаною (ασυυχuтoς ενωσις). Помер у 444 р.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

⁷⁷ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 126.

⁷⁸ Йде мова про трактування термінів Христородиця – та яка породила Христа, і терміну Богородиця – та яка є Матір'ю Бога, в раніх творах святих отців векористовується перший термін в розумінні догмату, після собору векористовується другий і є тепер як теологічно правильний.

⁷⁹ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245.

Опісля, з деяким поспіхом видано засуд: «Господь Ісус Христос, зневажений ним (Несторієм), через цей святий Синод, щоб Несторія позбавити єпископської гідності і виключити із священної спільноти». Засуд підписано 198 присутніми єпископами.⁸⁰

Імператорський представник на Соборі, Кандідіанус протестував, радив зачекати з відкриттям Собору, аж поки не прийдуть антіохійці з своїм патріярхом Іваном і про те він вислав звідомлення імператорові. 4 дні опісля прийшов вкінці патріярх Іван і 43 сирійськими єпископами.⁸¹

Вони відкрили свій Собор і виключили з єдності Церкви олександрійського патріярха Кирила⁸² та місцевого єпископа Мемнона і вислали звідомлення імператорові про все вчинене. Імператор Теодосій заявив, що все дотепер зроблене в Ефезі - незаконне.⁸³

Тим часом на II сесії Собору 10 липня в домі єпископа Мемнона привітано папських легатів (двох єпископів й одного священника), на IV сесії (16 липня) проголошено неважним рішення антіохійського синоду, на V сесії (17 липня) виклято патріярха Івана і його прихильників. Вкінці на VII і останній сесії (31 липня), що відбулась у церкві Марії, potwierджено 6 канонів звернених проти Несторія і його прихильників. Окружним листом повідомлено про ті рішення всіх єпископів, що не мали змоги брати участь у Соборі.⁸⁴

Вселенський Собор Ефеський 431 р. прийняв на основі листа Кирила⁸⁵ Олександрійського термін *Teotokos*.⁸⁶

⁸⁰ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 126.

⁸¹ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 126.

⁸² Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Діва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлиною, незмішаною (ασυγχυτος ενωσις). Помер у 444 р. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

⁸³ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 126.

⁸⁴ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 127.

⁸⁵ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів

Теодосій потвердив засуд про усунення Несторія, але й одночасно казав ув'язнити його противників Кирила⁸⁷ й Мемнона та й вислав до Ефезу свого скарбника Івана. Опісля покликав до себе 8 представників обох партій, але його посередництво не вічалось сподіваним успіхом. Тоді він видав рішення проти Несторія, мабуть і під впливом своєї побожної сестри Пульхерії. Внаслідок того Несторій був засланий до монастиря недалеко Антіохії, а опісля до південного Єгипту, де він жив ще 20 років і там помер, остаючи при своїх помилках аж до кінця.⁸⁸

В Ефеському Соборі брали участь римські легати. Несторій на ньому був засуджений «владою апостольську престолу одностайним (consonans) ви роком єпископів».⁸⁹

Отці Собору могли повернути до своїх єпархій. Також і патріярх Кирило⁹⁰ 30 жовтня 431 р., вернувся до своєї Олександрії, здобувши не тільки велику богословську пербїду, але також і церковно-політичну. Ефеський Собор установив апостольську науку, що в Ісусі Христі є дві природи, тобто божеська й людська, але тільки одна особа, а саме божеська особа Сина Божого, що беручи на себе людське тіло, прийняв до своєї божественної природи також і

боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Дїва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлитою, незмішаною (ασυγχυτος ενωσις). Помер у 444 р.
див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

⁸⁶ Стасяк С. Я., Завїла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245

⁸⁷ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Дїва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлитою, незмішаною (ασυγχυτος ενωσις). Помер у 444 р.
див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

⁸⁸ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 127.

⁸⁹ Бедуел Г. Історія Церкви / (пер.)переклад з франц. Г. Григорович. Львів: Свічадо, 2000. С. 62.

⁹⁰ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Дїва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлитою, незмішаною (ασυγχυτος ενωσις). Помер у 444 р.
див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

природу людську, через те Пречиста Діва Марія зовсім справедливо називалась Богородицею («Теотокос»).

⁹¹

Вселенський собор в Ефесі (431) офіційно проголосив Марію Богородицею – Theotokos.

⁹²

Також папа Сикст III (432-439 р.) на пам'ятку Ефезького Собору казав помістити в римській базиліці Св. Марія «Маджоре», яку він збудував, в тріумфальній арці, марійські мозаїки.

⁹³

В Ефезі осуджено Несторія, але не всю антиохійську школу й патріярха Івана та його прихильників. Впрочім поміркованим антиохійцям Кирило ⁹⁴ простягнув руку із замиренням в 433 р., приймаючи їх визнання віри, в якому було слово «Теотокос»⁹⁵. Одначе зерно ложі почало кільчитись, даючи початок новій христологічній ересі, так що зайшла потреба нового собору.⁹⁶

Незгоди між сирійцями і єгиптянами з одного боку, а греками з другого - скріплювали богословські спори на Сході. Олександрійці й Антиохійці, під проводом св. Кирила Олександрійського ⁹⁷, боролися завзято аж поки не осудили на Ефезькій Соборі (431 р.) ересь Несторія, константинопільського

⁹¹ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 127.

⁹² Релігійнознавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 186

⁹³ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 127.

⁹⁴ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Діва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлиною, незмішаною (ασυγχυτος ενωσις). Помер у 444 р. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

⁹⁵ Слово «Теотокос» - Богородиця

В різних авторів правопис слова різний щоби не допустити в роботі плутаниці ми подаємо різні версії правопису:

1) Теотокос за о. І. Хоמוю;

2) Theotokos за Т. Шпідліком;

⁹⁶ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 127.

⁹⁷ Св. Кирило Олександрійський (+444) – Учитель Церкви, останній олександрієць, єпископ Олександрії (Єгипет). Наслідник Атанасія. Народився в Олександрії десь по 370 р. В 403 р. був священником. В 428 р. вів боротьбу проти Несторія. Вів ісповідання віри, в якому Преч. Діва називалася Богородицею (Θεοτοκος), а злука обох природ воплощеного Христа – незлиною, незмішаною (ασυγχυτος ενωσις). Помер у 444 р. див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 220.

єпископа, що вчив про дві особи в Христі, Божу й людську, і що Пречиста Діва Марія не є Матір'ю Бога.⁹⁸

4)Халкедонський Собор 451 року

На Халкедонському Соборі 451 р. около 600 Отців Собору признали Царгородові право відклику (апеляції) і в 28 каноні рішили, що Константинополеві, новому Римові, належаться ті самі привілеї, які мав старий Рим, коли був столицею імперії. Тобто, що константинопільський єпископ має патріярші права над митрополитами і єпископами Азії, Понту й Тракії.⁹⁹

Під час проголошення цього канону, папських легатів не було, а трьох з них опісля в імені папи Лева протестували, покликаючись на 6 канон Нікейського Собору, де були определіні головні владичі престоли.¹⁰⁰

Натомість Константинополітанці під проводом свого патріярха Флявіяна боролись проти науки Евтихія про одну природу (Божу) в Христі, й та єресь¹⁰¹ була осуджена на Халкедонському Соборі (451 р.), але мала багато прихильників в Єгипті й у Сирії.¹⁰²

У Халкедоні визначальна роль належана папі Римському св. Льву Великому. Папа відправив туди трьох легатів, що керували роботою Собору, і виклав у своєму посланні до Патріярха Константинопольського Флавіяна

⁹⁸ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 168.

⁹⁹ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 167.

¹⁰⁰ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 167.

¹⁰¹ Єресі (від старогрецьк. *aíresis* – відбір, переконання, осягання) – реліг. вчення, відмінні від офіц. доктрини та орг-ції. Як правило, Є. відображали інтереси пригноблених мас і досить часто ставали ідеологічними прапором соціально-політ. рухів. Є. виступали проти основних пунктів христ. догматики – вчення про Трійцю, приречення, христологію тощо. В 4-13 ст. ідейною основою Є. був дуалізм, згідно з яким земний світ як творіння диявола перебуває «у злі», в т. ч. феодальне суспільство з його д-вою і церквою. Звідси випливало заперечення єретичними школами маніхеїв, катарів, альбігойців, офіц. церк. культу, таїнств і догматики. Пізніше Є. спирались на міст. пантеїзм, з якого походила ідея рівності станів, непотрібності церкви у справі спасіння. Церква засуджувала Є. як тяжкий злочин. Для боротьби з ними були створені ордени й суди інквізиції.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 115.

¹⁰² Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 168.

вчення, визнане Собором як «ухвалене Вселенською Церквою» Знамените христологічне визначення Халкедонського Собору зустріло ряд заперечень у процесі його обговорення й так і не було прийняте деякими Східними Церквами, проте в VII столітті саме воно стало опорою Церкви в її боротьбі за православ'я, зокрема у полеміці св. Максима Ісповідника¹⁰³ проти монотелітства.¹⁰⁴

Очевидно Отці Халкедонського Собору признавали першенство Апостольського Римського Престолу, бо предсідали на ньому легати папи Лева Великого, одначе почесне першенство признане Константинополеві впливало з політичних причин. Почесне першенство Константинопільської Церкви над Церквами Сходу приписав законом імператор Юстиніян в 545 р.¹⁰⁵

5) II Труліянський Собор 692 року¹⁰⁶

Це було potwierdжене на Соборі Труліянським II (692 р.). При кінці V ст. константинополітанські єпископи почали вживати титулу «єкуменічний патріарх¹⁰⁷», тобто вселенський. Таке поступовання константинопільських єпископів викликало негодування в Олександрії й Антіохії. Внаслідок того вони створили собі єрархію національну, незалежну від Константинополя. В літургію введено рідну мову, в Антіохії сирійську, а в Олександрії коптійську. Завершення цього наступило впродовж VI ст.¹⁰⁸

¹⁰³ Св. Максим Ісповідник (+662) – монах, преподобний, богослов. Народився ок. 580 р. в Царгороді. Був державним адміністратором за цисаря Гераклія, секретарем. Около 630 р. вступив до монастиря в Хрисополі (напроти Царгороду), став ігуменом. Противник єресей. в 655 р мав вигнання за віру. Висланий до Ласики що на східному побережжі Чорного моря. Помер внаслідок катувань в 662 році.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 429

¹⁰⁴ Бедуел Г. Історія Церкви / (пер.)переклад з франц. Г. Григорович. Львів: Свічадо, 2000. С. 62.

¹⁰⁵ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 167.

¹⁰⁶ Основним питання даного собору - регіональна мова літургії.

¹⁰⁷ Патріарх (від грецьк. patriarches – праотець, родоначальник) – духовний сан верховних ієрархів у ряді христ. церков; глава автокефальної церкви у православ'ї; в католицизмі титул П. мають керівники окремих єпархій. На Україні сан П. мають предстоятелі Укр. правосл. церкви – Київського Патріархату, Укр. автокефальної правосл. церкви (УАПЦ) та Укр. греко-католич. церкви (УГКЦ).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 236

¹⁰⁸ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 167.

6) Мовна проблема соборів

Царгородські патріярхи були щораз більше залежні, в церковних справах, від імператора, і властиво він був найвищою інстанцією, що давав рішення також і у справах віри, а патріярх¹⁰⁹ їх приймав і виконував. Одночасно ослаблювались зв'язки між Константинополем і Апостольським Престолом в Римі. Однак першенство Папи в справах віри для цілої Церкви було признаване. Папа через своїх легатів предсiдавав на Соборах, які відбувались на Сході, і потверджував або відкидав їх рішення.¹¹⁰

Так зробив папа Агатон на Вселенському Соборі Царгородським 681 р., папа Сергій на Труліянським 692 р., папа Гадріян I на VII Вселенському Соборі в Нікеї 787 р. Одним словом була ще збережена єдність Церкви й віри. До більшого відчуження Сходу від Заходу причинились велика віддаль і мова. Аж до часів імператора Юстиніяна I (+ 565 р.) урядовою мовою законів і адміністрації імперії була латинська мова, і в тій мові написаний «Корпус юріс цивіліс». Але вже при кінці VI ст. починається введення грецької мови в Царгороді з виключенням латинської. Звідси виринули непорозуміння, що поглибили поділ між Сходом і Заходом. Наприклад акти II Нікейського Собору Вселенського VII (787 р.) написані в грецькій мові. Папа Гадріян I (+ 795 р.) поручив перекласти на латинську мову. На жаль, переклад зроблено недосконало, наприклад у VIII декреті про почитання образів-ікон грецьке слово «проскінезіс» перекладено латинським «адораціо», а це належить тільки Богові. Тому Карло Великий і духовенство імперії Франків не прийняло того декрету про почитання образів.¹¹¹

¹⁰⁹ Патріярх (від грецьк. patriarches – праотець, родоначальник) – духовний сан верховних ієрархів у ряді христ. церков; глава автокефальної церкви у православ'ї; в католицизмі титул П. мають керівники окремих єпархій. На Україні сан П. мають предстоятелі Укр. правосл. церкви – Київського Патріархату, Укр. автокефальної правосл. церкви (УАПЦ) та Укр. греко-катол. церкви (УГКЦ).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 236

¹¹⁰ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 169.

¹¹¹ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 169.

7)Розкол

Причини розколу між Сходом і Заходом були давні й далекі. Причинився до того вже й сам Константин Великий ¹¹²:

1.- вміщувався в справи Церкви, хоч і з чистим наміром забезпечити мир у Церкві та імперії;

2.- переніс столицю Римської імперії 330 р. з Риму до Візантії, що почала називатись Константинополем.¹¹³

Імператор Константин не хотів ніякого розколу й поділу в імперії, бо вважав релігійний мир чимсь суттєвим для миру в імперії. Тому в Церкві так, як в імперії, поступав немов найвищий архиєрей і імператор, не в опрeділюванні догм, але в збереженні мира й релігійної єдності. Не зважаючи на добрий намір, його вмішування в церковні справи не завжди виходило на добро Церкви.¹¹⁴

Наприклад після Нікейського Собору (325) ¹¹⁵ він станув по боці Арія проти св. Атанасія ¹¹⁶ . Ще дальше йшли його наслідники: Констанцій, Юстиніян (+ 565 р.), Лев III Ісаврійський (+ 741 р.), який вважав Церкву служницею імперії.¹¹⁷

Перенесенням столиці з Риму до Візантії, піднесено її значення і під церковним оглядом. До 330 р. Візантія належала до Гераклійської митрополії в

¹¹² Константин Великий (306-337) – імператор Римської імперії, видатний для християнства узаконив його Медіолянським едиктом. Переніс столицю до Константинополя. Перший Християнський Імператор.

¹¹³ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 166.

¹¹⁴ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 166.

¹¹⁵ Автор не вказує рік, але мова іде про I Нікейський Собор (325).

¹¹⁶ Св. Атанасій Великий або Олександрійський (+373) – єпископ Олександрійський; Народився в Олександрії ок. 295 р. Учень св. Антонія, батька єгипетського чернецтва (+356). Єпископ Олександр Олександрійський посвятив в диякони і своїм секретарем. Учасник Нікейського Собору гарячий і справний поборник аріянізму. В 328 р. по смерті Олександра, став його наслідником на олександрійському єпископському престолі. Був єпископом – управителем олександрійської Церкви. Мав 5 вигнань. Останні сім років прожив в Олександрії. Помер 373 р. у 77 році життя.

див. Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. С. 204

¹¹⁷ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 166.

Тракії. У зв'язку з перенесенням столиці зросло її значення, бо вірні, священники і єпископи з цілої імперії звертались часто до константинопільського єпископа, щоб заступався за них перед імператором. Так що Константинопіль ставав поволі новим релігійним центром і суперником Риму, а в його єпископів зроджувалось бажання мати духовне першенство у візантійській Церкві. Вже константинопільський єпископ Евзевій Нікомидійський (+ 341 р.) домагався, щоб константинопільський владичий престол піднести понад інші східні престולי (Антіохійський і Олександрійський) і зробити його рівним Римові. Подібно поступали й наслідники Евзея: Евдоксій, Акакій, Сергій, Атастазій.¹¹⁸

8) Пізніші Собори

Щоб не повертатися вдруге до цього питання, ми коротко скажемо про пізніше вселенські Собори.¹¹⁹

9) II Нікейський Собор 787 року

Що стосується Другого Нікейського Собору (787), присвяченого питанням іконопочитання¹²⁰, то він, звичайно, був прийнятий папою, проте його вселенскість і ухвали викликали сумніви в Карла Великого і його богословів. У зв'язку з цим Собором цікаво відзначити, що він, протиставляючи себе іконоборницькому псевдо собору 754 року й заперечуючи

¹¹⁸ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 167.

¹¹⁹ Зінько В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 44

¹²⁰ Ікона(від грецьк. eikon – зображення, образ) – живописне, рідше реліг. святих та ін. надприродних істот, яке служить предметом реліг. поклоніння і вшанування. Іконовшанування поширене в католицизмі, православ'ї, буддизмі, ламаїзмі, іран. мусульманстві. Раннє християнство не мало ікон, їх розглядали як ознаку язичництва. Культ І. був визнаний лише на 7-му Вселенському соборі (787). Деякі І. церкви оголошують чудотворними. В православ'ї І. визнається свяциною, рівнозначною Біблії. І. повинна бути в оселі кожного віруючого. Своїми молитвами до первообразу І. віруючий прагне забезпечити його сприяння у своєму повсякденному житті. В іконо вшануванні помітний слід фетишистських і магічних вірувань.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 126

Ікона – це також образно виражене вчення Церкви, тому її слід писати не довільно, а тільки згідно з іконописним каноном. Завдяки цьому канону лики Христа, Богородиці та святих є пізнаваними завжди і всюди.

Одним із перших, хто надав іконопочитанню богословського обґрунтування, був святий Йоан Дамаскин, який навчає: «Поклоняюся іконі Христа як волоченого Бога. Бо честь, яку віддаємо образіві, належить Первообразові».

Катехизм / Української Греко-Католицької Церкви: Христос - наша Пасха; Львів: Свічадо, 2012. С. 189

його вселенскість, формував принципи, згідно з якими той чи інший собор міг претендувати на звання Вселенського. В одному із цих принципів зазначалося, що римський єпископ повинен був «бути спільником у роботі собору, посилаючи на нього легатів або послання, а інші й погоджуватися з його способом дії». На Сході в результаті інтерпретації Другого Нікейського Собору виникла теорія «Пентархії»¹²¹, згідно з якою вселенскість забезпечується згодою п'яток вселенських патріархів^{122 123}.

Ще два Собори відбулися на сході: II Нікейський (787 р.), що визначив належне почитання св. ікон, та IV Царгородський (869 р.), який осудив роздор Фотія.¹²⁴

Крім цього, греки були невдоволені відновленням римської імперії (800 р.) на Заході, очевидно не так на Карла Великого, як на Апостольський Престол, бо вони вважали себе імператорами РOMEІВ. Отже коронування в Навечер'я Різдва 800 р., якого довершив папа Лев III, накладаючи імператорську корону на голову Карла, короля Франків це був розрив політики між Папством і Візантією. На Заході нова імперія протиставилась імперії на Сході, яка вважалась одинокою імперією всього християнства. Папська Церква протиставилась імперіальній Церкві. Папа ставав щораз більше найвищим головою всього християнства, що міг навіть розпоряджатись імператорською короною. Він був намісник Христа на землі. В тім так різнім понятті дійсності Церкви - з одної сторони папська, а з другої імперіальна криється зерно розколу.¹²⁵

Під оглядом науковим, крім питання щодо почитання образів ікон, від VII ст. була ще інша причина незгоди між латинниками і греками, а саме т. зв.

¹²¹ Пентархія (від грец. Pentarchia; від pente, «п'ять» та archein, «правити») – тут іде мова про п'ять патріархів ранньої церкви часів Римської імперії: Риму, Константинополя, Олександрії, Антіохії та Єрусалиму.

¹²² Ми не розглядаємо тут IV Константинопольського Собору (869- 870), що проходив у чварах між Римом і патріархом Константинопольським Фотієм. У Середні Віки на Заході цей Собор вважали вселенським, тоді як православні його категорично таким не визнавали. Стосовно Соборів Римської Церкви, що збиралися після сьомого (або восьмого) і відбувалися на Сході, папа Павло VI увів термін «загальні».

див. Бедуел Г. Історія Церкви / (пер.)переклад з франц. Г. Григорович. Львів: Свічадо, 2000. С. 63

¹²³ Бедуел Г. Історія Церкви / (пер.)переклад з франц. Г. Григорович. Львів: Свічадо, 2000. С. 63

¹²⁴ Зінко В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.)Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 44

¹²⁵ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 169.

«Філіокве» (і Сина) у Символі Віри. На Нікейському Соборі (325 р.) було сказано «і в Св. Духа». На Константинопольському (381 р.) рішено: «і в Святого Духа, Господа животворящего, що від Отця походить...». Східні Отці Церкви: Атанасій, Василій, Григорій Нісійський і інші вчили, що Св. Дух походить від Отця через Сина, натомість західні Отці Церкви й богослови вчили, що Св. Дух походить від Отця і Сина («Філіокве»), І цей останній вислів папа Венедикт VIII ввів до Символу Віри на початку XI ст., а це збільшило ворожнечу між греками і латинниками. Крім цього незгоди зростали ще із-за дискусій про цілібат ¹²⁶ і піст. Отже, крім амбіцій деяких царгородських єпископів і невідповідне вмішування імператорів у церковні справи, були ще інші загальні умовини: віддаль, взаємне незрозуміння, політичні незгоди й богословські різниці, які мали великий вплив на відносини між Східньою Церквою й Апостольським Престолом від IV-IX ст.¹²⁷

Собори мали знаний вплив на християн, тому Церква по сьогодні не перестає користати з того засобу, щоб утвердити католицьку віру та ліпше подбати про вічне спасіння людей.¹²⁸

¹²⁶ Целібат (від лат. caelebs – неодружений) – обов’язкова безшлюбність катол. священиків. Запроваджений в 11 ст. Папою Григорієм VII. Серед служителів катол. культу були в минулому і є тепер противники Ц. В 1967 Папа Павло VI енциклікою «Caelibatus Sacerdotalis» (Про цілібат священиків) підтвердив непорушність Ц. Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 371.

¹²⁷ Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим: Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. С. 169.

¹²⁸ Зінько В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 44

1.3. Маріологічні догмати

Аріянізм спричинив виникнення інших трьох єресей ¹²⁹, які помилково пояснювали Особу Христа – несторіанство, монофізитизм та монотелетизм. Несторій, царгородський патріарх, трактуючи Божу і людську природу в Ісусі, визнав не тільки дві природи, в Христі. Син Божий мешкав в Ісусі, наче в церкві. Саме тому вимагав звати Пречисту Діву Марію тільки Христородицею, а не Богородицею. Ефеський Собор 431 р. осудив цю єресь, а Несторій помер у вигнанні в Єгипті. ¹³⁰

Помилково пояснювали й поняття спасіння. Коло 400 року британський чернець Пелагій прибув до Риму й почав навчати, що новонароджені діти є вільні від гріха, як Адам ¹³¹ перед падінням. Так він підривав навчання Церкви, основане на св. Письмі, що ласка і свободна воля повинні співпрацювати у спасенні людини, і ласка є вища понад усяку людську діяльність. ¹³²

Пелагієве навчання упорядкував ірландський монах Келестин. З Риму вони обидва переселилися до Африки. Папа Інокент I їх викляв, а цю нову науку осудили Мілевитанський (416) та Картагенський (418) Собори. В Ефесі

¹²⁹ Єреси (від старогрецьк. *aíresis* – відбір, переконання, осягання) – реліг. вчення, відмінні від офіц. доктрини та орг-ції. Як правило, Є. відображали інтереси пригноблених мас і досить часто ставали ідеологічними прапором соціально-політ. рухів. Є. виступали проти основних пунктів христ. догматики – вчення про Трійцю, приречення, христологію тощо. В 4-13 ст. ідейною основою Є. був дуалізм, згідно з яким земний світ як творіння диявола перебуває «у злі», в т. ч. феодальне суспільство з його д-вою і церквою. Звідси випливало заперечення єретичними школами маніхеїв, катарів, альбігойців, офіц. церк. культу, таїнств і догматики. Пізніше Є. спиралась на міст. пантеїзм, з якого походила ідея рівності станів, непотрібності церкви у справі спасіння. Церква засуджувала Є. як тяжкий злочин. Для боротьби з ними були створені ордени й суди інквізиції.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 115.

¹³⁰ Зінько В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 36.

¹³¹ Адам (староевр., досл. – земля) – за Біблією, перша людина, створена Богом із пороку земного за своїм образом і подобою на 6-й день творіння. Образ А. як першої людини перейшов до ісламу на сторінки його свящ. книги Коран.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 10.

¹³² Зінько В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 36.

підтверджено ці попередні засуди. Св. Августин у роздумі про пелагіанізм сказав про рішення папи: «Рим сказав – справа скінчена».¹³³

З тієї єресі пізніше виникла ще одна – семіпелагіанізм. Роблячи підсумок, скажемо, що всі ці помилкові вчення можна поділити на три групи: єресі щодо Пресвятої Трійці¹³⁴ (неясно вчили про Отця – гностики, маніхейці; про Сина – аріяни; про Святого Духа – македоніяни); єресі щодо втілення: несторіяни, монофізити, монотелети; єресі, що помилково пояснювали відносини людини й Бога: монтаністи, пелагіани, півпелагіани.¹³⁵

В 1854 році був проголошений догмат¹³⁶ про її Вознесіння.¹³⁷

¹³³ Зінько В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 37.

¹³⁴ Трійця – 1) христ. догмат, згідно з яким Бог одночасно існує у трьох особах (або іпостасях) Бога-Отця, Бога-Сина, Бога-Духа Святого. Як елемент загальнохрист. символу віри був прийнятий 2 Вселенським собором (Константинопольським) в 381. Церква оголошує даний догмат «великою таємницею», «незбагненною вічною істиною», що має засвідчити його неземне походження. На вироблення христ. догмату про Т., крім язичн. уявлень, вплинули також деякі ідеї античних реліг.-філос. систем (ідея логоса-слова у Філона Александрійського, вчення неоплатоніків про еманацию Єдиного та ін.). В цілому догмат про Т. – продукт компромісу між успадкованою від іудаїзму вірою в єдиного Бога і ще поширеними серед маси християн, недавніх язичників Рим. імперії, елементами багатобожних культів. Не всі христ. конфесії визнають положення традиц. християнства про нероздільну, єдиносущу Т. З приводу цього існують постійні дискусії в богослов. л-рі. Так, в єгипетському віровченні, Ісус Христос не визнається Богом і Богом-людиною, а духовним сином Єгови. В теології Церкви Ісуса Христа святих останніх днів обстоюється думка, що божество складають три окремі особи – Бог-Отець, його син Ісус Христос і Св. дух, які діють в довершеній єдності і гармонії мети й учення. Якщо для Бога-Отця всі люди є дітьми, то для Бога-Сина – його братами і сестрами. Саме Ісус Христос є згідно з цією теологією Творцем всесвіту, Викупителем і Спасителем людства;

2) одне з найбільших христ. свят, яке відзначається на 50-й день після Пасхи і тому ще наз. П'ятидесятницею. В православ'ї належить до дванадесятих свят. У його основі лежить взята з книги «Діяння св. апостолів» розповідь про сходження Св. Духа на апостолів в 50-й день після воскресіння Христа, внаслідок чого вони «почали говорити ін. мовами, як їм Дух промовляти давав» (Діян 2.4). Христ. традиція трактує даний сюжет як повеління Христа нести християнство «всім народам і язикам». На Русі свято Т. злилося з популярним ряд старовинних обрядів слов'ян, які шанували духів рослинності. З 1990 Т. є офіц. святковим днем на території України.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 342

¹³⁵ Зінько В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.) Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. С. 37.

¹³⁶ Догмати релігійні (від грецьк. dogmatos – думка, вчення) – основні положення віровчення тієї чи ін. реліг. конфесії, що визнаються як вічні і незмінні істини, встановлені Богом і обов'язкові для віри в них усіх віруючих. Д.р. не підлягають критиці і мають у віровченні силу абс. авторитету. Заперечення будь-якого з Д.р. розцінюється церквою як єресь і піддається анафемі.

Христ. догматика була встановлена на двох перших Вселенських соборах. 12 основних Д.р. християнства подаються у т. зв. Нікео-Царгородському «Символі віри». Це вчення про триєдність Бога, боготвілення, спокуту, вознесіння, хрещення, безсмертя душі тощо. Пізніше з'явилися такі Д.р., як вчення про божеств. і людську природу Христа, про наявність у нього двох воель і двох дій, іконо шанування.

Специфічно катол. Д.р. є вчення про чистилище, про сходження Духа Святого не тільки від Отця, а й від Сина, про непорочне зачаття Богородиці та її тілесне вознесіння на небо, про непогрішимість Папи Римського.

В протестантизмі відсутня єдина система догмів. Не визнаючи, напр., догмати про священство, елеосвячення, він приймає догмат «спасіння вірою», визначеності.

Вимагаючи незаперечної віри в істинність догматів, христ. церкви розробили складну науку обґрунтування і витлумачення догматів.

Катол. богослов'я, зберігаючи в цілому традиц. розуміння змісту Д.р., водночас прагне розглядати їх відповідно до духу часу, особливостей заг. культури і поглядів віруючих.

Проголошення Римсько-Католицькою Церквою двох богородичних догматів викликали полеміку зі сторони Православних Церков, але у зв'язку з екуменічним рухом ¹³⁸ вони не є вже проблемою, про що свідчать помірковані статті православних авторів на марійні теми. ¹³⁹

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 96

¹³⁷ Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 186

¹³⁸ Екуменічний рух (від грецьк. *oikumenē* – заселена земля, світ) – об'єднавчий рух христ. церков, започаткований протестантизмом на Единбурзькій Всесвітній місіонер. конференції 1910. В 1948 в Амстердамі на 1-й Всесвітній асамблеї церков було створено Всесвітню Раду Церков (ВРЦ), до якої увійшли переважна більшість протест., а також правосл. й старокатол. церков. У ВРЦ представлені також такі міжнар. протест. орг-ції, як Лютеранська Всесвітня федерація, Баптистський всесвітній альянс та ін., регіональні реліг. об'єднання – Всеафр.конференція церков, Всесвітня студентська христ. федерація тощо. Ватикан не є членом ВРЦ, але має там офіц. спостерігачів, бере активну участь в Е.р. Осн. завдання Е.р. – виробити доктрину щодо суті та умов єдності христ.церков. У травні 1995 Папа Іоан (Іван) Павло II видав послання про екумен. обов'язок «Хай будуть всі єдині». Е.р. ведеться на рівні міжнар. (Всесвітня лютеранська федерація, Всесвітня Методистська рада, Всесвітній союз баптистів та ін.), регіональний (Всеафр. конференція церков) і нац. реліг. орг-цій. Активну участь в Е.р. беруть Укр. правосл., греко-катол. і деякі протест. церкви. Водночас існує надто сильна антиєкумен. течія в Руській правосл. церкві.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 107

¹³⁹ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 247

РОЗДІЛ 2

МАРІОЛОГІЯ В ЛІТУРГІЙНИХ ТЕКСТАХ СХІДНОЇ ЦЕРКВИ

Східна Церква після Христа надає Марії величезний літургійний простір, в якому вона займає своє органічне місце.¹⁴⁰

У церковному візантійсько-українському календарі на честь Богородиці маємо 10 більших (з передсвяттями й посвяттями) і 7 менших празників. У рухомому пасхальному циклі – Тріоді ПДМ¹⁴¹ займає окреме місце: під час 40-ці являє собою прегарний богословський трактат на честь Божої Матері. Під час Страсного Тижня Богородиця у богослужбових текстах нерозривно з'єднана з Ісусом Христом у його ділі Відкуплення. У Великодньому періоді Марія втішається радістю Воскресіння свого Сина, що нагадує радість Благовіщення.¹⁴²

У Восьмигласнику Божа Мати представлена за допомогою т.зв. «богородичних» і «догматиків», що завершують собою богослужбові тексти, нерозривно пов'язуючи маріологію із христологією.¹⁴³ Наприклад:

Як нам не дивуватись, Всечесна, твоєму богочоловічому родженню?
 Бо ти, Всенепорочна, не знавши мужа,
 породила тілесно без батька сина,
 родженого в вічності від Отця без матері,
 що не зазнав ніякої зміни чи змішання, чи розділу,
 але в цілості зберіг прикмети обох природ.

¹⁴⁰ Див. Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 243.

¹⁴¹ ПДМ, Пресвята Діва Марія - титул Діви Марії, Марії з Назарету, який використовується польськими католиками.

¹⁴² Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 243

¹⁴³ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 243

Тому Мати-Діво, Владичице, моли його,
щоб спас душі тих, що православно визнають тебе, як Богородицю
(догмат 3-го голосу на вечірні).¹⁴⁴

Голос Третій

В суботу на вечірні

(догмат):

Як нам не дивуватися, Всечесна, твоєму богочоловічому родженню?*

Бо ти, Всенепорочна, не знавши мужа,*
породила тілесно без батька сина,*
зродженого в вічності від Отця без матері,*
що не зазнав ніякої зміни чи змішання, чи розділу,*
але в цілості зберіг прикмети обох природ.*

Тому Мати-Діво, Владичице, моли його,*
щоб спас душі тих, що правовірно визнають тебе, як Богородицю.¹⁴⁵

Глас г

Бгородичен Доматіть: ¹⁴⁶

(церковно слов'янський текст)

Тиждень коло богослужб має свій богородичний канон. Усі офіційні церковні книги найрізноманітнішим способом просякнуті присутністю Божої Матері, зокрема Літургікон, в якому, починаючи від проскомидії і закінчуючи відпустом, постійно згадується «пресвята, пречиста, преблагословенна Діва Марія». ¹⁴⁷

¹⁴⁴ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 243

¹⁴⁵ Молитослов Львів. «Місіонер» 2013. С. 243.

¹⁴⁶ Октоїх Львів. «Свічадо» 2015. С. 300.

¹⁴⁷ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 244

Цілком можливо, що молитва-антифон¹⁴⁸ «Під твою милість»¹⁴⁹ (ч. 470 з John Rylands Library) є ще давнішою, можливо, з кінця III-го стол.¹⁵⁰

Після Вечірні

У неділю ввечері:

Під твою милість прибігаємо, Богородице Діво;*

молитвами нашими в скорботах не погорди,*

але від бід визволи нас, єдина чиста і благословенна.¹⁵¹

Напр. 377 р., виник марійський культ колирдіянок, що, імітуючи Літургію, приносили у жертву Божій Матері т. зв. «колиріди», тобто хліби. Цьому рішуче спротивився св. Єпіфаній, чітко розмежовуючи культ Богів від почитання Марії. (PG 42? 740 C-756A).¹⁵²

Східна Церква у своїй Божественній Літургії молиться

«Особливо за пресвяту, пречисту, преблагословенну,

славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Діву Марію»¹⁵³,

¹⁴⁸ Антифон – вірш псалом, який виконується на богослуженні.

Антифон (грецьк. – протиголосся) – пісне співи під час богослужіння, що виконувався на 2 хори у великі реліг. свята. Запроваджено Амросієм Медіолянським у 4 ст. Антифоним був традиц. псалмоспів.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 17

Антифони – спів на два хори (крлироси), збудовані з старозавітніх стихів (псалмів) і додаткових текстів новішого укладу. Співають їх г; Утрнях (ступенні й на Літургіях).

Корчак В. А., Історія Української Церковної Музики; Чортків : Видання Чортківської дяківсько-катехитичної академії імені священомученика Григорія Хомишина, 2019. С. 17.

¹⁴⁹ Молитослов Львів. «Місіонер» 2013. С. 43.

¹⁵⁰ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245

¹⁵¹ Молитослов Львів. «Місіонер» 2013. С. 43.

¹⁵² Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245

¹⁵³ Синод Єпископів УГКЦ Службник 2024 С. 32

розуміючи святість, як невинний динамічний процес за словами Христа: «Будьте досконалі, як Отець ваш досконалий» (Мт. 5, 48).¹⁵⁴

На це питання скоро прийде дві відповіді: Літургія згідно традиції древньої Церкви вшановуватиме *dies natalis*, як народження до вічного життя, а апокрифи¹⁵⁵ й народна побожність - її Успення^{156 157}.

(2.0.)

Небесна Церква

Східна Літургія взивають до Христа «з Пречистою і Преблагословенною Дівою Марією, Матір'ю Божою, з ангелами і з усіма святими» (завершення молитов)¹⁵⁸. Навіть при взиванні до того чи іншого заступника завжди зберігається свідомість того, що святі «одне в Христі»¹⁵⁹ і що в Церкві молитва окремої людини завжди вливається у спільне заступництво ангелів, апостолів, мучеників, патріархів, і насамперед – Матері нашого Спасителя¹⁶⁰, і що це «заступництво через молитву є участю у долі світу»^{161 162}.

Характер і зміст літургійного року

¹⁵⁴ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 246

¹⁵⁵ Апокрифи (від грецьк. *apokríphos* – таємний, секретний) –

(А. Колодний; Б. Лобовик Релігієзнавчий словник Київ. «Четверта хвиля» 1996. С. 20.)

¹⁵⁶ Успіння Пресвятої Богородиці – христ. свято, яке належить

(А. Колодний; Б. Лобовик Релігієзнавчий словник Київ. «Четверта хвиля» 1996. С. 351.)

¹⁵⁷ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 247

¹⁵⁸ 1082 Ця ідея була розвинута ще Оригеном, *Про молитву* 11, PG 11, 448 і далі.

¹⁵⁹ 1083 Йосиф Волоколамський, *Просветитель*, Казань 1857, с. 306 і далі.

¹⁶⁰ 1084 А. Хомяков, *Церковь одна*, Прага 1867, с. 18.

¹⁶¹ 1085 S. Boulgakoff, *L'Orthodoxie*, Paris 1932, p. 169; див. Т.

¹⁶² Шпідлік Томаш. Духовність Християнського Сходу Львів. Видавництво ЛБА. 1999. С. 133.

Літургійний рік складено так, що центральне місце в ньому посідає наш Божественний Спаситель в оточенні ангелів і всіх святих. У документі Другого Ватиканського Собору – Конституції про Святу Літургію – читаємо: «Свята Мати Церква вважає, що завданням її є в означені дні протягом року відсвятковувати святим способом спасенне діло божественного Обручника. Щотижня, у день, що його назвала неділею, вона згадує Господнє Воскресення, яке також раз у році звеличує найбільшими врочистостями Пасхи, разом із Його святими стражданнями. А ціле Христове таїнство вона розгортає протягом річного круга: від Воплочення і Різдва, аж до Вознесення, до дня П'ятидесятниці та й до очікування блаженної надії й Господнього пришествя» (§ 102).¹⁶³

Пречиста Діва Марія, яка в справі відкуплення посідає перше місце після Христа, стоїть найближче до Христа і в літургійному році. Про це свідчать різні Богородичні празники. У Конституції про Святу Літургію сказано: «У святкуванні цього річного круга Христових таїнств свята Церква з особливою любов'ю вшановує Преблагословенну Богородицю Марію, яка нерозривним зв'язком поєднується зі спасенним ділом свого Сина. У ній Церква оглядає та прославляє найбільш знаменитий овоч (плід) Відкуплення і, немов у найчистішому образі, з радістю оглядає те, чим і вся вона прагне й надіється бути» (§ 103).¹⁶⁴

А довкола особи Христа Господа і його Пресвятої Матері ми бачимо великий хор прославленої Церкви в небі, тобто всіх святих Старого й Нового Завіту. «Крім цього, в річний круг Церкви, - сказано в тому самому документі, - вставила вона пам'ять мучеників й інших святих, що через різновидну Божу благодать дійшли до досконалости і, осягнувши вічне спасення, співають Богіві в небі досконалу славу та за нас заступається» (§ 104).¹⁶⁵

¹⁶³ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.11.

¹⁶⁴ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.11.

¹⁶⁵ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.11.

Свята Церква, як добра мати, пам'ятає в часі літургійного року і про своїх дітей, що відійшли до вічності і з волі Божої покутують у чистилищі. Тому призначила окремі дні, що їх зовемо задушними, на моління і відправи за померлих. Укінці і воююча Церква присвячує в церковному році особливі періоди для своїх духовних подвигів, молитов, постів й покут. «Врешті Церква, - сказано в Конституції про Святу Літургію, - згідно з традиційним навчанням у різні часи року вдосконалює знання своїх вірних побожними вправами духа й тіла, поученнями, моліннями, ділами покути й милосердя» (§105).¹⁶⁶

Літургійний рік – джерело культу богоматері

Літургійний рік є для нас не тільки великим джерелом любови Ісуса Христа, але й джерелом культу його Пресвятої Матері. Ісус і Марія так тісно злучені, що не можна любити Христа, а не любити Пречистої Діви Марії. «Хто почитає Христа, - каже святий Епіфаній Кипрський (+ 403), - почитає також Марію; хто не почитає Марії, - не почитає Христа».¹⁶⁷

На прикладі літургійного року ми маємо гарну нагоду пізнавати роль і значення Пресвятої Богородиці у справі відкуплення, дивуватися її чеснотам та вчитися любити її як нашу Матір, Заступницю і Покровительку. «Бо Марія, - сказано в документі Про Церкву, - що ввійшла глибоко в історію спасення, об'єднує в собі найважливіші правди віри та їх віддзеркалює. Коли ж її величають та почитають, тоді й вона закликає вірних до Свого Сина і його жертви та до любови Отця... Цю католицьку науку Священний Собор навчає осмислювати та рівночасно закликає всіх дітей Церкви, щоб плекали шляхетне почитання Пресвятої Діви, передусім же літургійне» (§ 65 і §67).¹⁶⁸

¹⁶⁶ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.12.

¹⁶⁷ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.17.

¹⁶⁸ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.17.

Літургійний рік нашої Східної Церкви особливо відрізняється глибоким і сердечним культом Божої Матері. Він проходить наскрізь через усі наші церковні богослужіння.¹⁶⁹

Великий знавець традиції Східної Церкви князь Максиміліян Саксонський у своїх *Викладах про східні Літургії* так каже про почитання Пречистої Діви Марії у Східній Церкві: «Передусім культ Богородиці є чимсь особливо питомим у східних Літургіях... Культ Божої Матері на Сході дуже давній. Усі великі Богородичні празники почалися на Сході і тому Богородичне почитання перейшло в кров і кості всіх вірних Східної Церкви... Вони так вросли в культ Божої Матері, що того, хто її не почитає, вважають за безбожника і нехристиянина. Так, наприклад, у відомій грецькій пісні є слова: «Тих, що не цілують Твою святу ікону, Богородице Діво, уважай за безбожників і передай їх пекельному вогневі». Від греків усі слов'янські народи, передусім русини-українці, перейняли цю любов до Богоматері». А наш київський митрополит Георгій (1069-1072) у своїх Заповідях каже: «Хто не молиться з довір'ям до Святої Богородиці, хай буде проклятий».¹⁷⁰

Літургійний рік – це святе Євангеліє в практиці

Під час церковного року, крім празників на честь Христа Господа і його Пречистої Матері, вшановуємо також пам'ять різних святих, їхні імена становлять дуже велику частину церковного календаря. Кожний день присвячений одному або й кільком святым. Своїм життям святі свідчать, що вони освятилися тому, що йшли за прикладом Ісуса Христа і Його Пресвятої Матері та жили наукою, поданою у святому Євангелії. Тому їхнє життя для нас – це святе Євангелії. Тому їхнє життя для нас – це святе Євангеліє в практиці. І тому приклад їхнього життя для нас – це святе Євангеліє в практиці. І тому

¹⁶⁹ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.17.

¹⁷⁰ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.18.

приклад їхнього життя і їхні геройські чесноти говорять до нас мовою, яку кожний розуміє, бо це мова святого Євангелія.¹⁷¹

Святіший Отець Пій XII у вищеназваній енцикліці каже: «В бігу літургійного року, крім таємниць з життя Ісуса Христа, святкуємо свята святих... Ми повинні наслідувати чесноти святих так, як вони наслідували Христа, бо в їхніх чеснотах святих так, як вони наслідували Христа, бо в їхніх чеснотах ясніє під різними аспектами велич Ісуса Христа» (§ 166 і § 167).¹⁷²

Своєю святістю вони постійно нагадують нам і про наш обов'язок бути святими, бо цей обов'язок впливає зі святого таїнства хрещення. Святість не є привілеєм тільки деяких. Усіх нас стосуються Христові слова: «Будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий» (Мт. 5, 48), - та слова святого апостола Павла: «Це ж саме воля Божа: святість ваша» (1 Сол. 4, 3).¹⁷³

Тому Другий Ватиканський Собор у багатьох своїх документах нагадує всім вірним про обов'язок йти до святости. «Усі християни, - каже Собор, - кожного стану та сану, покликані Господом до досконалої святости, якою Отець самий є досконалий, кожний своїм шляхом... Тому всі в Церкві, чи належать до єпархії чи до тих, що нею управляються, покликані до святости... Тому всі християни запрошені та запрошені та зобов'язані до святости та досконалости власного стану» (Про Церкву, § 11, § 39 і § 42).¹⁷⁴

Святі власним прикладом учать нас, що святість доступна для людей усіх часів і всіх станів. Треба тільки так Бога любити, як вони любили, і так у всьому хотіти Богові подобатися і сповняти Його волю, як вони це робили.¹⁷⁵

Справді, наш літургійний рік це гарна школа духовного життя. У ній ми вчимося не тільки звичайної азбуки любови Бога, але також високої святости, яка природно впливає з почитання і наслідування Ісуса Христа, Пречистої Діви Марії і святих.¹⁷⁶

¹⁷¹ Катрій Юліан. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.18.

¹⁷² Катрій Юліан. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.18.

¹⁷³ Катрій Юліан. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.18.

¹⁷⁴ Катрій Юліан. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.19.

¹⁷⁵ Катрій Юліан. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.19.

¹⁷⁶ Катрій Юліан. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.19.

Літургійний рік це наче прегарно розмальований іконостас, який демонструє нам величну історію відкуплення людського роду. Отже, стараймося, щоб ми не були німими, а живими свідками й активними учасниками святих подій нашого церковного року.¹⁷⁷

Марія дуже важлива в нашому житті. Вона нас завжди супроводжує в остаточних рішеннях, виборі покликання, тому що Вона супроводжувала свого Сина на Його шляху покликання, який був дуже важким і дуже болючим. Вона завжди нас супроводжує. Коли якийсь християнин мені каже, що не любить Богородиці, бо йому важко шукати Богородицю чи молитися до Богородиці, то я засмучуюсь. Пригадую, як одного разу, майже сорок років тому, я був у бельгійському монастирі. І там була пара катехитів з дітьми – гарна родина університетських професорів. Вони дуже добре говорили про Ісуса Христа. Якось я сказав: «А набожність до Богородиці?». «Ми пройшли цей етап. Ми настільки знаємо Ісуса Христа, що не маємо потреби в Марії». І тут я подумав: «Ага ... бідні сироти!».¹⁷⁸

Це так, правда? Тому що християнин без Богородиці – сирота. Також християнин без Церкви – сирота. Християнин має потребу в тих двох Жінках, двох Жінках-Матерях, двох Жінках-Дівах: Церкві та Марії.¹⁷⁹

Колискою християнських гімнів є Схід, а зокрема Сирія. Народжувалися вони на тлі марійного культу, що там розвивався. Також постали перші марійні свята: Благовіщення, Різдво, Успіння. У зв'язку з ними з'явилися марійні проповіді, на основі яких поети складали пісні в честь Богородиці.¹⁸⁰

Факт Божого Материнства водночас спасительного посередництва Марії наголошували Отці Східної Церкви у проповідях, гоміліях, у поезії, в

¹⁷⁷ Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. «Свічадо» 2018. С.19.

¹⁷⁸ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.16

¹⁷⁹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.16

¹⁸⁰ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василя великого; 2004. С. 7.

аскетичних листах, біблійних коментарях; серед них св. Атанасій Великий (+373) застосовував назву «Богородиця», св. Іван Золотоустий (+407) поділяє правду про безустанне вічне дівоцтво Матері Христа; св. Єфрем Сирієць (+573) підкреслював гідність Марії як «Матері Господа всього сотвореного» і Обручниці Святого Духа, звертаючи увагу на спасення посередництво Матері Відкупителя. Св. Епіфаній із Салеміни причинився до розповсюдження і закріплення віри в безупинне дівоцтво Марії, св. Кирило Олександрійський захищав назву «Theotokos», вважаючи Марію «вповні чистою і святою».¹⁸¹

У такому кліматі: віри в Боже Материнство Марії, довір'я у Її посередництво і любові вірних до Матері Ісуса, - народжувалася грецька марійна поезія.¹⁸²

Східна Церква у богослуженнях, у молитвах, гимнодії показує Богородицю Діву завжди в контексті Таїнства Воплощеного Слова, часто застосовуючи при цьому типові зображення зі Старого Завіту. Таким чином віддає шану не тільки людській природі Христа, але і Його Матері, бо від Неї Він узяв своє Тіло діянням Святого Духа, і Вона у своїй Особі представляє цілий людський рід.¹⁸³

¹⁸¹ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 8.

¹⁸² Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 8.

¹⁸³ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 13.

2.1. Маріологія в Службі Божій

Тижневе коло богослужб має свій богородичний канон¹⁸⁴. Усі офіційні церковні книги найрізноманітнішим способом просякнуті присутністю Божої Матері, зокрема Літургікон¹⁸⁵, в якому, починаючи від проскомидії¹⁸⁶ і закінчуючи відпустом, постійно згадується

«пресвята, пречиста, преблагословенна Діва Марія¹⁸⁷».¹⁸⁸

Східна Церква у своїй Божественній Літургії¹⁸⁹ молиться

¹⁸⁴ Канон (від грецького *kanon* – правило, зразок) – у релігійному контексті – установлення щодо віровчення, догматики, культу, церковної організації, що ведуться від апостолів, Отців церкви або вироблені церковними соборами; церковна традиція як зразок. Має догматичний характер. У християнстві канонами є: Символ віри, вчення Ісуса Христа та апостолів, книги Святого Письма, правила літургії і обрядів та ін. Канон є джерелом і виявом віровчення, культу та церковного права.

Строцький Я. В., Релігієзнавчий словник і хронологія найважливіших дат з історії релігії; Тернопіль : Видання Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя; 2011. С. 18

Канон (грецьк. *kanon* – правило, зразок) – у реліг. контексті – установлення щодо віровчення, догматики, культу, церк. орг-ції, що ведуться від апостолів, Отців церкви або вироблені церк. соборами; церк. традиція як зразок. Має догматичний характер. У христ. К. наз.: а) Символ віри; б) вчення Ісуса Христа та апостолів; в) книги Св. Письма (Старий Завіт і Новий Завіт); г) сукупність правил в галузі богослужіння, обрядів, ієрархічних стосунків тощо; д) церк. пісенспіви на честь святого чи свята. К. є джерелом і виявом віровчення, культу і церк. права.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 237

¹⁸⁵ Літургікон - грецька назва Службника

Службник (гр. літургікон) – це книга, з якої відправляють Службу Божу (Літургію) й читають вголос, або співають з відповідями вірних, чи зі співом хору. В ньому крім Служб Божих є також поміщені й інші відправи й складові частини богослужень (Вечірні та Утрені), всякі благословення та молитви на всякі потреби. Це в т.зв. великім службнику, бо є ще й малі службники – витяги із службника великого, повного.

Корчак В. А., Історія Української Церковної Музики; Чортків : Видання Чортківської дяківсько-катехитичної академії імені священномученика Григорія Хомишина, 2019. С. 20.

¹⁸⁶ Проскомідія (грецьк. *proskomide* – приношення) – перша частина христ. літургії, на якій священнослужителі приготують хліб і вино для таїнства євхаристії (причащення). Вважається, що під час такого приготування хліб і вино чудесним способом перетворюються на тіло і кров Христові, до благодатної сили яких має прилучитися віруючий.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 264

¹⁸⁷ Цей літургійний текст автор подає власній інтерпретації.

¹⁸⁸ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 244

¹⁸⁹ Літургія (від грецьк. *litos* – загальний, *ergov* - справа) – обідня, найголовніше християнське богослужіння у християн. Є трьох видів: Івана Золотоуста, Василя Великого та літургія раніш освячених дарів (Григорія Двоєслова). Обов'язковий елемент для всіх літургій – здійснення таїнства причастя (євхаристії). У православ'ї складається з трьох частин: проскомидії, літургії оголошених та літургії вірних. У католицизмі складається із двох частин і є коротшою.

Строцький Я. В., Релігієзнавчий словник і хронологія найважливіших дат з історії релігії; Тернопіль : Видання Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя; 2011. С. 20

Літургія (від грецьк. *litos* – загальний, *ergov* - справа) – обідня, найголовніше христ. богослужіння, що проводиться у всіх христ. віросповіданнях, хоч і не в однаковій мірі і значенні.

«Особливо за пресвяту, пречисту, преблагословенну,
 славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Діву Марію»¹⁹⁰,
 розуміючи святість, як невинний динамічний процес за словами Христа:
 «Будьте досконалі, як Отець ваш досконалий» (Мт. 5, 48).¹⁹¹

Виголос з Єктенії

Пресвяту, пречисту, преблагословенну,
 славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Марію,
 з усіма святими пом'янувши, самих себе, і один одного,
 і все життя наше Христу Богові віддаймо.¹⁹²

Виголос з Єктенії

Пресвяту, пречисту, преблагословенну,
 славну Владичицю нашу Богородицю і Приснодіву Марію,
 з усіма Святими пом'янувши, самі себе, і один одного,
 і все життя наше Христу Богові віддаймо.¹⁹³

Порівнюючи попередні українські літургійні тексти ми можемо побачити
 подібності і відмінності в написанні. Так в написанні слів «приснодіву» і
 «святими» бачимо що писалися великими буквами і причина в акценті на слова,

У православ'ї та католицизмі є три чини Л.: Іоана (Івана) Златоуста, Василія Великого та Л. раніш освячених дарів (Григорія Двоєслова). Обов'язковий елемент для всіх Л. – здійснення таїнства причастя (євхаристії).

У правосл. Л. складається з 3-х частин: проскомідії, Л. оголошених та Л. вірних.

У католицизмі Л. значно коротша (2 частини) і має ряд відмінностей у вченні, складі молитов, порядку читання Св. Письма і т. ін.

У правосл. та катол. церквах Л. здійснюється лише священиком чи архієреєм.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 179

¹⁹⁰ Цей літургійний текст автор подає власній інтерпретації.

¹⁹¹ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 246

¹⁹² Синод Єпископів УГКЦ Службник 2024. С. 32

¹⁹³ Священна і Божественна Літургія Святого Отця Нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця Нашого Василія Великого. Видання шосте: Місіонер 2013. С. 30

в новому тексті з малої, як вимагає сучасний український правопис. Цей акцент зумовлений на спільності церкви¹⁹⁴ зі святыми, і Богородиці як заступниці нас перед Богом.

Виголос із малої Єктенії

Пресвяту, пречисту, преблагословену,
славную Владичицу нашу Богородицу і приснодіву Марію
со всіми Святими помянувшє, самі себе і друг друга
і весь живот наш Христу Богу предадім.¹⁹⁵

Аналізуючи церковнослов'янський літургійний текст ми бачимо подібність до української мови і використання слів: «живот» - люд і «предаді» - віддаймо або передаймо. Це показує нам спорідненість мов і глибокий лексично-богословський зміст літургії.

Виголос:

Пресвяту Богородицю - Приснодіву Марію
з усіма святыми згадавши, Господу помолимося.¹⁹⁶

Виголос:

Пресвяту, Пречисту, Преславну,
Благословенну Владичицю нашу, Богородицю і приснодіву Марію,
святого Івана, славного Пророка, Предтечу і Хрестителя,
Божественних і всехвальних Апостолів,
славних пророків і добропереможних Мучеників

¹⁹⁴ В цьому реченні слово «церква» означає – спільнота вірних.

¹⁹⁵ Божественна Літургія Святого Отця Нашого Йоана Золотоустого. С. 5

¹⁹⁶ Вірменська Апостольська Церква. Таїнство Божественної Літургії С. 29

і усіх святих і праведних пом'янувши,
щоб їх молитвами і заступництвом усі ми помилувані були.¹⁹⁷

Використовуючи в дослідженні більш ранні літургійні тексти, ми бачимо їхню унікальність і літургійну харизму. Першою їх ознакою є специфічна для сучасників мова написання. Так читаючи вірменські літургійні тексти: Літургікони 1866¹⁹⁸, 1880¹⁹⁹, 1992²⁰⁰; Шаракани 1875²⁰¹; Великий Часослов 1885²⁰²; ми бачимо традицію і культуру Вірменської Східної Церкви. Що говорить нам про унікальність літургійної традиції Сходу. Особливість є не устане почитання Богородиці і акцент на її материнстві і дівстві.

Розглядаючи історичність літургійних текстів, то літургія апостола Якова – одною з ранніх літургій вселенської церкви що показує нам зовсім іншу літургійну традицію від сучасності. І в цьому різноманітті ми бачимо одну ціль спільна служба і причастя церкви Христа і уповання на Божу Матір.

¹⁹⁷ Божественна Літургія Святого Апостола Якова Брата Божого і Першого Ієрарха Єрусалимського С. 18

¹⁹⁸ Літургікон. м. Ечміадзін 1866. (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).

¹⁹⁹ Літургікон. м. Ечміадзін 1880. (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).

²⁰⁰ Літургікон. м. Ечміадзін 1992. С. 30

²⁰¹ Шаракани з вірменськими нотними знаками. м. Ечміадзін 1875 (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).

²⁰² Великий Часослов. м. Іран. 1885. Зі сторої вірменської церкви м. Одеса (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).

2.2. Маріологія в добовому колі

У Восьмигласнику ²⁰³ Божа Мати представлена за допомогою т.зв. «богородичних» і «догматиків», що завершують собою богослужбові тексти, нерозривно пов'язуючи маріологію із христологією ^{204 205}. Наприклад:

Як нам не дивуватись, Всечесна, твоєму богочоловічому родженню?
 Бо ти, Всенепорочна, не знавши мужа,
 породила тілесно без батька сина,
 родженого в вічності від Отця без матері,
 що не зазнав ніякої зміни чи змішання, чи розділу,
 але в цілості зберіг прикмети обох природ.
 Тому Мати-Діво, Владичице, моли його,
 щоб спас душі тих, що православно визнають тебе, як Богородицю
 (догмат 3-го голосу на вечірні).²⁰⁶

²⁰³ Восьмигласник – Октоїх !!!

Федорів Ю. (о. д-р.). Пояснення церковних богослужінь і святих тайн: Підручник для школи і дому. Львів: Свічадо, 2016. С. 57.

²⁰⁴ Христологія (від Христос і logos – вчення) – частина христ. догматич. богослов'я, яка вивчає природу Ісуса Христа (як божеств., так і людську), дане ним одкровення, його чудеса, діяльність, його смерть, воскресіння і вознесіння (ушестя), його прославлення, заступництво за людей перед Богом-Отцем і, в кінцевому підсумку, його друге пришестя (див. Парусія) у своїй славі для здійснення останнього суду і започаткування Царства Месії. Стрижем Х. є ідея, згідно з якою Ісус Христос – Боголюдина, тобто істинний Бог і досконала людина, особистість, яка поєднує в собі божеств. і людську природу. Х. – вчення, що походить від св. апостолів і вважається одним з найдавніших у християнстві. З серед. 2 ст. воно увійшло до новозавітної догматики. У своїх тепер. формах Х. розвивається від 7-8 ст.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 369.

Парусія (з грецьк. – присутність, пришестя) – 1) у планоніському вченні – присутність ідеї в окремому предметі; 2) в елліністичних віруваннях – присутність богів під час жертвенних трапез; 3) згідно з уявленнями раньохрист. громад, швидке друге пришестя Ісуса Христа у величі його месіанської слави. У пізніші часи П. стає теолог. терміном, який означає есхатологічне повернення Христа (лат. advent) і пов'язується з останнім судом і всезаг. воскресінням мертвих у процесі перетворення природного світу в надприродний. П. символізує майбутню звитьгу Христа Спасителя над ангелом смерті як над однією з протиборчих сил у ході його месіанського владарювання.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 233.

²⁰⁵ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 243.

Голос Третій

В суботу на вечірні

(догмат):

Як нам не дивуватися, Всечесна, твоєму богочоловічому родженню?*

Бо ти, Всенепорочна, не знавши мужа,*

породила тілесно без батька сина,*

зродженого в вічності від Отця без матері,*

що не зазнав ніякої зміни чи змішання, чи розділу,*

але в цілості зберіг прикмети обох природ.*

Тому Мати-Діво, Владичице, моли його,*

щоб спас душі тих, що правовірно визнають тебе, як Богородицю.²⁰⁷

Глас г

Бгородичен Доматітьк:²⁰⁸

Цілком можливо, що молитва-антифон «Під твою милість» (ч. 470 з John Rylands Library) є ще давнішою, можливо з кінця III-го стол.²⁰⁹

Після Вечірні

У неділю ввечері:

Під твою милість прибігаємо, Богородице Діво;*

молитвами нашими в скорботах не погорди,*

але від бід визволи нас, єдина чиста і благословенна.²¹⁰

На вечірні

²⁰⁶ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 243

²⁰⁷ Патрило І. (о., ЧСВВ). Молитослов Львів: Місіонер, 2013. С. 243.

²⁰⁸ Октоїх Львів. «Свічадо» 2015. С. 300.

²⁰⁹ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 245

²¹⁰ Патрило І. (о., ЧСВВ). Молитослов Львів: Місіонер, 2013. С. 43.

Стихира

Посвяття Непорочного Зачаття П.Д. Марії (Зачаття святої Анни)

(г.6):

Бадьорись, Божий народе,*

що тремтиш перед нападом духовного Олоферна!*

Ось нині на спасіння посилається тобі від Господа нова Юдита:*

чарівніша красою і визначніша чистотою від першої.*

Вона непримиренна до загального ворога від першої миті свого зачаття.*

Як колись люд ізраїльський,*

разом з великим ієреєм Якимом і старшиною Ізраїля – Юдиту,*

так сьогодні й ми, разом з великим ієреєм Пієм²¹¹ і старшиною Церкви,*

світло й переможно зустрічаймо ту, що її в світ цей вводиться,*

та й однодушно заспіваймо:*

Ти радість Ізраїля!*

Ти велика слава роду нашого!²¹²

Ця стихира показує доступну догматику прославлення Діви Марії.

²¹¹ І де мова про Папу Пія

²¹² Патрило І. (о., ЧСВВ). Молитослов Львів: Місіонер, 2013. С. 1102.

2.3. Маріологія в приватній молитві

Акафіст

Акафіст²¹³ – це велика літургічна поема, яку служиться стоячи (так каже назва в грецькій мові, у противенстві до катизми²¹⁴ – псалмів²¹⁵, які читаємо сидячи). В Україні акафісти дуже популярні, співається їх у церкві, а часто читається і приватно, як особисту молитву.²¹⁶

Цілий твір складається з 12 пісень, кожна пісня – з кондака й ікоса; разом 24 пісень. Автор починає кожний вірш (кондак²¹⁷ і ікос²¹⁸) по черзі з букв грецької азбуки, яка має їх 24.²¹⁹

Перша частина акафісту – історичний переспів життя Ісуса Христа, Матері Божої чи святого. Друга – догматична, навчальна – оспівує правди віри про дану особу.²²⁰

Акафіст до Богородиці

²¹³ Акафіст (від грецьк. akathistos – досл. «несидячий») – одна з форм церк. гімну, що є вершиною візант. реліг. поезії. Відрізняється віртуозною звуковою і словесною орг-цією, а також багатоплановою символікою. А. веде свій початок від великого А. – хвалебного пісне співу на честь Богородиці, складеного десь в 6-8 ст. Бл. десяти А. присвячено Ісусу Христу, Богородиці, святим, святим та іконам. Зібрані в окрему богослужбову книгу – акафісник. Під час богослужіння А. виконується стоячи, з участю всіх моливників.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 11

²¹⁴ Катизма

²¹⁵ Псалми (від грецьк. psalmos – пісня) – короткі і порівняно нескладні за формою реліг. пісні і гімни, які входять у Пластир. Бібл. традиція авторство їх приписує давньоєвр. царю Давиду, хоч лінгвіст. аналіз засвідчує авторство їх не одній особі, а декільком, які жили в різний час. Саме цим з'ясовується їх відмінність за стилем і жанром. Христ. духовенство рекомендує віруючим П. як «душеспасительне читання». В минулому по Псалтирю простий народ навчався грамоті. Первинні тести П. невід., до нас вони дійшли у грецьк. перекладі. В основі поетичності і мелодійності П. лежить народна творчість.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 266

²¹⁶ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 203.

²¹⁷ Кондак (від грецьк. kontakion – короткий) – назва христ. церк. піснеспіву, в якому коротко повідомляється про церк. свято, про найважливіші моменти життя прославленого святого. К. наз. також пергаментні сувої із записами христ. піснеспівів.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 164

²¹⁸ Ікос

²¹⁹ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 203.

²²⁰ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 203.

Акафіст до Пресвятої Богородиці – це найстарша поема-гимн на честь Богоматері. Автор незнаний; твір, отже, належить Церкві і постав, мабуть, у першій половині VI сторіччя.²²¹

Акафіст, гимн²²² подяки Матері Божій, походить від VI ст. Популярність серед християн Сходу здобув він після трикратної оборони Царгороду; говорять про це старі грецькі книги так звані «синаксарії».²²³

У 629 р. за часів кесаря Іраклія, коли зі сходу напали перси, а з заходу авари, місто було у великій небезпеці. Патріярх Сергій I (610 - 639) взяв ікону Марії, звану “Одигітрія”¹¹ і її ризу, обходили разом з вірними навколо міста. Переходячи біля Церкви Марії Богородиці на передмісті Влахерни, патріярх замочив у морі ризу Марії. Тоді піднеслась буря, яка затопила ворожі судна. Місто стало врятованим. Народ бачив це чудо, зібрався у Влахернській церкві і, стоячи, молився цілу ніч, співаючи похвальну пісню - Акафіст до Пресвятої Богородиці.²²⁴

Друга чудесна охорона була здійснена Матір'ю Божою за часів кесаря Константина II (641 - 678), 30 років пізніше, коли на Царгород напали невірні.²²⁵

Третя - за часів правління кесаря Льва Ісаврія (716- 750), коли магометани наново обложили місто своїми суднами.²²⁶

Історія Церкви остаточно не подає, хто є автором акафісту. Найбільш правдоподібно, згідно з поглядом знавців візантійської поезії, автором є

²²¹ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 204.

²²² Гімн

²²³ Пецуно А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 9.

²²⁴ Пецуно А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 9.

²²⁵ Пецуно А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 9.

²²⁶ Пецуно А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 9.

згадуваний грецький поет, сірієць за походженням, Роман Сладкопівець. Походив з Емези в Сирії. За часів панування цісаря Анастазія (491 - 518) прибув до Царгороду в 1-ій половині VI ст. Поселився в місці, що є близько святині Пресвятої Богородиці. Автори його критичного життєпису на основі існуючих джерел вважають, що тут отримав харизму творення кондаків. Бо в Навечеріє Христового Різдва уві сні об'явилася йому Пресвята Богородиця. Подала сувій письма і казала з'їсти. Коли проковтнув сувій, відразу ж прокинувся й увійшовши на амвон, почав промовляти і дуже мелодійно заспівав пісню «Діва сьогодні Предвічного родить». Від тої хвили створив біля тисячі кондаків на Господські свята і ін. торжества. Це легенда зі сильним біблійним сюжетом.²²⁷

Інша версія приписує авторство акафіста Юрію Пісидові (VII ст.), диякону церкви Св. Софії у Царгороді, наочному очевидцю війни Візантії з Аварією, у котрій Пресвята Діва Марія в чудесний спосіб оборонила столицю. Ще інші вважають, що спочатку ікони і кондаки були укладені на свято Благовіщення Пресвятої Діви Марії, а потім з них був створений акафіст як окрема пісня подяки Божій Матері.²²⁸

Це справді чудова поема, переможена на різні мови. Перших 12 кондаків-ікосів – це історична частина про таїнство Марії, друга дванадцята – богословська при задумі над правдами віри про Марію.²²⁹

Кожний кондак («коротка пісня») кінчиться окликом зі Старого Завіту: «Алилуя», що значить: «Хвалить Ягве-Господа», «Слава Богові!»²³⁰

²²⁷ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 9.

²²⁸ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 9.

²²⁹ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 204.

²³⁰ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 204.

Кожний ікос (будова, добудівка», тобто доповнення до змісту кондака) – це немов вінок з великого числа слів прослави Марії, по вступнім ствердженні про якийсь факт чи правду.²³¹

«Радуйся...!» - це немов вузол і весь зміст того гимну радості. Український переклад грецького «хайре» («радуйся») – не дуже влучний, бо це є слово поздоровлення: «вітай», «будь поздоровлена», - а не заклик до радості. Переклад «Радуйся, Невісто неневісна!» не є легко зрозумілий, але годі інакше переложити (перекласти) його зі складної грецької, ще й богословської, мови: «Радуйся, що ти стала одруженою невістою, але подружжя не зазнала, оставшись невістою-дівою-неторкненою». Це вислів про велике таїнство Марії: вона у своїм подружжі – перед народженням Ісуса, у часі його народження і по його народженні – була і осталася дівою, приснодівою.²³²

З погляду на тематичний зміст, Акафіст ділиться на 2 частини.²³³

Перша частина до 7 кондака має нараційний характер. Це історична частина. Вона розвивається на основі Євангелія св. Луки, від Благовіщення до зустрічі з Симоном. Оспівує саме Благовіщення, розмову з Ангелом Гавриїлом, відвідини Єлисавети, сумніви Йосифа, народження Ісуса, прихід мудреців. Опис втечі до Єгипту опирається на апокрифах.²³⁴

Друга частина від 7 кондака до кінця (рефлексійно-лірична) представляє основні правди віри Церкви про Марію: Її непорочне життя, дівственне зачаття Слова, Боже Материнство, ненарушене дівство, постійну присутність в таїнстві

²³¹ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 204.

²³² Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 205.

²³³ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 10.

²³⁴ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 10.

Церкви і Її заступництво. Закінченням цілого твору є заклик до вихвалювання Марії як духовної святині і гаряче прохання про Її покров.²³⁵

У цілості акафіст – це гімн прослави Марії, подяки («подячна пісня») з короткою просьбою при кінці у 13-ій пісні-кондаку. Поема знаменито побудована на святому Письму, правдах віри і поетичних засобах, як теж і на особистих переживаннях засобах, як теж і на особистих переживаннях тих, що з вірою і захопленням цей гімн радості співають.²³⁶

Акафіст до нинішнього дня є для християн візантійської традиції богословським джерелом для таїнства Воплочення і основою довір'я в заступництво Божої Матері, вираженої поетичною мовою.²³⁷

Одним із відомих текстів гімну про Богородицю є твори Отців грецької і сирійської Церкви загальноприйнятим у (молитовному) літургійному житті Східних спільнот.

В сучасності є молитвою подяки Західної і Східної Церкви, «Akathistos» Romanos ho Melodos, перекладений з грецької мови на польську.

5. Акафіст як словесна ікона.

Іконічність акафісту.

Порівняно з каноном, акафіст (ο ακαθιστος υμνος – дослівно «несідальний гімн») – це раніша та урочистіша хвалебна жанрова форма. Свій початок він бере у VI ст. Перший твір такого роду був присвячений Пресвятій Богородиці. Згодом цей поодинокий, винятково популярний у Константинополі церковний гімн став родоначальником нового жанру. З'явилися акафісти присвячені

²³⁵ Пецунко А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. С. 10.

²³⁶ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 205.

²³⁷ Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. С. 205.

Пресвятій Тройці, Спасителеві, Господським і Богородичним празникам, різним іконам Богоматері та святим.²³⁸

Акафіст складається з кукулія (ввідного кондака, пізнішого, порівняно з основний текст, походження) і 24-х кондаків та ікосів, що послідовно чергуються між собою. Кондак акафісту розкриває церковне вчення про той чи інший догмат. про ту чи іншу старозавітну або євангельську подію, про ту чи іншу подію з життя святого. Ікос розвиває тему кондака, а далі йдуть дванадцять рядків «херетизмів» (від гр. χαίρε – радуйся), похвальних закликів, звернених, залежно від теми акафісту до Пресвятої Тройці, Спаса, Святого Духа, Богородиці, святого. Ці виголоси поєднанні у пари ізосилабізмом, метричним, синтаксичним, лексико-семантичним, стилістичним, змістовно-смысловим паралелізмом та численними співзвуччями.²³⁹

Умовно акафіст можна розділити на дві частини: у кондаках та ввідних частинах ікосів (від початку до сьомого кондака) оспівується історично-розповідний, з догматичним відтінком аспект події. Починаючи з сьомого ікосу головна увага звернена на власне догматичне значення події її оспівування (67, т. 4, с. 656; 77, с. 85-86; 1, с. 231-236, 238-317; 113, с.20-21; 3, № 27, с. 324-325).²⁴⁰

Наведено для прикладу початок першого в історії церковної поезії акафісту.²⁴¹

Кукулій (кондак 1) закінчується виголосом «Радуйся, Невісто неневісная», який далі стає приспівом, що завершує ікоси. Інші ж кондаки закінчуються виголосом «Алилуя». Кукулій присвячений Богородиці як

²³⁸ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 172.

²³⁹ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 172.

²⁴⁰ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 172.

²⁴¹ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 172.

Владарки небесних воїнств та Захисниці тих, що моляться і співають їй. Тема кукулію має історичну основу – облогу Константинополя персами, аварами і слов'янами у 626 році (1, с.232-233). У візантійській, а пізніше і в руській церковній літературі (наприклад, у «Повісті про Темір Аксака» (76, с. 239) знаходимо численні описи явлень Богородиці як Владарці небесного ангельського воїнства (іноді на чолі з архангелом Михаїлом). Таким чином, ми бачимо, що акафіст розпочинається похвалою Богородиці і подякою за визволення від біди та проханням про допомогу і захист у майбутньому.²⁴²

Перший ікос присвячений надзвичайно важливій у житті Богородиці події – Благовіщенню. Архангел Гавриїл приносить Їй з небес привітання: «Радуйся!», і воно стає приспівом для всіх наступних кондаків. Велику таїнственність цієї події підкреслює стан ангела, що «глибоко вражений» чудом Боговоплощення. Акафіст немов натякає нам: якщо це чудо так здивувало та вжахнуло ангела, то що й казати про нас, людей, які через віру стали причасниками цього таїнства. Вірні можуть лише схилити свої голови перед Пресвятою Дівою та звеличити Її своїми піснями. Наша причасність оспівуваній нами події підсилена частим вживанням теперішнього часу (як у кондаці, так і в ікосі). Завдяки цьому подія переходить в іконічний вимір, ми починаємо сприймати і переживати її як сучасну, як таку, що відбувається у даний момент. Відбувається онтологічна актуалізація події.²⁴³

Далі йдуть так звані «херетизми». При перекладі з грецької мови переважно затратилися їх ізосилабізм та метричний паралелізм²⁴⁴, проте залишилися паралелізми лексико-семантичний, стилістичний та синтаксичний, як це добре видно хоча б із наведеного вище уривку²⁴⁵. Для нашої теми

²⁴² Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 173.

²⁴³ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 174.

²⁴⁴ Перекладач, згідно з древньоруською традицією, насамперед прагнув зберегти й передати дух і догматичну глибину оригіналу. Це перекладачеві цілком вдалося. Але далеко не все було втрачено й у формальному, риторико-метричному співвідношенні, в чому легко пересвідчитися.

Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 174.

²⁴⁵ Аналіз цих видів паралелізму не є нашим завданням.

особливий інтерес представляє змістово-смісловий паралелізм. Аналізуючи різні акафісти ²⁴⁶, можна виділити три види змістово-сміслового паралелізму. ²⁴⁷

Наведені вище херетизми завдяки своєму паралелізмові лише зіставляють та порівнюють події, явища, а також їх дії чи відношення. Другий херетизм розвиває, поглиблює, доповнює або, використовуючи емоційно-експресивну лексику, посилює перший. Під цим оглядом стилістичний чи лексично-семантичний паралелізм можна розглядати лише як похідну змістово-сміслового. ²⁴⁸

В даному випадку очевидна теза смислового паралелізму. Богородиця водночас виступає і як заорука спасіння вірних богомольців, і як причина неодмінної поразки бісів та всіх богопротивників. При протиставленні змістово-смісловий паралелізм інколи підсилюється лексично-семантичним. У еретизмах другого ікосу бачимо очевидне лексично-семантичне протиставлення ангелів і бісів, а в еретизмах четвертого – воно не таке явне, проте тут очевидна змістова антитеза. Звичайно в акафістах антитетичні порівняння представлені надзвичайно багато. Лише у першому ікосі акафісту Пресвятій Богородиці знаходимо такі: радість – прокляття; засяє – щезне; Адам – Єва; висота – глибина; людські – ангельські; сотворіння – Творець та інші. ²⁴⁹

Проте головна особливість акафісту як жанру – це його насиченість антиноміями. Антиномія може бути виражена в одному еретизмі, але частіше у

Лєпахін В. В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 174.

²⁴⁶ Предметом нашої уваги було більше, ніж 50-ть акафістів.

²⁴⁷ Лєпахін В. В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 174.

²⁴⁸ Лєпахін В. В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 174.

²⁴⁹ Лєпахін В. В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 175.

двох. Парний паралелізм еретизмів надає для цього багаті можливості.²⁵⁰
Наприклад:

Зміст першого херетизму антиномічний: небесні сили радіють разом із людьми. Зміст другого теж містить антиномію: люди і все земне веселиться разом із небесними силами (гр. συυχορευω – входить у склад хору брати участь у танку, хороводі). Проте, зміст пари херетизмів в цілому теж антиномічний, лише в першому випадку рух (немов прокладення небесно-земного мосту) іде зверху вниз – від Бога до людини, а в другому – знизу вгору. Антиномічний паралелізм, таким чином, може включати в себе паралелізм порівняльний і антитетичний. Слід відзначити і рефрен «Радуйся, Невісто неневісная», що регулярно повторюється після кожного ікосу та сам є яскравою антиномією, яка, в даному випадку, виражена за допомогою оксюморона.²⁵¹

Антиноміями пронизані акафісти до Пресвятої Тройці, Найсолодшого Ісуса, святих, і особливо численні та високопоетичні антиномії, що оспівують Богородицю. Багаторазовий приспів «радуйся» вводить усе нові й нові антиномічні визначення, звернені до Богоматері:²⁵²

Усі наведені приклади – лиш незначна частина усіх антиномій, які ми можемо знайти в акафістах. Антиноміями сповнені не лише акафісти, але практично усі жанри церковної поезії: тропарі і кондаки, стихирі й канони, богородичні і молитви. Повторюючись із дня у день під час вечірніх, ранішніх та денних богослужінь, ранішніх і вечірніх домашніх молитов, вони непомітно, проте надзвичайно дієво формують православне догматичне мислення, передають нам Священне Передання Церкви, відіграють надзвичайно важливу

²⁵⁰ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 175.

²⁵¹ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 175.

²⁵² Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 175.

роль у виховані особистого релігійно-досвідного сприйняття православних догматів у всій їх антиномічній глибині.²⁵³

Акафісти, канони, церковні богослужбові тексти, що містять догматичні та взагалі релігійні антиномії, складені не лише так, щоби роз'яснити догмат, «оживити» його, але щоб створити у молільника правильне ставлення до догмату чи антиномічної істини, зробити його співником і причасником тієї істини, представити, подати цю істину так, щоб вона із розумової, сухо раціональної стала доступною для досвідного пережиття на рівні віри. У цьому значенні богослужіння стає справжнім університетом православного антиномічного мислення. Правильне ставлення до антиномічної істини – ставлення молитовне, тобто призивання, прохання, благодарення, славослов'я.

254

Дев'ятий ікос більшості акафістів спеціально підкреслює це єдино правильне ставлення до антиномії догмату. Так, в акафісті до Пресвятої Тройці співаємо:²⁵⁵

У цьому ікосі слід відзначити таке: а) догмат про Пресвяту Тройцю – таїнство; б) цей догмат антиномічний (Єдиний Бог у Трьох Особах); в) розум безсилий збагнути цю тайну; г) єдине належне і правильне ставлення до Тройці – не досліджувати, не намагатися досягнути розумом велику тайну, а вірити у Тройцю та ісповідувати Її; г) ця віра – жива, вона ґрунтується на особистому та спільнотному досвіді одержання благодіянь від Бога через молитви до Пресвятої Тройці.²⁵⁶

²⁵³ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 176.

²⁵⁴ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 176.

²⁵⁵ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 176.

²⁵⁶ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 177.

Тут можна відначити додатковий момент у ставленні до антиномії догмату – подив перед тайною і глибиною одкровення Богочоловіка.²⁵⁷

У цьому ікосі ставлення молільників до Богородиці набуває нових відтінків: це перш за все любов до Божої Матері, любов, яка є джерелом будь-якого пізнання, зокрема і догматичного. Це також зворушення, натхнення як благодатний душевний ґрунт для сприйняття антиномії догмату; це і смирення, тобто розуміння обмеженості земної мудрості, та водночас і «дерзновення» оспівувати. Молитовне оспівування Богородиці - це і є-прийняття антиномії догмату у всій його суперечливості та особисте релігійно-досвідне його ісповідання. Акафіст – святковий жанр, тобто особливе, торжественне оспівування та похвала, а там де хвалять і оспівують не може бути місця на намагання розумом осягнути (пояснити, витлумачити, збагнути) оспівувань таїнство, адже воно – предмет нашої віри. Акафіст не пояснює догмат, а лише прагне навіяти нам почуття захоплення і поклоніння перед неосяжною Божественною тайною та викликати духовну радість відчуття того, що кожен із нас особисто є причасником тієї тайни завдяки нашій вірі. Тому, чим більше в акафісті антиномій, чим більш вони напружені та поетично несподівані, тим краще для самого акафісту, тим сильніше він виконує свою роль: не лише розкривати зміст догматичної тайни, але і створювати у віруючого правильне ставлення до догмату.²⁵⁸

²⁵⁷ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 177.

²⁵⁸ Лепахін В.В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. С. 178.

РОЗДІЛ 3 СУЧАСНЕ ВЧЕННЯ ЦЕРКВИ ПРО ПРИСНОДІВУ

Папи Римські присвячували свої булли²⁵⁹ та енцикліки²⁶⁰ Діві Марії.

Папські булли:

лат. Bis Saeculari (Пій XII)

лат. Ineffabilis Deus (Пій IX)

лат. Munificentissimus Deus (Пій XII)

Енцикліки

лат. Ad Caeli Reginam (Пій XII)

лат. Ad Diem Illum (Пій X)

лат. Deiparae Virginis Mariae (Пій XII)

лат. Fulgens Corona (Пій XII)

лат. Ingruentium Malorum (Пій XII)

лат. Redemptoris Mater (Івана Павла II)

Стан непевності триватиме аж до 1854 р., коли Папа Пій IX буллою *Ineffabilis Deus* проголосить догмат,^{261 262} що вчення, згідно з яким найсвятіша

²⁵⁹ Булла (лат. *bullā* – кулька) – найважливіший папський документ, який містить його звернення, постанову або розпорядження, пишеться лат. мовою і наз. за початков. словами тексту. Скріплюється круглою металев. печаткою – буллою (звідси і назва).

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 49

²⁶⁰ Енцикліка (від пізньолат. *encyclīcus* – окружний, загальний) – спочатку окружне послання єпископа. В сучас. католицизмі – послання Папи Римського до церк. ієрархії, а в випадках і до всіх католиків, присвячене найбільш важливим реліг., моральним, сусп.-політ. проблемам, яке за канонами катол. церкви не підлягає обговоренню і обов'язкове до виконання. Е. пишуться лат. мовою і наз. за першими двома словами тексту, напр.: «*Veritatis Splendor*» (1993) – «Блиск правди».

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 109

Марія Діва в першу мить свого зачаття через особливу ласку і привілей всемогутнього Бога з огляду на заслуги Ісуса Христа Спаса людського роду була захоронена вільною від всякої плями первородної вини є Богом об'явлене, і тому всі вірні мають в нього сильно в постійно вірити.²⁶³

Проблема буде тягнутися аж до 1950 року, коли Папа Пій XII Апостольською Конституцією *Munificentissimus Deus* проголосить догмат про прийняття Діви Марії з душею й тілом у небесну славу.²⁶⁴

²⁶¹ Догмати релігійні (від грецьк. *dogmatos* – думка, вчення) – основні положення віровчення тієї чи ін. реліг. конфесії, що визнаються як вічні і незмінні істини, встановлені Богом і обов'язкові для віри в них усіх віруючих. Д.р. не підлягають критиці і мають у віровченні силу абс. авторитету. Заперечення будь-якого з Д.р. розцінюється церквою як єресь і піддається анафемі.

Христ. догматика була встановлена на двох перших Вселенських соборах. 12 основних Д.р. християнства подаються у т. зв. Нікео-Царгородському «Символі віри». Це вчення про триєдність Бога, боговтілення, спокуту, вознесіння, хрещення, безсмертя душі тощо. Пізніше з'явилися такі Д.р., як вчення про божеств. і людську природу Христа, про наявність у нього двох волей і двох дій, іконо шанування.

Специфічно катол. Д.р. є вчення про чистилище, про сходження Духа Святого не тільки від Отця, а й від Сина, про непорочне зачаття Богородиці та її тілесне вознесіння на небо, про непогрішимість Папи Римського.

В протестантизмі відсутня єдина система догмів. Не визнаючи, напр., догмати про священство, єлеосвячення, він приймає догмат «спасіння вірою», визначеності.

Вимагаючи незаперечної віри в істинність догматів, христ. церкви розробили складну науку обґрунтування і витлумачення догматів.

Катол. богослов'я, зберігаючи в цілому традиц. розуміння змісту Д.р., водночас прагне розглядати їх відповідно до духу часу, особливостей заг. культури і поглядів віруючих.

Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 96

²⁶² Догмат (від гр. *докео*, головне значення – те, що виявилося правдивим) !!!

(К.Рагнер; Г.Форґрімлер Короткий теологічний словник Львів 1996. С. 133.)

²⁶³ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 247

²⁶⁴ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 247

3.1. II Ватиканський Собор про Матір Христа.

Основний синтез маріології знаходимо у VIII розділі ²⁶⁵ догматичної Конституції *Lumen gentium*,²⁶⁶ який називається: Про пресвяту Діву Марію Богородицю в таїнстві Христа і Церкви. Розділ має струнку побудову: Вступ, 1-а частина: Про роль Пресвятої Диви в устрою спасіння, 2-а частина: Про пресвяту Діву, Церкву і Епілог. Підсумовуючи вчення II Ватиканського Собору щодо Марії, можна бачити, що його турботою було ясно показати досконалу і нерозривну єдність Преблагословенної Диви з Христом і Церквою.²⁶⁷ У зв'язку з цим у випуклено такі основні теми:

1) Марія є Мати Спасителя, не тільки завдяки факту народження, але теж силою постійної, добровільної материнської співпраці у ділі Відкуплення, як першої відкупленої товаришки Відкупителя; відтак, як скромної служині Господа, що цілком свobodно сказала Богові так, прийнявши спочатку Слово у своє серце, а відтак Святим Духом у своє лоно.²⁶⁸

2) Марія є нерозривно зв'язана із Церквою, членом якої вона є і у якій є покровителькою та заступницею усіх відкуплених її дітей. Тут вона є досконалим зразком дівочого материнства, як для самої Церкви, так і для її членів. І Марія, і Церква є живими храмами Св. Духа. Обидві вони дівочо народжують Христа: Марія народила його у своїх чудесних пологах, а Церква містично народжує у хрищальній купелі.²⁶⁹

²⁶⁵ Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат. / Український католицький університет, Львів: Свічадо, 2014. С. 105

²⁶⁶ Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат. / Український католицький університет, Львів: Свічадо, 2014. С. 55

²⁶⁷ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 248

²⁶⁸ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 248

²⁶⁹ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 248

3) Марія є зразком чеснот для мандруючого Божого люду. Насамперед, це ходіння перед Богом у вірі, надії й любові, втіленні свого покликання і досконале виконання Божої волі. Своєю мужністю у важких хвилинах життя Богородиця заохочує відважно крокувати за її Сином. У своєму Успенні Марія, як ікона досконалості і завершення, репрезентує початок майбутньої есхатології Церкви, є знаком надії та потіхи, а теж інтегральної віднови цілої людини у майбутньому загальному Воскресінні.²⁷⁰

II Ватик. собор (1962-1965) представив системний маріологічний трактат у догматичній конституції про Церкву «*Lumen gentium*» (номер 52-69).²⁷¹

²⁷⁰ Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. С. 248

²⁷¹ Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 186

3.2. Вчення про Марію в Екцикліках понтифіків

1) Йосиф Рацінгер Папа Венедикт XVI Ісус з назарету

«Шостого місяця ангел Гавриїл був посланий Богом у місто в Галилеї, якому ім'я Назарет, до діви, зарученої чоловікові, на ім'я Йосиф, з Давидового дому; ім'я ж діви було Марія» (Лк. 1, 26-27). Благовіщення народження Ісуса найближче хронологічно пов'язане з історією Йоана Хрестителя через вказаний час від послання архангела Гавриїла до Захарії, а саме «шостого місяця» вагітності Єлисавети. Обидві події і обидва післанництва в цьому уривку пов'язані також сповіщенням, що Марія і Єлисавета, а отже, і їхні діти фізично споріднені між собою.²⁷²

Відвідини Марією Єлисавети, що відбулося як наслідок розмови між Гавриїлом і Марією (пор.: Лк. 1, 36), призвело ще перед народженням до зустрічі у Святому Дусі Ісуса і Йоана, і в цій зустрічі водночас стало явним підпорядкування їхніх післанництв: Ісус – молодший, той прийде пізніше. Але Він є тим, чиє ім'я змушує забитися Йоана в материнському лоні, а Єлисавету сповнює Святим Духом (пор.: Лк. 1, 41). Так, фактично, уже в історіях Благовіщення і народження в Євангелії від Луки з'являється те, що Хреститель скаже в Євангелії від Йоана: «Це той, що про нього повідав я: За мною наступить муж, сущий передо мною, був бо раніш за мене» (1, 30).²⁷³

Але тепер варто ближче розглянути історію Благовіщення народження Ісуса від Марії. Розглянемо спочатку післанництво ангела, а потім відповідь Марії.²⁷⁴

²⁷² Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 29

²⁷³ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 29

²⁷⁴ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 29

У привітанні ангела впадає у вічі те, що він вітає Марію не звичним єврейським вітанням *shalom* – хай мир буде з тобою, а грецькою формою вітання *chaire*, яку можна перекласти «радуйся», як це є у молитві церкви до Марії, що складена зі слів історії Благовіщення (пор.: Лк. 1, 28. 42). І все ж правильно буде розрізнити тут дійсне значення слова *chaire*: Радуйся! Цим так би мовити вигукотом ангела починається в історичному розумінні Новий Завіт.²⁷⁵

Слово знову повертається у Святу ніч в уста ангела, який каже пастухам: «Я звіщаю вам велику радість» (Лк. 2, 10). Воно з'являється ще раз у Євангелії від Йоана при зустрічі із Воскреслим: «І врадувались учні, побачивши Господа» (20, 20). У прощальних висловлюваннях Ісуса у Євангелії від Йоана з'являється богослов'я радості, що, так би мовити, висвітлює глибину цього слова. «Я вас знову побачу, і зрадіє ваше серце, і ніхто радощів від вас не відбере» (16, 22).²⁷⁶

У цих текстах радість виявляється як істинний дар Святого Духа, як справжній подарунок Спасителя. Так, вітальним словом ангела взято акорд, який звучатиме далі через увесь час Церкви і зміст якого також можна почути в основному компоненті слова, яким позначена уся церковна благовість: Євангеліє – блага вість.²⁷⁷

«Радуйся» - це передусім, як ми побачили, грецьке вітання і тому вже цьому слові ангела відчиняються двері до народів світу; так позначається універсальність місії християнства. І все є водночас це є словом, взятим зі Старого Завіту, і тому воно цілковито знаходиться в безперервності біблійної історії спасіння. Станіслав Лионет і Рене Лаурентін першими показали, що у вітанні Гавриїл до Марії взято та осучаснено пророцтво Софонії 3, 14 – 17, яке звучить так: «Виспівуй, о дочко Сіону! Вигукуй радо, Ізраїлю! Цар Ізраїля – Господь – посеред тебе».²⁷⁸

²⁷⁵ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 30

²⁷⁶ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 30

²⁷⁷ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 30

²⁷⁸ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 30

Тут нам не треба вдаватися в деталі порівняння текстів між привітанням Марії і словом обітниці пророка. Суттєва причина того, щоб дочка Сіону могла ликувати, висловлена фразою: «Господь – посеред тебе» (Соф. 3, 15 – 17). Дослівно це звучить: «Він у твоєму лоні». Тим самим Софонія звертається до слів Книги Виходу, в якій перебування Бога у ковчезі означено як перебування «у лоні Ізраїлю» (пор.: Вих. 33, 3; 34, 9; пор.: Laurentin. *Struktur und Theologie*. – С. 75 – 82). Саме це слово знову повертається до Марії у місії Гавриїла: «Ти зачнеш у лоні» (Лк. 1, 31).²⁷⁹

Незважаючи на деталі цієї паралелі, внутрішня близькість обидвох місій очевидна. Марія уособлена як дочка Сіону. Обітниці Сіону сповнюються в ній несподівано. Марія стає животом, місцем справжнього за мешкання Господа.²⁸⁰

«Радуйся, Благодатна!» Ще один аспект привітання *chaire* заслуговує на роздумування: зв'язок радості і благодаті. В грецькій мові обидва слова «радість» і «благодать» (*chara* і *charis*) утворені від одного кореня. Радість і благодать взаємозв'язані.²⁸¹

А тепер повернімося до змісту обітниці. Марія народить дитину, яку ангел титулує «Син Всевишнього» і «Син Божий». Крім цього, було напроороковано, що Бог, Господь, дасть Йому трон Його отця Давида. Він навіки пануватиме над домом Якова, Його Царству (Його пануванню) не буде кінця. До цього додається ще група обітниць, яка стосується «немовби» зачаття. «Дух Святий зійде на тебе й сила Всевишнього тебе отінить; тому й святе, що народиться, назветься Син Божий» (Лк. 1, 35).²⁸²

Розпочнімо з цієї останньої обітниці. По її мовному образу вона належить до богослов'я храму і присутності Бога у святині. Свята хмара – *shekina* – є видимим знаком Божої присутності. Вона приховує Його мешкання

²⁷⁹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 31

²⁸⁰ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 31

²⁸¹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 31

²⁸² Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 31

у Його домі і водночас вказує на Нього. Хмара, яка кидає свою тінь на людей, потім знову з'являється в історії Переображення Господнього (пор.: Лк. 9, 34; Мр. 9,7). Вона знову є знаком Божої присутності, будучи прихованим, Бог виявляє себе. Так через слово про отінення Святим Духом слово вітання прийняло богослов'я Сіону. Марія ще раз стає живим наметом Божим, в якому Він по-новому хоче замешкати серед людей.²⁸³

Водночас при розгляданні слів Благовіщення в сукупності окреслюється таємниця Божого триєдинства. Діє Бог Отець, який дав обітницю непохитності трону Давида, а тепер садить туди спадкоємця, царство якого ніколи не закінчиться – остаточного наслідника Давида, прихід якого пророк Натан пророкував такими словами: «Я буду його батьком, а він буде мені сином» (2 Сам. 7, 14). Псалом 2 повторює це : «Син Мій єси ти, я породив тебе сьогодні» (Пс. 2,7).

Слова ангела цілковито відображають старозавітну набожність і все ж перевершують її. Через нову ситуацію вони набувають нової реальності, небувалої досі місткості і сили. Тринітарне таїнство ще не підкріплене, не вибудоване до рівня остаточного вчення. Воно само собою з'являється через відповідний спосіб діянь Божих у Старому Завіті; воно з'являється в подіях, не стаючи наукою. І синівство дитини також не розглядається з метафізичного погляду. Так все залишається в межах юдейської побожності. Але все ж старі слова через нові події, що висловлюють й інтерпретують їх, самі стають новими, перевершують себе. Саме у своїй простоті вони набувають просто таки вражаючої нової величі, яка мусить, щоправда, розкритися в дорозі Ісуса і в дорозі вірних.²⁸⁴

До цього відноситься також ім'я Ісус, яке ангел як у Луки (1, 31), так і в Мате (1, 21) дає дитині. В імені Ісус є тетраграма, таємниче ім'я Хорив (Ягве; пор.: Вих. 3, 1. 13 – 14; 36, 6), яке зберігалося прихованим і повністю читалося як «Бог спасає». Ім'я, що залишалося наче неповним ще від Синаю, вимовлено

²⁸³ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 32

²⁸⁴ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 33

до кінця. Бог є сущий і Бог, що спасає. В Ісусі доповнилося виявлення імені Божого, що розпочалося у палаючому терновому кущі (пор.: Йо. 17, 26).²⁸⁵

Спасіння, яке несе обіцяна дитина, виявляється в остаточному відновленні Давидового царства. Насправді, царству Давида була обіцяна непорушність: «Твій дім і твоє царство передо мною повіки існуватиме; і престол твій закріпиться повіки», - так провістив Натан, натхнений самим Богом (2 Сам. 7, 16).²⁸⁶

У псалмі 89 вражаюче відображається суперечність між остаточністю обітниць і фактичним крахом Давидового царства: «Вічним зроблю його потомство і престол його, як дні небесні. Коли ж його сини закон мій покинуть.., я різкою їхній проступок покараю... Але моєї ласки я не заберу від нього і вірності моєї не відкину» (Пс. 89, 30 – 34). Тому псалмопівець зворушливо і постійно повторює перед Богом обітницю, стукає до Його серця і вимагає його вірності. Адже дійсність, яку він переживає, є цілком іншою: «Та ти відкинув, занехав, розгнівався на помазаника твого. Ти погордував союзом слуги твого, збезчестив на землі його корону... Грабують його всі перехожі, він став сміховищем своїм сусідам... Згадай, о Господи, про слуг твоїх наругу!» (Пс. 89, 39 – 42. 51).²⁸⁷

Цей жаль Ізраїля був перед Богом також тоді, коли Гавриїл провіщав Діві Марії нового царя на Давидовому троні. Ірод був царем милістю Риму. Він був ідумеєм, а не сином Давида. Але передусім своєю нечуваною жорстокістю він був карикатурою того царства, що було обіцяне Давидові. Ангел сповіщає, що Бог не забув своєї обітниць; що тепер вона сповниться у дитині яку Марія повинна зачати через Святого Духа. «Його Царству не буде кінця», - каже Гавриїл до Марії.²⁸⁸

²⁸⁵ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 33

²⁸⁶ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 33

²⁸⁷ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 33

²⁸⁸ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 34

У IV ст. це твердження було прийняте у Символ віри Нікейського собору – в момент, коли Царство Ісуса з Назарету охопило майже весь світ Середземномор'я. Ми, християни, знаємо і згадуємо із вдячністю: так, Бог здійснив свою обітницю. Царство Давида простягнулося « від моря до моря», від континенту до континенту, зі століття в століття.²⁸⁹

Безсумнівно, завжди залишається істинним слово, що його промовив до Пилата Ісус: «Царство Моє не від світу цього» (Йо. 18, 36). Деколи в історії можновладці цього світу приміряють цей вислів до себе. Але якраз тоді приходить загроза – вони хочуть поєднати свою владу з владою Ісуса і саме так спотворюють Царство, ставлять його під загрозу, або воно зазнає постійних переслідувань тих володарів, які не терплять ніякого іншого царства і хотіли б знищити Царя, у якого немає влади, але таємничої влади якого вони все ж бояться.²⁹⁰

Та «Його Царству немає кінця». Це інше Царство побудоване не на владі світу, а ґрунтується лише на вірі і любові. Це велика сила надії посеред світу, який так часто здається покинутим Богом. Царство Сина Давида Ісуса не знає кінця, бо в ньому панує сам Бог, бо в ньому Царство Боже проникає в цей світ. Обітниця, яку Гавриїл передав Діві Марії – істинна. Вона постійно сповняється наново.²⁹¹

Відповідь Марії, до якої ми тепер підійшли, розкривається в три етапи. Першою реакцією на вітання ангела були переляк і задума. Її реакція є іншою, ніж реакція Захарії. Про нього сказано, що він злякався і «страх напав на нього» (Лк. 1, 12). З Марією – перше слово таке є саме (вона злякалася), але потім слідує не страх, а внутрішнє роздумування над ангеловим привітом. Вона роздумує (веде внутрішній діалог), що мало б означати вітання Божого посланця. Так уже тут проглядається характерна риса образу Матері Ісуса, яка

²⁸⁹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 34

²⁹⁰ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 34

²⁹¹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 35

зустрінетися нам ще двічі в подібних ситуаціях у Євангелії: внутрішній діалог зі словом (пор.: Лк. 2, 19, 51).²⁹²

Вона не залишається в стані переляку від близькості Бога у Його ангелові, а шукає розуміння. Отже, Марія, з одного боку, виглядає як відважна жінка, яка залишається розсудливою навіть почувши нечуване. Водночас вона стоїть перед ангелом як істинна жінка, в якій серце поєднується із розумом і яка намагається зрозуміти все в Божій звістці. Так Марія стає образом Церкви, яка роздумує над Словом Божим, намагається зрозуміти всю його повноту і подароване зберігає у своїй пам'яті.²⁹³

Загадковою для нас є друга реакція Марії. Після роздумів, з якими вона сприйняла вітання Божого посланця, ангел повідомив про вибір, що впав на неї – стати Матір'ю Месії. Марія ставить коротке радикальне запитання: «Як же воно станеться, коли я не знаю мужа?» (Лк. 1, 34).²⁹⁴

І знову розглянемо відмінність реакції Захарії, який із сумнівом відреагував на можливість призначеного йому доручення. Він, як і Єлисавета, були людьми похилого віку; він не смів більше сподіватися на народження сина. Марія, навпаки, не сумнівається. Вона не питає про «що», вона питає про «як» здійснення обітниць, шляху виконання якої вона не розуміє: «Як же воно станеться, коли я не знаю мужа?» (Лк. 1, 34). Це питання видається незрозумілим, оскільки Марія була заручена і за юдейським правом вже вважалася рівною заміжній жінці, хоча ще не жила у свого чоловіка і ще не прийняла подружнього єднання.²⁹⁵

Святий Августин пояснює, що Марія прийняла обіт дівственності, а заручилася для того, щоб мати захисника для себе як для діви. Та ця реконструкція події повністю випадає зі світу юдейства часів Ісуса і в такому контексті виглядає немислимою. То що тоді означає це слово? Ясної відповіді

²⁹² Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 35

²⁹³ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 35

²⁹⁴ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 35

²⁹⁵ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 36

сучасна екзегеза ще не знайшла. Стверджують, що Марія в той момент, ще не будучи «взятою в дім», не мала стосунків із чоловіком, а доручення розглядала як таке, що треба виконувати негайно. Але це не переконує, тому що час «взяття в дім» міг бути не таким вже й віддаленим. Інші тлумачі розглядають це речення як чисто літературну конструкцію, щоб продовжити діалог між Марією і ангелом. І це також не є справжнім поясненням запитання Марії. Можна згадати ще й про те, що намір про заручини висловлювався односторонньо чоловіком, а жінку при цьому про її згоду не запитували. Але і ця вказівка не розв'язує проблеми.²⁹⁶

Отже, загадка залишається, або, достеменніше висловлюючись, таємниця цього запитання. Марія з невідомих для нас причин не бачить жодного шляху, щоб могли стати Матір'ю Месії через подружні стосунки. Ангел підтверджує їй, що вона має стати Матір'ю не звичайним шляхом після «взяття в дім» Йосифом, а через «отінення силою Всевишнього», через прихід Святого Духа. Він наголошує: «Нічого бо немає неможливого в Бога» (Лк. 1, 37).²⁹⁷

За цим слідує третя реакція, власне відповідь Марії: її скромне «так». Вона виявляє себе як слугиня Господня. «Нехай зо мною станеться по твоєму слову!» (Лк. 1, 38).²⁹⁸

Святий Бернард з Клерво драматично зобразив цю хвилюючу мить в одній зі своїх передріздвяних проповідей. Після того, як прародичі не справилися зі своїм завданням, світ потемнів, потрапив під владу смерті. Тепер Бог шукає новий вхід у світ. Він стукає до Марії. Йому потрібна людська свобода. Він не може людину, яка створена вільною, спасти своєю волею без її вільного «так». Створюючи свободу, він певним чином поставив себе у залежність від людини. Його влада прив'язана до несилуваного «так» людини. Так св. Бернард показує, як у цю мить питання до Марії Небо і земля водночас

²⁹⁶ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 36

²⁹⁷ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 37

²⁹⁸ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 37

затамували подих. Чи скаже вона «так»? Вона вагається... Чи її смиренність не стане на перешкоді? Цей єдиний раз – так каже до неї св. Бернард – не будь смиренною, а будь хороброю! Дай нам твоє «так!» Це є вирішальним моментом, коли з її вуст, з її серця зринає відповідь: «Хай станеться зі мною по твоєму слову». Це мить вільного, смиренного і водночас великодушного послуху, в якому відбулося найвище прийняття рішення людською свободою.²⁹⁹

Марія стає Матір'ю через своє «так». Отці Церкви інколи говорили, що Марія зачала через своє вухо, тобто через слухання. Через її послух слово увійшло у неї і принесло плід. У зв'язку із цим Отці розвинули думку про народження Бога у нас через віру і хрещення, через які Логос наново приходить до нас і робить нас дітьми Божими. Роздумаймо, наприклад, над словами св. Іринія: «Як людина перейде у Бога, коли Бог не ввійде у людину? Як вони зупинять народження смерті, якщо не будуть відроджені до нового народження, яке було в чудесний і неосяжний спосіб дароване Богом як знак спасіння із Діви через віру?» (Adv. haer. IV 33, 4; пор.: Rahner H. *Simbole der Kirche*. – С. 23).³⁰⁰

Я гадаю, важливо буде почути останнє речення з історії Благовіщення: «І відійшов ангел від неї» (Лк. 1, 38). Велика година зустрічі з Божим післанцем, яка змінила все життя, минула, і Марія залишилася наодинці з дорученням, яке, власне, перевершувало усякі людські спроможності. Вона мусить далі іти дорогою, що веде через багато непроглядних місць – розпочавшись із переляку Йосифа через її вагітність і до миті, коли Ісуса оголошують божевільним (пор.: Мр. 3, 21; Йо. 10, 20), аж до ночі Хреста.³⁰¹

Як часто в цих ситуаціях хотіла б Марія внутрішньо повернутися в ту годину, коли до неї говорив Божий ангел, знову вслухатися у вітання: «Радуйся, благодатна!», в слово розради: «Не бійся!». Ангел іде, місія залишається, а з

²⁹⁹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 37

³⁰⁰ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 38

³⁰¹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 38

нею дозріває внутрішня близькість до Бога, внутрішнє бачення Його, відчуття Його присутності.³⁰²

Наостанок ми повинні запитати з усією серйозністю: чи те, про що нам розповідають євангелисти Матей і Лука по-різному і від різних передань про спричинене Духом зачаття Ісуса з Діви Марії є історичною дійсністю, реальною історичною подією, чи це побожна легенда, яка у свій спосіб хоче висловити і витлумачити таїнство Ісуса?.³⁰³

Перш за все, починаючи від Едуарда Нордена (+1941) і Мартіна Дібеліуса (+1947) намагалися вивести розповідь про народження Дівою Ісуса із релігійно-історичних подій і нібито знайшли багато подібного в історіях про зачаття і народження єгипетських фараонів. Інші споріднені уявлення містяться в ранньому юдействі, знову ж таки в Єгипті, у Філона Олександрійського (+ після 40 р. по Христі). Обидва роди уявлень взагалі-то дуже різняться між собою. Зображення божественного зачаття фараонів, при якому божество тілесно наближалось до матері, свідчить, врешті, про богословську легітимізацію культу правителя, про політичне богослов'я, яке хоче перемістити правителя у сферу божественного і таким чином легітимізувати його божественну претензію. А ось у Філона зображення зачаття синів правителів із божественного сімені має, навпаки, алегоричний характер. «Жінки патріархів стали алегоріями доброчесностей. Будучи такими, вони завагітніли від бога і народжують своїм чоловікам втілені через доброчесності» (Gnilka J.Das Matthäusevangelium I/1. – С. 25). Важко визначити, як далеко за рамками алегорії тлумачилося це.³⁰⁴

При детальному читанні стає очевидним, що ні в одному, ні в іншому випадку немає справжніх паралелей з історією про зачаття Ісуса від Святого

³⁰² Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 38

³⁰³ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 50

³⁰⁴ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 50

Духа: зв'язок Зевса з Алкмепою, від якого народився Геракл, Зевса з Данаєю, від якого народився Персей.³⁰⁵

Різниця в уявленнях настільки глибинна, що насправді не можна говорити про жодні паралелі. У повідомленнях Євангелій постійно зберігається єдність у своєму роді Бога і безкінечна різниця між Богом і створінням. Немає ніякого змішання, ніякого напівбога. Єдино Боже творче слово створює нове. Ісус, який народився від Марії, є цілком людиною і цілком Богом, і те, й інше – без змішування і нероздільно, як це уточнить Халкедонський Символ віри у 451 році.³⁰⁶

Розповіді у Євангеліях Матея і від Луки не є продовженням міфів. Згідно зі своєю основною концепцією вони відповідно до біблійної традиції є переданням, що відображають події, які відбулися.³⁰⁷

Те, що Йоахим Гнілка з Герхадом Делінгом формулюють як питання, я хотів би розглядати єдино справжнє пояснення цих розповідей: «Якщо таємниця народження Ісуса...’ заднім числом’ поставлена на початок Євангелія, то чи з цього великою мірою не випливає те, що таємниця була відома? Її лише не хотіли нівелювати пустими розмовами і зробити просто реальною подією» (Das Mattheusevangelium I/1. – С. 30).³⁰⁸

Мені видається нормальним, що таємниця стала відомою лише після смерті Марії і змогла увійти в загальну традицію християнства, яка перебувала у стадії становлення. Тепер це могло бути долучено до розвитку христологічного вчення і пов'язано з визнанням Ісуса як Христа, тобто Сина Божого – але не так, що з ідеї розвивають історію, переробляють ідею на факт, а навпаки: те, що відбулося, факт, який став відомий, добре обдумують, шукають його зрозуміння. Від цілої постаті Ісуса світло впало на подію, і, навпаки, від події глибше розуміється логіка Бога. Таємниця початку освітила наступні

³⁰⁵ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 51

³⁰⁶ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 51

³⁰⁷ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 51

³⁰⁸ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 51

події, і, навпаки, віра в Христа, що вже розвинулася, допомогла зрозуміти початок, його змістовність.³⁰⁹

Можливо, в цьому місці доречно навести текст, який спонукав до роздумів західне християнство з перших віків як передчуття таємниці народження Дівою. Маю на увазі четверту еклогу Вергілія у його поетичному циклі «Буколіки» (Пастуші вірші), яка з'явилася десь за 40 років до народження Христа. Серед подібних поезій про принади сільського життя раптом звучить зовсім інша тема: проголошується народження нового великого порядку світу від «непорочного» (*ad integro*). «*Iam redit et virgo* – знову повертається Діва». Нове покоління сходить із високого Неба. Народиться дитя, яким закінчиться «залізне» покоління.³¹⁰

Що тут провіщено? Хто ця Діва? Хто це дитя, про яке йдеться? І тут теж – подібно як у Іс. 7, 14 – вчені намагалися історично ідентифікувати сказане, але їм це не вдалося. То що ж сказано? Рамки уявлення про ціле постають із античної картини світу: на задньому плані – вчення про кругообіг еонів і про владу долі. Але ці старі уявлення містили свіжу актуальність через очікування того, що зараз може наступити година великої зміни еонів. Що досі було лише далекою схемою – стає раптово сучасністю. У століття Августа після всіх потрясінь війною і громадянською війною країною йде хвиля надії: ось тепер мусить нарешті розпочатись великий період миру, новий світопорядок.³¹¹

До цього настрою очікування новизни належить також постать Діви, образ Чистого, Нетлінного, Початку *ad integro*. І до цього належить очікування хлоп'яти, «божественного паростка» (*deum suboles*). Тут можна, мабуть, сказати, що постать Діви і божественного хлоп'яти якимсь чином належать до праобразів людської надії, які виявлялися у миті кризи і очікування, та при цьому не проглядалося конкретних постатей.³¹²

³⁰⁹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 52

³¹⁰ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 52

³¹¹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 53

³¹² Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 53

Повернімося назад до біблійних розповідей про народження Ісуса з Діви Марії, яка зачала дитину від Святого Духа. Чи це є істиною? Чи, можливо, архетипні уявлення були перенесені на постаті Ісуса і Його Матері?.³¹³

Хто читає біблійні розповіді і порівнює їх спорідненими переданнями, про які щойно йшлося, той тут же побачить глибинну різницю. Не лише порівняння з єгипетськими уявленнями, про які ми говорили, але і мрія про надію, з якою ми зустрічаємось у Вергілія, веде нас у цілком інші світи.³¹⁴

У Євангеліях Матея і Луки ми не знаходимо відомостей про космічну зміну, про фізичний контакт між Богом і людиною: нам розказано цілком просту і саме тому вражаюче величну історію. Це послух Марії відчиняє двері Богові. Боже Слово, Його Дух зачав у ній Дитину. Він робить це через двері її послуху. Так Ісус є новим Адамом, Новим Початком *ab integro* – із Діви, яка цілковито є у розпорядженні волі Бога. Так відбувається сотворення нового, яке все ж пов'язується до вільного «так» людини Марії.³¹⁵

Можливо, можна сказати, що тихі і неясні мрії людства про новий початок стали дійсністю в цій події – в дійсності, якою її міг створити лише Бог.³¹⁶

То чи є правдою те, що ми говоримо у молитві «Вірую»: «Я вірую ... в Ісуса Христа, Єдинородного Сина Божого, нашого Господа, зачатого від Святого Духа, народженого Дівою Марією».³¹⁷

Відповідь звучить без застережень – «так». Карл Барт звернув увагу на те, що в історії Ісуса є два моменти, де Боже діяння безпосередньо втручається в матеріальний світ: народження від Діви і воскресіння із гробу, в якому Ісус не залишився і не зотлів. Ці обидва моменти є викликом для сучасного духу. Бог сміє діяти в ідеях і думках, в духовному – але не в матеріальному. Це заважає. Це Його не стосується. Але саме йдеться про те: що Бог є Богом і присутній не

³¹³ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 53

³¹⁴ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 53

³¹⁵ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 53

³¹⁶ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 54

³¹⁷ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 54

лише в ідеях. Отож в обидвох моментах йдеться про Божество самого Бога про питання, чи Йому належить також матерія?.³¹⁸

Звичайно, Богові не можна приписувати нічого беззмістовного чи нерозумного, чи такого, що суперечить Його сотворенню. Але тут не йдеться про нерозумне чи суперечливе, а якраз про позитивне – про творчу владу Бога, яка охоплює все буття. Отже, ці два моменти – народження Дівою і дійсне воскресіння із гробу – є пробними каменями віри. Якщо Бог не має влади також над матерією – тоді він не є Богом. Але Він має цю владу, і зачаттям та воскресінням Ісуса Христа Він відкрив нове сотворення. Так Він як Творець є також нашим Спасителем. Через це зачаття і народження Ісуса Дівою Марією є основоположним елементом нашої віри і світловим сигналом надії.³¹⁹

Окрім історії народження Ісуса, св.. Лука зберіг для нас ще одне цінне невелике передання із дитинства, в якому особливо засяяло таїнство Ісуса. Нам розповідають, що батьки Ісуса кожного року здійснювали прощу на свято Пасхи в Єрусалим. Сім'я Ісуса була побожною, вона зберігала Закон.³²⁰

У зображенні Ісуса вказується іноді лише на бунтарство, на Його виступ проти фальшивої побожності. Ожте, Ісус постає як ліберал або як революціонер. Насправді Ісус у своєму післанництві яко Син започаткував новий рівень стосунків із Богом, відкрив новий вимір людського ставлення до Бога. Але це не є нападом на побожність Ізраїля. Свобода Ісуса не є свободою ліберала. Це свобода Сина і, отже, свобода істинно побожного. Як Син Ісус несе нову свободу, але це не є свободою вільного у внутрішньому єднанні з Богом.³²¹

Ісус прийшов не щоб відмінити, а щоб сповнити (пор.: Мт. 5, 17). Цей зв'язок, що походить із синівства, із радикальної вірності якраз і виявляється у

³¹⁸ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 54

³¹⁹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 54

³²⁰ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 107

³²¹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 107

маленькій історії дванадцятирічного; я б сказав, це є її власне богословським змістом.³²²

Повернімося до батьків Ісуса. Тора приписує, що кожен ізраїльтянин повинен з'явитися у храмі на три великі свята – Пасху, седмицю і свято кучок (пор.: Вих. 23, 17; 23 – 24; Втор. 16, 16 – 17). Питання про те, чи жінки також зобов'язані до цієї прощі, було предметом суперечки між школами Шамаї і Гілея. Хлопчиків це стосувалося по виповненні 13 років. Але водночас було приписано, що вони поступово повинні звикати до виконання Закону. Цьому могла послужити проща уже в 12 років. Те, що Марія та Ісус були присутні на прощі, ще раз підтверджує побожність сім'ї Ісуса.³²³

Роздумаймо в цьому контексті про глибший зміст прощі: Ізраїль, ідучи три рази в рік до храму, є немовби народом Божим у паломництві, який завжди в дорозі до свого Бога і повсякчас отримує в єдиному храмі свою ідентичність і свою єдність від зустрічі з Богом. Свята Родина стає в ряди цієї великої подорожуючої до храму і до Бога спільноти.³²⁴

При поверненні додому стається щось несподіване. Ісус не пішов з ними, а залишитися в Єрусалимі. Його батьки помічають це лише в кінці цілого дня подорожі. Для них, очевидно, було цілком нормальним припустити, що Ісус є десь серед групи прочан. Лука вживає для цього слово *synodia* – «спільнота подорожуючих» - слово зі сфери вжитку подорожі в каравані. Нам це здається аж надто бездушним, така поведінка Святої Родини дивує нас. Але це нам чудово демонструє, що у Святій Родині свобода і послух були добре взаємопов'язані. Дванадцятирічному хлопчикові було дозволено проводити час із ровесниками і друзями та залишатися під час подорожі у їхньому товаристві. Звісно, ввечері батьки чекали Його.³²⁵

³²² Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 108

³²³ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 108

³²⁴ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 108

³²⁵ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 109

Те, що Він потім не з'явився, не має абсолютно нічого спільного зі свободою молодих людей, а вказує на інший рівень, як виявилось, на особливе післанництво Сина. Відтоді для батьків почалися дні, сповнені страху і тривоги. Євангелист розповідає нам, що вони шукали Ісуса в храмі лише через три дні, де Він сидів серед учителів, слухав їх і ставив запитання (пор.: Лк. 2, 46).³²⁶

Три дні можна пояснити цілком практично: один день Марія з Йосифом ішли у північному напрямку, ще один день їм був потрібний, щоб повернутися назад, а на третій день вони нарешті знайшли Ісуса. Хоча три дні є цілком реалістичним часовим проміжком, та все ж треба визнати правоту Рене Лаурентіна, який побачив тут натяк на три дні між хрестом і воскресінням. Це три дні вистражданої відсутності Ісуса, дні темряви, важкість якої відчувається у словах Матері: «Дитино, чому Ти це так зробив нам? Ось батько Твій і я, боліючи, Тебе шукали» (Лк. 2, 48). Так від першої Пасхи Ісуса тут є перехід, арка, до Його останньої – Пасхи хреста.³²⁷

Божественне післанництво Ісуса розриває усякі людські мірки і знову стає для людини незрозумілим таїнством. Марія відчула в цю годину біль, як від меча, про який говорив Симеон (пор.: Лк. 2, 35). Що ближче людина підходить до Ісуса, то більше втягується у таїнство Його страстей.³²⁸

Разючою є відповідь Ісуса на запитання Матері: «Як? Ви мене шукали? Чи ви не знали, де має бути дитина? Що вона повинна бути в домі її Отця, ‘при справах Отця мого?’ (Лк. 2, 49)». Ісус каже батькам: «Я є саме там, де повинен бути – біля Отця, у Його домі».³²⁹

У цій відповіді важливими є перш за все два аспекти. Марія сказала: «Ось батько Твій і я, боліючи, Тебе шукали». Ісус виправляє її: Я є в Отця. Не

³²⁶ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 109

³²⁷ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 109

³²⁸ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 109

³²⁹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 110

Йосиф є моїм батьком, а інший – сам Бог. Йому Я належу, у Нього Я є. Чи могло бути ще ясніше відображено синівство Боже?³³⁰

З цим безпосередньо пов'язаний другий аспект. Ісус говорив про «повинен», якому він слідує. Син, дитина, повинна бути біля батька. Грецьке слово *dei*, що вживає Лука, знову і знову з'являється у Євангелії там, де йдеться про волю Божу, якій Ісус підпорядковується. Він «повинен» багато страждати, бути відкинутим, вбитим і воскреснути, каже Ісус після Петрового визнання своїм учням (пор.: Мр. 8, 31). Це «повинен» присутнє уже в цю ранню годину. Він повинен бути при Отцеві, і, отже, стає очевидним: те, що видається непослухом чи недоречною свободою щодо батьків є насправді саме виявом Його Синівського послуху. Він перебуває в храмі не як бунтар супроти батьків, а якраз як слухняний, з тим самим послухом, який веде до хреста і до воскресіння.³³¹

Святий Лука описує реакцію Марії і Йосифа на слова Ісуса двома висловами: «Але вони не зрозуміли слова, що Він сказав їм», «і мати Його зберігала всі ці слова у своїм серці» (Лк. 2, 50. 51). Слово Ісуса є занадто великим для цього моменту. І віра Марії є також вірою «в дорозі», вірою, що знову потрапляє у незрозуміння і повинна визрівати, долаючи темряву. Марія не розуміє слів Ісуса, але вона зберігає їх у своєму серці і там дає їм можливість поволі визріти.³³²

Слова Ісуса завше більші за наш розум. Вони повсякчас перевищують наше розуміння. Зрозумілим є намагання применшити їх, нагнути до масштабів. До правильного витлумачення слів Ісуса якраз належить покора прийняти цю перевершуючи нас велич, не применшувати Ісусових слів запитанням, чого нам слід від Нього чекати. Він дає нам велике. Вірити – означає підкоритися цій величї і поволі dorostati до неї.³³³

³³⁰ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 110

³³¹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 110

³³² Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 110

³³³ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 111

Тому Марія цілком усвідомлено зображена Лукою як зразково віруюча: «Щаслива та, що повірила», - сказала до неї Єлисавета (Лк. 1, 45). Наведеним двічі в історії дитинства Ісуса висловом, що Марія зберігала слова у своєму серці (пор.: Лк. 2, 19. 51), Лука, так би мовити, вказує на джерело, звідки він черпає свою розповідь. Водночас Марія постає не лише як велика віруюча, а й як образ Церкви, яка зберігає у своєму серці і несе далі Слово Боже.³³⁴

«І Він пішов з ними й повернувся у Назарет і був їм слухняний ... Ісус же зростав мудрістю, літами й ласкою в Бога та людей» (Лк. 2, 51 і далі). Після миті, коли спалахнув великий послух Отцеві, в якому перебував Ісус, Він повертається назад у нормальну ситуацію своєї родини – у покору простого життя і до послуху своїм земним батькам.³³⁵

Що стосується вислову про те, що Ісус зростав у мудрості й у віці, Лука додає уривок із Першої книги Самуїла, де йдеться про юного Самуїла (пор.: 2, 26): Він зростав у ласці (милості, уподобанні) у Бога і в людей. Тим самим євангеліст ще раз показує зв'язок між історією Самуїла та історією дитинства Ісуса, який появився спочатку у величанні Богородиці, хвалебній пісні Марії при зустрічі із Єлисаветою. Цей гімн радості і хвали Богові, який любить малих, є новим формулюванням подячної молитви, якою Анна, мати Самуїла, що була бездітною, дякує за дар хлопчика, яким Господь змінив її страждання. В історії Ісуса, як сповіщає нам євангеліст своїм цитуванням, на вищому рівні остаточно повторюється історія Самуїла.³³⁶

Важливо також, що Лука говорить про зростання Ісуса не лише віком, але й мудрістю. Єдине чітко виявилось у відповіді дванадцятирічного хлопчика, що батька – Бога – Він знає зі свого єства. Він сам знає Бога не лише через людей, які свідчать про Нього, але Він пізнає Його у собі самому. Він як Син є з Отцем на ти. Він живе у Його присутності. Він бачить Його. Йоан

³³⁴ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 111

³³⁵ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 111

³³⁶ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 112

говорить, що Він Єдиний, хто спочиває при серці Отця і тому може свідчити про Нього (пор.: Йо. 1, 18). Саме це чітко сказано у відповіді дванадцятирічного: Він – біля Отця, Він бачить речі і людей у Його світлі.³³⁷

І водночас істинним є те, що Його мудрість зростає. Як людина Він не живе в абстрактному всевіданні, а вплетений у конкретну історію, у місце і час, у періоди людського життя, і звідти дістає конкретний образ свого знання. Тут цілком ясно виявляється, що Він мислив і вчився як людина.³³⁸

Справді, стає очевидним, що Він є істинною людиною і істинним Богом, як це сповідує Церква. Взаємопроникнення цих двох складових ми не можемо збагнути остаточно. Це залишається таїнством і все ж цілком конкретно виявляється в історії маленького дванадцятирічного хлопчика, яка водночас відкриває двері у цілісність Його постаті, яку нам описують євангелісти.³³⁹

³³⁷ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 112

³³⁸ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 112

³³⁹ Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог «Місіонер» 2013. С. 112

2) Папа Франциск «Євангеліє від Марії»

Пресвята Маріє, повна Божої присутності впродовж усього Твого життя, Ти покірно прийняла Божу волю, і ворог ніколи не міг Тобі зашкодити. Разом із Твоїм Сином заступайся за нас в усіх наших труднощах; у всій простоті й терпеливості подай нам приклад як виходити з важких ситуацій у нашому житті. Будучи завжди нашою Матір'ю, направ наші взаємини, які єднають нас із Господом.³⁴⁰

Свята Маріє, Божа Мати і наша Мати, Ти , яка з материнським серцем розв'язуєш наші вузли, що стискають наше життя, Тебе просимо, візьми у свої материнські руки (поручаємо Марії вузол чи проблему, яку маємо на серці), щоб звільнити нас від вузлів збентеження, якими нас тривожить той, що є нашим ворогом.³⁴¹

За Твоєю ласкою, за Твоїм заступництвом, Твоїм прикладом визволи нас від усякого зла, Богородице, і розв'яжи вузли, які перешкоджають нам єднатися з Богом, щоб звільнені від усякої розгубленості та помилок, ми могли зустріти Його в усіх речах, довірити наші серця і служити Йому завжди в наших ближніх. Амінь.³⁴²

Усі ми маємо вузли на серці, прогрішення, переживаємо труднощі. Наш добрий Отець, який роздає ласку усім своїм дітям, хоче, щоб ми довірилися Марії, щоб Їй довірили вузли наших труднощів, вузли нашого зла, яке перешкоджає нам жити в єдності з Богом, щоб Він їх розв'язав та наблизив нас до свого Сина Ісуса. Це – правдиве значення образу.

³⁴⁰ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.14

³⁴¹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.14

³⁴² Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.14

Діва Марія йде нам назустріч, тому що ми передаємо Їй ці вузли, а вона їх розв'яже один за одним. Тепер наближаймося до Неї. Споглядаючи Її, ви відкриєте, що більше не одинокі. Перед Нею ви забажаєте довірити Їй усі ваші переживання, ваші вузли; відтоді все зміниться. Коли я маю якусь трудність, то довіряю Їй. Не прошу, щоб це розв'язала, а тільки щоб це тримала у своїх руках і мені допомагала;(як знак – майже завжди отримую троянду).³⁴³

Марія дуже важлива в нашому житті. Вона нас завжди супроводжує в остаточних рішеннях, виборі покликання, тому що Вона супроводжувала свого Сина на Його шляху покликання, який був дуже важким і дуже болючим. Вона завжди нас супроводжує. Коли якийсь християнин мені каже, що не любить Богородиці, бо йому важко шукати Богородицю чи молитися до Богородиці, то я засмучуюсь. Пригадую, як одного разу, майже сорок років тому, я був у бельгійському монастирі. І там була пара катехітів з дітьми – гарна родина університетських професорів. Вони дуже добре говорили про Ісуса Христа. Якось я сказав: «А набожність до Богородиці?». «Ми пройшли цей етап. Ми настільки знаємо Ісуса Христа, що не маємо потреби в Марії». І тут я подумав: «Ага ... бідні сироти!».³⁴⁴

Це так, правда? Тому що християнин без Богородиці – сирота. Також християнин без Церкви – сирота. Християнин має потребу в тих двох Жінках, двох Жінках-Матерях, двох Жінках-Дівах: Церкві та Марії. І щоб провести «тест» на справжнє християнське покликання, необхідно спитати себе: «Які мої взаємини з цими двома Матерями, яких я маю»? Із матір'ю Церквою і матір'ю Марією. Це не «побожна» думка, ні, це чисте богослов'я. Які мої взаємини з Церквою, з моєю матір'ю Церквою, зі святою ієрархічною матір'ю Церквою? І які мої взаємини з Мамою, моєю Матір'ю? Це дуже добре. Не залишайте її ніколи і не йдіть самі.³⁴⁵

³⁴³ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.15

³⁴⁴ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.16

³⁴⁵ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.16

Що стосується життя, то Марія завжди вчить дбати про нього. Однак потрібно піклуватися про нього з тією ніжністю, з якою дбала вона від моменту зачаття до останнього подиху. Дбати про внутрішнє життя, сіяти надію! Народ, який опікується життям, є сіячем надії!³⁴⁶

Дбати про життя дітей та людей поважного віку – дві крайні точки життя. Народ, який не дбає про своїх дітей і людей поважного віку, є народом, який занепадає; особливо треба дбати про дітей та людей поважного віку, бо в них – майбутнє народу.³⁴⁷

Про дітей – тому що вони майбутнє батьківщини.³⁴⁸

Про людей поважного віку – тому що вони скарб мудрості, яка передається іншим. Сила і мудрість.³⁴⁹

Дбати про життя – це сіяти надію. Марія дбала про Ісуса від маленького і дбає також про нас, бо ми є Її дітьми від народження.³⁵⁰

Етимологія латинського слова «*misericordia*» - дати серце нещасним, тим, які його потребують, які терплять. Це властиво те, що робив Ісус, який відкрив своє серце на потреби людини. У Євангелії є чимало епізодів, які описують Ісусове милосердя, Його даровану любов для страждених та немічних. Із Євангельських розповідей можна зрозуміти, з якою добротою, ласкавістю Ісус ставився до тих, які страждали, та потішав їх; наближався до них та розраджував, а часто й виліковував.³⁵¹

За прикладом нашого Учителя ми також покликані ставати близькими для тих, кого зустрічаємо, розділяючи з ними їхню долю. Тому необхідно, щоб наші слова, наші дії, наша поведінка відображали солідарність, свободу; щоб ми не

³⁴⁶ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.16

³⁴⁷ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.17

³⁴⁸ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.17

³⁴⁹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.17

³⁵⁰ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.17

³⁵¹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.8

були байдужими до їхнього страждання; щоб ми ставились до них із братньою любов'ю і не впадали в якусь форму батьківства.³⁵²

У якому місці Ісус був найчастіше? Де його можна було найчастіше знайти? На дорогах. Могло видатись, що Він був безхатченком, тому що завжди був у дорозі. Ісусове життя минало в дорозі. Воно особливо запрошує нас пізнати глибину Ісусового серця, те, що Він відчував до натовпу, до людей, яких зустрічав. Пізнати цю внутрішню поставу «зворушення», коли бачив юрби – милосердився над ними. Бо бачив людей «стомлених і прибитих, немов ті вівці, що не мають пастуха» (пор. Мт. 9:37).³⁵³

Сьогодні про Церкву можемо думати як про «польову лікарню». Адже потрібно лікувати рани, незліченні рани! Дуже багато є зраних людей через матеріальні проблеми, через згіршення, і в Церкві також; людей, зраних обманом цього світу. Милосердя – це насамперед лікувати зранення.³⁵⁴

Розбрат – це термін, із кореня якого в єврейській мові походить слово «сатана» і вказує на поділ. Знаємо, що диявол – це «противник», ворог, який завжди намагається поділити людей, родини, нації і народи. Слухи хотіли б одразу вирвати бур'ян, але власник забороняє, пояснюючи так: «...щоб виконуючи кукіль, в часом не повиривали разом з ним пшениці» (Мт. 13:29). Адже знаємо, що кукіль, коли росте, дуже подібний до культурних рослин, і тому можна переплутати.³⁵⁵

Цей ворог хитрий. Посіяв зло посеред добра. Тому для нас, людей, неможливо чітко їх відокремити, але наприкінці це зможе зробити Бог.³⁵⁶

І тут переходимо до другої теми: протиставлення між нетерпеливістю слуг і терпеливим очікуванням власника поля, який представляє Бога. Ми часом поспішно судимо, ділимо людей тут на добрих, а там на поганих... Але

³⁵² Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.8

³⁵³ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.9

³⁵⁴ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.9

³⁵⁵ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.10

³⁵⁶ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.10

пригадуєте молитву того зухвалоного чоловіка: «... Боже, дякую тобі, що я не такий, як інші люди, - грабіжники, несправедливі...» (пор. Лк. 18:11-12). На томість Бог уміє чекати. Він дивиться життєве «поле» кожної людини терпеливо й милосердно; він набагато краще від нас бачить нечисть і зло, але й бачить також зерна добра та з довір'ям чекає, щоб допіли. Бог-терпеливий, вміє чекати. Як це чудово! Наш Бог – терпеливий Отець, який завжди нас чекає з відкритим серцем у руці, щоб прийняти нас, щоб простити нам. Він завжди нам прощає, якщо приходимо до Нього.³⁵⁷

Поведінка власника ґрунтується на надії, переконанні, що зло не має ані першого, ані останнього слова. Втім є ласка очікування на цю терпеливу Божу надію, що наприкінці сам кукіль, тобто погане серце з багатьма гріхами, зможе стати добрим. Але увага: євангельська терпеливість не є байдужою до зла. Не можна робити замішання між добром і злом! Перед поділами, що у світі, Господній учень покликаний наслідувати Божу терпеливість, через непохитну довіру плекати надію у кінцеву перемогу добра, тобто самого Бога.³⁵⁸

Насправді зло наприкінці буде викорінене й усунене. Під час жнив, тобто Суду, жінці встановлять лад власника, відокремлюючи кукіль, щоб спалили його (пор. Мт. 13:30). Того дня остаточного урожаю суддею буде Ісус, який посіяв добре зерно у світі. Він сам став «пшеничним зерном», помер і воскрес.³⁵⁹

Наприкінці нас судитимуть тією самою міркою, якою ми судили інших. Із милосердям, з яким ми ставилися до інших – ставитимуться і до нас. Просімо Марію, нашу Матір, щоб допомагала нам зростати в терпеливості, надії і милосерді до всіх людей.³⁶⁰

³⁵⁷ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.10

³⁵⁸ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.11

³⁵⁹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.11

³⁶⁰ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.11

Марія є блаженною через віру в Бога, через свою віру, тому що її погляд серця завжди скерований на Бога, на Сина Божого, якого носила у своєму лоні та на якого споглядала під хрестом. У поклонінні Найсвятішим Тайнам Марія нам каже: «Дивіться на мого Сина, нехай ваш погляд буде скерований на Нього; слухайте Його, говоріть з Ним. Він дивитися на тебе навчить наслідувати Його, щоб свідчити про Нього у великих і малих справах твого життя, у родинних взаєминах, у праці, у святковій хвилині; навчить тебе віддалятися від твоїх проблем, щоб дивитися на інших з любов'ю, подібно як Він, що не на словах, а на ділі тебе полюбив і любить!». ³⁶¹

Наслідувати Ісуса – це радість. У євангельських блаженствах Ісус каже: «Блаженні ви, коли вас будуть зневажати, гонити та виговорювати всяке лихо на вас, обмовляючи мене ради» (Мт. 5:11). Хрест завжди є на християнській дорозі. Але будуть також переслідування, тому що світ не сприймає божества Ісуса, не приймає євангельського сповіщення, не приймає блаженств. Я кажу вам, що сьогодні набагато більше мучеників, ніж у перших роках Церкви. Дуже багатьох наших братів і сестер, які свідчать про Ісуса, переслідують. Вони засуджені, тому що мають Біблію. Не можуть носити хрестика. Це Ісусова дорога. Однак це радісна дорога, тому що Господь ніколи не посилає нам випробувань більших ніж ті, які ми можемо перенести. ³⁶²

Ісус говорить про дорогу життя, ту дорогу, якою часто Він сам ішов, ба більше, якою Він є. Ісус пропонує її як дорогу правдивого щастя. Упродовж всього життя, від народження у Вифлеємській яскіні аж до смерті на хресті й воскресіння, Він втілював блаженства. Всі обіцянки про Царство Небесне сповнилися в Ньому. У проголошенні блаженств Ісус закликає нас наслідувати Його, йти з Ним дорогою любові, бо вона єдина провадить до вічного життя. ³⁶³

³⁶¹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.20

³⁶² Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.21

³⁶³ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.21

Ця дорога не легка, але Господь дає нам свою благодать та ніколи не залишає нас самотніми. Вбогість, труднощі, приниження, боротьба за справедливість, щоденні клопоти, переживання покликання до святості, переслідування та багато інших викликів є у нашому житті. Втім якщо відчинимо Ісусові двері, якщо дозволимо, щоб Він був радощі та турботи, переживатимемо глибокий мир і радість, яку тільки Бог, Безмежна Любов, може дати.³⁶⁴

Ісусові блаженства мають революційну новизну, взірць щастя, яке є протиставленням тому, що зазвичай пропонують ЗМІ, панівній думці. Для світської ментальності згіршенням є те, що Бог став одним із нас, що помер на хресті! За логікою цього світу, ті люди, яких Ісус називає блаженними, є «пропащими», слабкими. Натомість за будь-яку ціну виноситься успіх, добробут, зарозумілість влади, утвердження себе ціною інших. Ісус не боявся запитати своїх учнів, чи справді хочуть Його наслідувати, чи просто піти іншими дорогами (пор. Йо. 6: 67). І Симон, названий Петром, мав відвагу відповісти: «Господи, а до кого ж іти нам? Це ж у Тебе – слова життя вічного».³⁶⁵

Однак що означає слово «блаженні» (гр. μακαριοί). Блаженні – означає щасливі. У час, коли захоплювалися різними видами щастя, ризикували задовільнитися різними видами щастя, ризикували задовільнитися малим; мати якусь «маленьку» ідею про життя. Проте прагніть високих речей! Відкрийте ваші серця! Як говорив блаженний П'єр Джорджіо Фрассатті: «Жити без віри, без спадщини, яку треба берегти, без підтримки правди в постійній боротьбі – це не життя, а існування» (Lettera a I. Bonini, 27 febbraio 1925).³⁶⁶

Якщо справді виявите найглибші натхнення вашого серця, то побачите, що маєте незгасне бажання щастя; і це дасть вам змогу «невисокою ціною» відкрити та відкинути багато труднощів, з якими стикаєтесь чи не щодня. Коли шукаємо успіху, приємності, переслідуючи егоїстичну мету, то

³⁶⁴ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.21

³⁶⁵ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.22

³⁶⁶ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.22

робимо з них ідолів, то можемо переживати хвилини сп'яніння, фальшиве відчуття вдоволення. Втім наприкінці стаємо невільниками, які завжди незадоволені, які завжди змушені шукати чогось більшого. Дуже сумно бачити «перенасичену», але слабку молодь.³⁶⁷

Блаженство про вбогих духом скеровує наші взаємини з Богом, з матеріальними благами та з бідними. Завдяки Ісусовим прикладам та словам зауважуємо, що маємо потребу в наверненні; що за логікою мати більше переважає бути більше! Святі є тими, які можуть більше допомогти зрозуміти глибинне значення блаженств.³⁶⁸

Канонізація Івана Павла II у цьому є подією, яка сповнює радістю наші серця. У сопричасті з усіма святими він надалі є для усіх вас батьком і другом.³⁶⁹

Величання, пісня вбогої духом Марії, також є піснею тих, які живуть блаженствами. Євангельська радість впливає із вбогого серця, що вміє радіти й захоплюватися Божими ділами, подібно як серце Марії, яку всі роди ублажають (пор. Лк. 1:48). Вона – Мати вбогих і Зоря нової євангелізації. Нехай допоможе нам жити Євангелієм, втілювати блаженства в нашому житті й мати відвагу бути щасливими.³⁷⁰

Богородиця як тільки отримала звістку, що стане матір'ю Ісуса, а також дізналася, що її тітка Єлизавета вагітна, - каже Євангеліє, - пустилася швидко в дорогу; не чекала. Не сказала: «Тепер я вагітна, мушу подбати про своє здоров'я. Моя тітка має приятельок, які, можливо, їй допоможуть». Марія щось відчула й «пустилася швидко». Як чудово думати це про Богородицю, про нашу Матір, яка йде швидко, бо у глибині душі має думку допомогти. Йде, щоб допомагати, а не хвалитися і сказати тітці: «А знаєш, тепер командую я, бо я – Мати Божа!». Ні, такого вона не сказала. Прийшла, щоб допомогти! Богородиця

³⁶⁷ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.23

³⁶⁸ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.23

³⁶⁹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.23

³⁷⁰ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.23

завжди така. Вона є нашою Матір'ю, яка негайно приходить, коли ми її потребуємо. Було б добре додати до Літанії ³⁷¹ Богородиці ще одне прохання, яке звучить так: «Маріє, що негайно приходиш, помолитися за нас!» Це прекрасно, правда? Тому що вона завжди поспішає, не забуває про своїх дітей. І коли її діти у труднощах, мають якусь потребу та просять в Неї допомоги, Вона одразу приходить. І це дає нам певність, певність, що завжди маємо поруч Маму. Краще живемо, краще чинимо, коли поблизу є мама. Подумаймо про цю ласку Богородиці, цю благодать, яку вона дає нам, бо близька до нас, не змушує нас чекати. Завжди! Вона є, маймо довіру до цього, щоб нам допомогти. Богородиця завжди швидко поспішає до нас. ³⁷²

Є християни, які плутають крокування з «крутінням». Вони не «ходять», вони блукають і крутяться в житті: то тут, то там. Вони перебувають у лабіринті і там блукають. блукають. Бракує їм парезії ³⁷³, сміливості йти вперед, бракує їм надії. Християни без надії крутяться у житті; вони не здатні рухатися вперед. Ми певні тільки тоді, коли йдемо з Господом Ісусом. Він нас просвітлює, Він дає нам свого Духа, щоб крокувати впевнено. Потрібно навчитися від Марії, переживати Її «Так», Її цілковиту готовність прийняти Божого Сина у своє життя, яке від того моменту перемінилося. За посередництвом Святого Духа Отець і Син оселяться у нас, а ми живемо в Бозі. ³⁷⁴

Довіряймо заступництву найсвятішої Марії драми та надії багатьох наших братів і сестер: забутих, покинутих, слабких, безнадійних, а також тих,

³⁷¹ Літанія – в християнстві урочиста церковна служба, а також молитва, в якій заклики до Бога чи Святого доповнюються регулярно повторюваними проханнями. Латинське слово лат. *litania* походить від грецького грец. λῑτή, що означає «молитва» або «прохання». Літанії можуть бути звернені до Ісуса Христа, Діви Марії та різних святих. Найчастіше вживається в Богослужбовій практиці католицької церкви. Літанії співаються або читаються в храмі здебільшого в поєднанні зі Святою Месою чи іншими богослужіннями. Також можуть читатися окремими групами вірних або віруючим, як індивідуальна молитва, так і поза храмом.

³⁷² Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.45

³⁷³ Парезія - грецьке слово «парезія» означає мужність казати правду.

³⁷⁴ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.45

які переслідувані за віру, та просімо Її заступництва також для Синоду єпископів, який відбувається цими днями у Ватикані.³⁷⁵

Я впевнено можу сказати, що в колегіальному й синодальному дусі ми справді глибоко пережили досвід «Синоду» як солідарний шлях, «спільну дорогу». І я чув, що переді мною говорили про добро Церкви, родин і про «suprema lex» - найвищий закон, «salus animarum» - спасіння душ (пор. кан. 1752). І про це ми завжди говорили тут, у залі, не дискутуючи ніколи про фундаментальні правди таїнства Поодружжя: нерозривність, єдність, вірність і дітонародження, тобто відкритість на життя (пор. кан. 1055, 1056 і Радість і надія, п. 48).³⁷⁶

І це є Церква, Господній виноградник, плідна мати і дбайлива вчителька, яка не боїться засукати рукави, щоб лити олію і вино на людські рани (пор. Лк. 10:25-37); вона не дивиться на людство через вікна якогось замку, щоб судити чи класифікувати людей. Вона – єдина, свята, католицька, апостольська Церква, яка складається із грішників, які потребують Її милосердя. Ця Церква – правдива Христова Наречена, яка намагається бути вірною своєю Нареченому і Його доктрині. Це Церква, яка не боїться, не боїться їсти і пити з блудницями і митарями (пор. Лк. 15). Церква, яка широко відчиняє двері потребуючим, грішникам, розкаяним і не тільки праведним чи тим, які вважають, що є досконалыми! Церква, що не соромиться братом, який впав, і не вдає, що не бачить того малого, що причетна до нього й зобов'язана підвести його та заохотити знову стати на шлях, супроводжує його до остаточної зустрічі зі своїм Нареченим у небесному Єрусалимі.³⁷⁷

Церква – наша Матір! І якщо Вона в різноманітності своїх харизм виражається у сопричасті, то не може помилитися. Це є краса і сила *sensus fidei* того надприродного значення віри, яка дається Святим Духом, щоб спільно всі

³⁷⁵ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.60

³⁷⁶ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.60

³⁷⁷ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.61

могли увійти в серце Євангелії та навчилися наслідувати Ісуса у своєму житті. І це не потрібно бачити як сум'яття чи незручності.³⁷⁸

Є багато людей, які говорять, що хотіли б побачити Церкву, яка вирішує суперечки, де одна сторона – проти іншої, сумніваючись навіть у Святому Дусі – правдивому ініціаторові й гарантові єдності та гармонії в Церкві. У продовж історії Святий Дух завжди керував човном за посередництвом своїх служителів, навіть тоді, коли море було неспокійним і штормило, а слуги – невірними та грішними. Як я намагався сказати вам спочатку, що потрібно було все пережити спокійно, із внутрішнім миром, бо Синод також проходить *cum Petro et sub Petro* – з Петром і під проводом Петра, і присутність Папи є гарантією для всіх. Це чітко пояснив папа Венедикт XVI словами, які цитую: «Церква покликана і зобов'язується виконувати свою владу, якою є служіння, та його виконує не зі своєї волі, а в ім'я Ісуса Христа через своїх Пастирів Церкви. Ісус справді пасе своє стадо. Він ним керує, його оберігає, його виправляє, тому що дуже любить. Але Господь Ісус, найвищий Пастир наших душ, хотів, щоб апостольська колегія, сьогодні єпископи в єдності з наступником Петра, брали участь у цій Його місії і турбувалися про Божий Народ, щоб були учителями у вірі, скеровуючи, надихаючи й підтримуючи християнську спільноту, чи як говорить Собор: «Належить дбати – чи особисто, чи з допомогою інших, щоб у Святому Дусі настановити кожного вірного до виконання свого покликання згідно з Євангелієм, до щирої та діяльної любові й до тієї свободи, до якої Христос нас визволив» (Пресвітерського чину, п. 6). І через нас Господь доходить до душ, настановляє їх, оберігає їх, керує ними. Святий Августин у своєму коментарі на Євангеліє від Йоана каже: «З любов'ю пасіте стадо Господнє (123, 5). Це найвища норма поведінки Божих пастирів, безумовної любові як Доброго Пастиря, сповненого радості і тактовного до тих, що далеко (пор. Св. Августин, *Discorso* 340, *Discorso* 46, 15), ласкавого до слабких, малих, простих, грішників. щоб виявити

³⁷⁸ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.61

безмежне Боже милосердя словами, сповненими надії (пор. Id., Lettera 95, 1)» (Венедикт XVI, Загальна аудієнція, 26 травня 2010 р.).³⁷⁹

Отже, Церква Христова – це Його наречена, а всі єпископи у єдності з наступником св. Петра мають завдання і обов’язок оберігати Її та служити Їй не як власники, а як слуги. У цьому контексті Папа є не найвищим правителем, а передовсім найбільшим слугою – «*servus servorum Dei*»; гарантом послуху і дотримання Церквою Божої волі, Євангелія Христового і Традиції Церкви, відклавши всі особисті бажання, будучи з волі самого Христа Пастирем і найвищим учителем усіх вірних (Кан. 749), керуючись найбільшою владою, яка є найвищою, повною, безпосередньою й універсальною в Церкві (пор. кан. 331-334).³⁸⁰

Нехай Господь нас супроводжує, провадить, веде на цьому шляху до прослави Його імені за заступництвом Діви Марії і святого Йосифа! І, будь ласка, не забувайте молитися за мене!..³⁸¹

Я хотів би подивитись на Марію, як на образ і взірець Церкви. Робитиму це, звертаючись до визначення Другого Ватиканського Собору. У Конституції Світло народів написано: «Богородиця є, як навчав св.. Амвросій, прототипом Церкви у питаннях віри, любові й досконалої єдності з Христом» (п. 63).³⁸²

Маріїна віра – це сповнення віри Ізраїля. У ній зосереджене усе прагнення, увесь шлях того народу віри, що очікує відкуплення і в цьому значенні вона є зразком Церкви, центром якої є Ісус Христос, втілення безмежної Божої любові. Дивлячись на неї, Церква протягом століть є Матір’ю. Вона є покірною та милосердною. Невтомно поширює любов. Завжди намагається нести Христа людям. Що несла Марія? Ісуса. Церква несе Христа.

³⁷⁹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.63

³⁸⁰ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.63

³⁸¹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.63

³⁸² Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.72

Якщо припустити, що вона не несе Христа. Головне завдання Церквою! Церква мусить нести Ісусову любов, Ісусову ласку.³⁸³

Життя Пречистої Діви Марії було життям жінки свого народу: вона молилася, працювала, ходила до синагоги... Однак до усіх справ завжди підходила в досконалій єдності з Ісусом. Ця єдність досягнула своєї вершини на Голготі: Там Марія з'єдналася зі своїм Сином у мучеництві серця і жертвуванні життя Отцеві для спасіння людського роду. Божа Мати зробила своїми терпіннями страждання Сина і разом із Ним прийняла волю Отця в тому послухові, який приносить плід, що дає правдиву перемогу над злом і смертю.³⁸⁴

Марія є Матір'ю усіх-усіх дітей. Матір'ю, яка дає нам віру, Матір'ю, яка дає нам ідентичність. Наша християнська ідентичність – це належність! Ми є християнами, тому що належимо до Церкви. Це як прізвище: якщо ім'я - «Християнин» то прізвище – «Належу до Церкви». Ось, це є Церква: велика родина, до якої приймають і де вчать жити як вірних учнів Господа Ісуса. Цей шлях можемо пережити не тільки завдяки іншим особам, а й разом з іншими особами. У Церкві немає «роби як хочеш», немає «запасних гравців». Скільки разів папа Венедикт XVI описував Церкву як «ми» церковне! Інколи доводиться почути, що хтось каже: «Я вірю в Бога, вірю в Ісуса Христа, але Церква мене не цікавить ...». Скільки разів ми чули про це? І це не добре. А ще є і такі, які вважають, що вони мають прямий особистий зв'язок з Ісусом Христом поза сопричастям і посередництвом Церкви. Це небезпечні та шкідливі спокуси. «Я є, - як говорив великий Павло VI, - абсурдні дихотомії. Це правда, що крокувати разом важко, а інколи може тільки здаватися, що важко. Може трапитися, що якийсь брат чи сестра мені створюють проблеми, чи дають згіршення... Але Господь довірив свою благовість спасіння людським особам, усім нам, і свідкам. Він є у наших братах і сестрах, з їхніми дарами та

³⁸³ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.72

³⁸⁴ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.73

обмеженнями, йде нам назустріч та дає себе пізнати. І це означає належати до Церкви. Запам'ятайте: бути християнином – це належати до Церкви. Ім'я – «Християнин», а прізвище – «Належу до Церкви». Дорогі друзі, просімо Господа, за заступництвом Пречистої Діви Марії, Матері Церкви, про ласку ніколи не впадати у спокусу думати, що ми можемо обійтися без інших, обійтися без Церкви, спасти самі себе, бути лабораторними християнами.³⁸⁵

Щоразу, коли посвячуємо якусь Церкву, згадуємо головну правду: матеріальна святиня, збудована з цегли, є знаком живої і діяльної Церкви в історії, тобто того «духовного храму» - як каже апостол Петро, - якого сам Ісус Христос є «живим каменем, людьми відкинутого, а Богом вибраного» (1 Пт. 2: 4-8). Храмом Божим є не тільки будівля, яку звели будівельники з цегли, але і Його тіло, яке складається з живих каменів. Силою Хрещення кожний християнин є частиною «Божою будівлі» (1 Кр. 3:9), ба більше, є Церквою Божою. Духовна будівля, Церква, спільнота людей, яка освячена кров'ю Христа й духом воскреслого Господа, вимагає від кожного з нас бути послідовними у вірі та давати християнське свідчення. Це не легко, знаємо всі. Це щоденна послідовність між вірою і свідченням; але ми мусимо йти вперед і дбати про цю щоденну послідовність у нашому житті. «Це є християнин!» не тільки через те, що каже, але й через те, що робить, як поводить. Ця відповідність, яка дає нам життя, є благодаттю Святого Духа, яку мусимо просити. Церква на початку свого існування і своєї місії у світі є нічим іншим, як встановленою спільнотою, для визнання віри в Ісуса Христа, Божого Сина і Спасителя людини, віри, яка є дією за посередництвом любові. Йдуть разом! Сьогодні Церква також покликана бути у світі спільнотою, яка вкорінена у Христі через Хрещення, покірно й відважно визнає свою віру в Нього, даючи свідчення в любові. Просімо заступництва Діви Марії, щоб допомогла нам стати як Вона, «домом Отця», живим храмом Його любові.³⁸⁶

³⁸⁵ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.74

³⁸⁶ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.75

Важливо не зупинятись. Адже всі добре знаємо, якщо вода застоюється, то псується. Є іспанський вислів: «Застояна вода псується першою». Не зупиняйтеся. Мусимо йти, з допомогою Господа робити крок за кроком. Бог є Отцем, Милосердям, Він нас завжди любить. Якщо ми Його шукаємо, Він нас приймає і нам прощає. Як я сказав раніше, Він не втомлюється прощати. Із цією вірною любов'ю нехай нас супроводжує надія, яка не розчарує; любов'ю вірною, щоб йти вперед із Господом.³⁸⁷

Христові страждання були настільки глибоко внутрішніми, що прошили Його душу. Подібно Його радість була настільки глибокою, що її могли почерпнути учні. Пройшовши через досвід смерті й Воскресіння свого Сина, які пережила у вірі як вияв найвищої Божої любові, Маріїне серце стало джерелом миру, потіхи, надії і милосердя. Усі переваги нашої Матері походять від її участі у Христовій Пасці. Від Великої п'ятниці до світанку Неділі вона не втратила надії. Ми споглядали страждальну Матір, але водночас бачили Матір, сповнену надії. Вона – Мати всіх учнів, Мати Церкви, є Матір'ю Церкви.³⁸⁸

Споглядаймо ту, яку Ісус знав і любив так, як ніяке інше творіння.³⁸⁹

³⁸⁷ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.78

³⁸⁸ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.79

³⁸⁹ Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. С.79

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки скажемо що літургійні тексти вимагають від нас праці і духовності щоби їх розуміти і відчуті Божественну опіку Божої Матері.

Опрацювавши дану працю можу зробити наступні висновки. Процес формування та розвитку почитання Богородиці був розглянутий в ході цієї роботи в унікальній догматичній дисципліні. Питання «Що таке Маріологія?» було з самого початку фундаментальним питанням догматики. Вже в найперших пам'ятках богословської думки представлене запитання Діви Марії про неї: як вона з'явилась і ким Марія є для нас ?

Християнська богословська догматика ґрунтується на особливому розумінні Богородиці, основи Маріології закладені у Святому Письмі. Християнство оцінює Діву Марію, як образ і чистоту Бога, та підкреслює, що тільки в Марії Бог воплотився і став людиною. Матір Христа в добровільній волі стає Матір'ю і це є таємниця Різдва Ісуса Христа.

Християнські мислителі різних історичних епох від патристичного періоду до сучасності – розглядали Марію Діву багатогранно і цілісно як єдність святості і людськості, для виконання Божого плану. Сучасна християнська Маріологія ставить основні акценти на людськості Марії, на цінності любові, дружби, довіри і інших чеснот, які потрібні сучасному суспільству і людині в просторі пошуку і переосмислення себе, як особи.

У даній роботі було проаналізовано погляд на Богородицю через призму літургічних і догматичних текстів маріології. Догматика прагне систематизувати навчання про Марію, бути аполегетом науки церкви, віри. На томість літургічні тексти прагнуть відчути і прийняти красу догм і реалізувати

їх в повсякденному житті, зробивши їх невід’ємною частиною особи християнина. Хто є Богородиця? Основне питання – це питання, яке піднімає традиційна духовність, і хоча дано різні відповіді, найвідоміше маріологічне визначення залишається класичним, наданим Св. Юстином Мучеником.

Також у цьому розділі розглянуте сучасну маріологію, де особливий внесок у розвиток сприйняття богословських тез, що базуються на культурі і традиції церков, які пережив і одухотворив папа Франциск, як результат духовності його попередників.

Отже, проаналізувавши дану тему можемо зробити наступний підсумок. У всі часи було актуальне питання «Чи Богородиця Потребує Догми?». Вагомі внески у фундамент цієї дисципліни вже зробили античні богослови. Св. Юстин Мученик вжив термін «Марія Діва є Матір’ю Ісуса», маючи на увазі Марію – другу Єву.

Таким чином у даній роботі вдалось досягнути поставленої цілі та завдання, а саме систематизувати маріологічні концепції, що стали відомі в процесі розвитку духовних та богословської наук, а також виокремили найважливіші постулати видатних дослідників цієї тематики. А також розглянути генезу наукової маріології у світовій класичній догматиці. Синтезовано богословські напрацювання у галузі догматичної маріології: прослідкувати витоки даної науки; її роль і значення у вченні II Ватиканського собору, що виражені в духовності Марії в навчанні папи Франциска і його попередників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедуел Г. Історія Церкви / (пер.)переклад з франц. Г. Григорович. Львів: Свічадо, 2000. 296 с.
2. Божественна Літургія Свіатого Отця Нашого Йоана Золотоустого.(українізований текст церковнослов'янської мови). 45 с.
3. Божественна Літургія Свіатого Апостола Якова Брата Божого і Першого Ієрарха Єрусалимського (український текст) 100 с.
4. Вайгель Дж. Свідок надії. Життєпис Папи Івана-Павла II І переклад з англійської Романа Скакуна. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2011. 583 с.
5. Великий Часослов. м. Іран. 1885. Зі сторої вірменської церкви м. Одеса (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).
6. Вірменська Апостольська Церква. Таїнство Божественної Літургії (переклад з вірменської на українську мову) 35 с.
7. Водопівець Іван. Еклезіологія Рим – Львів «Свічадо» 1994. 288 с.
8. Гаврилюк Т. Актуальні питання католицької антропології після II Ватиканського собору. Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. Праць. Вип. 646 – 647. С. 169 – 173.
9. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат. / Український католицький університет, Львів: Свічадо, 2014. 608 с.
10. Зінько В. (о., ЧСВВ). Історія Церкви; (Вид.)Видання 2-ге. Жовква: Місіонер, 2011. 128 с.
11. Золотоустий Йоан. Про Священство Львів. Свічадо, 2001. 156 с.
12. Іван Павло II. Бог є любов. Львів : Місіонер, 2008. 112 с.
13. Іван Павло II. Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі століть I переклад з італійської Мар'яни Прокопович. Львів : Літопис, 2005. 168 с.
14. Іван-Павло II. Віра і розум. Львів : Свічадо, 2000. 149 с.

- 15.Іван-Павло П. Євангелія життя. Львів : Свічадо, 2002. 159 с.
- 16.Іван-Павло П. Лист до сімей. Київ : Кайрос, 2001. 96 с.
- 17.Іван-Павло П. Сотий рік. Київ : Кайрос, 2001. 101 с.
- 18.Історія Християнсько-Католицької Церкви Львів. з друкарні Наукового Товариства імені Шевченка 1903. 248 с.
- 19.Каспер Вальтер, Кардинал Служитель Радости. Місіонер, 2009. 138 с.
- 20.Катехизм / Української Греко-Католицької Церкви: Христос - наша Пасха; Львів: Свічадо, 2012. 344 с.
- 21.Катехизм Католицької Церкви. Київ, 2001. 445 с.
- 22.Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. 2002. 772 с.
- 23.Катехизм УГКЦ Христос наша Пасха. Львів. Свічадо, 2012. 342 с.
- 24.Катехизм для молоді. Ми йдемо з Христом. Синод УГКЦ. Львів. Сіач, 2021. 227 с.
- 25.Катрій Ю. (о., ЧСВВ). Пізнай свій обряд. ч.1-2. Нью-Йорк - Рим: в-во оо.Василіян, 1982. 493 с.
- 26.Катрій Ю. (о., ЧСВВ). Пізнай свій обряд. Рим:в-во оо.Василіян, 1982; (Видання друге, виправлене та доповнене). в-во оо.Василіян, 1997. 485 с.
- 27.Катрій Ю. (о., ЧСВВ). Пізнай свій обряд. Рим:в-во оо.Василіян, 1982; Видання третє, виправлене та доповнене. Львів: Свічадо, 2018. 472 с.
- 28.Катрій Юліян. о. ЧСВВ. Пізнай свій обряд. Львів. Свічадо, 2018. 472 с.
- 29.Корчак В. А., Історія Української Церковної Музики; Чортків : Видання Чортківської дяківсько-катехитичної академії імені священно-мученика Григорія Хомишина, 2019. 17 с.
- 30.Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. Львів: Свічадо, 2002. 184 с.
- 31.Кунцер Міхаель. Літургія Церкви. Львів. «Свічадо» 2001. 614 с.
- 32.Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р);Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974. 552 с.

- 33.Лаба В. (о. проф. д-р). Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви / укл. Й. Дачкевич (о. д-р); Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; 1974; Репринтне видання Львів: Свічадо, 1998. 552 с.
- 34.Лаба Василь Патрологія Львів. «Свічадо» 1998. 543 с.
- 35.Лепакін В В. Ікона та іронічність; / переклад з рос. Т. Тимо; Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу; Свічадо, 2001. 288 с.
- 36.Літургікон. м. Ечміадзін 1866. (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).
- 37.Літургікон. м. Ечміадзін 1880. (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).
- 38.Літургікон. м. Ечміадзін 1992. 174 с.
- 39.Ліхайд Б. Усе Через Марію Дублін 2000. 200 с.
- 40.Лукашевський В. Увесь твій Маріє «Нова Зоря» 2021. 200 с.
- 41.Мішталъ Х. Фейдаш-Бучек Santorum mater коментар Жовква «Місіонер» 2019. 232 с.
- 42.Молитовник. Прийдіте поклонімося Рим. 1991. 1025 с.
- 43.Молитовник. Прийдіте поклонімося Львів. «Свічадо» 2002. 960 с.
- 44.Молитослов / Вид. оо.Василіян; Рим-Торонто, 1990. 1375 с.
- 45.Молитослов. Львів. Місіонер, 2013. 1373 с.
- 46.Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Пролог; Місіонер, 2013. 116 с.
- 47.Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Частина перша; Місіонер, 2012. 412 с.
- 48.Папа Венедикт XVI Ісус з Назарету Частина друга; Місіонер, 2011. 290 с.
- 49.Папа Франциск Євангеліє від Марії Львів «Місіонер» 2017. 200 с.
- 50.Патрило І. (о., ЧСВВ). Молитослов Львів: Місіонер, 2013. 1375 с.
- 51.Пецунок А М (с., ЧСВВ). Марієлогія акафіста до пресвятої богородиці; / переклад з польс. Т. Малиняк (с., ЧСВВ); О. Брояка (с., ЧСВВ); Рим, Львів, Варшава : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Курії сестер св. василія великого; 2004. 82 с.
- 52.Роговський Роман. Основи Догматичного Богослов'я Львів. Місіонер, 1997. 310 с.

- 53.Релігієзнавчий словник / (НАН) Національна академія наук України; Ін-т філософії; Відділення релігієзнавства; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. Київ: Четверта хвиля, 1996.392 с.
- 54.Сашко І. Марія наставниця богосяйна «Святий Павло» 200 с.
- 55.Священна і Божественна Літургія Святого Отця Нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця Нашого Василя Великого. Видання шосте: Місіонер 2013. 248 с.
- 56.Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр.. арам, та грец. Текстами. Київ : Місіонер. 2008. Ч. 1: Старий Завіт. 1126 с. ; Ч. 2: Новий Завіт. 350 с.
- 57.Синод Єпископів УГКЦ Службник 2024. 248 с.
- 58.Сліпий Йосиф , Митрополит. Історія Вселенської Церкви на Україні. Т. 4. Ч. 1: Від Флорентійської до Берестейської Унії (1439-1596). Рим, 1996. 248 с.
- 59.Сліпий Йосиф, Патріарх. Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа Львів. Артос, 2017. 25 с.
- 60.Солдо М. Моє серце переможе 2020. 200 с.
- 61.Соловій Мелетій ЧСВВ. Божественна Літургія Львів. Свічадо, 1999. 422 с.
- 62.Стасяк С. Я., Завіла Р. Основи догматичного богослов'я: нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського. 4-те вид., випр. Львів: Місіонер, 1997. 312 с.
- 63.Стернюк Володимир. Моральне Богослов'я Католицької Церкви. Львів. Стрім, 1995. 158 с.
- 64.Строцький Я. В., Релігієзнавчий словник і хронологія найважливіших дат з історії релігії; Тернопіль : Видання Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя; 2011. 56 с.
- 65.Тучапець Василь. Нарис Східного Богослов'я. Івано-Франківськ 2003. 167 с.
- 66.Федорів Ю. (о. д-р.,). Пояснення церковних богослужінь і святих тайн: Підручник для школи і дому. Львів: Свічадо, 2016. С. 57.
- 67.Федорів Ю. Пояснення церковних богослужень і святих тайн. Львів. Свічадо, 2016. 158 с.
- 68.Хмелевський Д. Кехарітомене. Святий Павло. 200 с.

- 69.Хома І. (о.). Нарис історії Вселенської Церкви Рим : Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи, 1990. т. 74. 464 с.
- 70.Хома Іван. Нарис історії вселенської церкви. Рим 1990. 466 с.
- 71.Шаракани з вірменськими нотними знаками. м. Ечміадзін 1875 (тимчасове збереження у КВЛОР «Львівський Музей Історії Релігії» м. Львів).
- 72.Шимчій Д. (о., ЧСВВ) Основи Аскетички; / Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут; Івано-Франківськ: 1999. 300 с.
- 73.Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу / (пер.)переклад з італ. М. Прокопович. Львів: Видавництво (ЛБА)Львівська богословська академія, 1999. 496 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Богородиця Знамення, ХХ ст.

Церква св. Миколая, Торонто

Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. Львів: Свічадо, 2002. С. 90.

